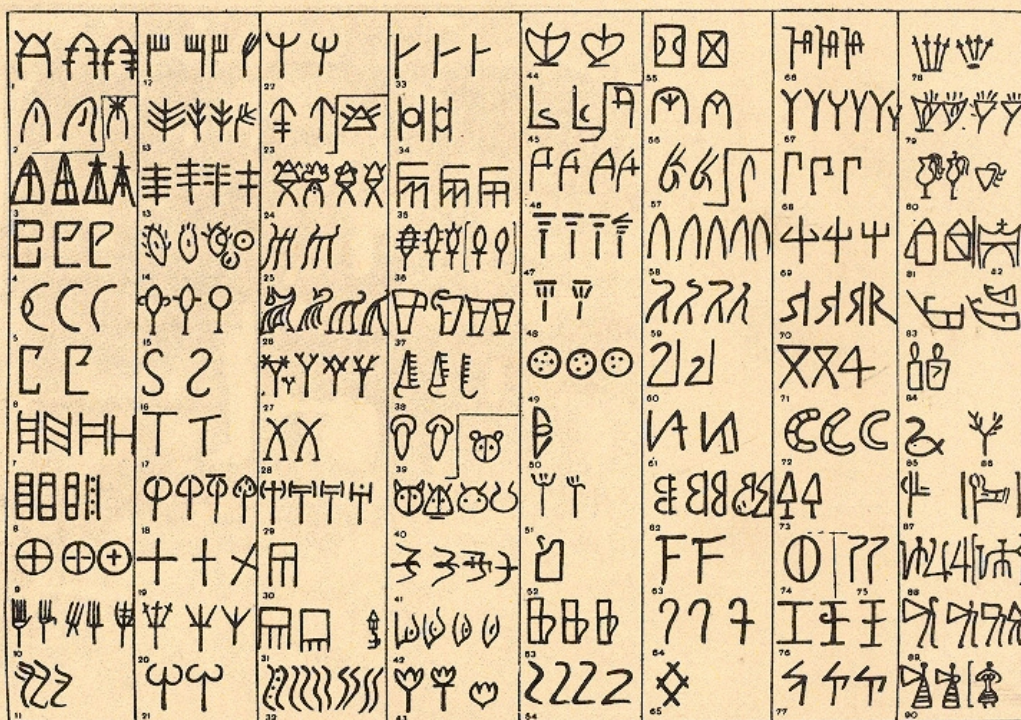

ΔΑΥΛΟΣ

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΤΗ ΒΟΥΛΗ ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ ΤΟΥ «ΔΑΥΛΟΥ»

Ὁ ὑφυπουργὸς Παιδείας καλύπτει
τὴν διαστρέβλωση τῆς ἱστορίας
τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου (σελ. 2739)

Ἡ πανάρχαια κρητικὴ Γραμμικὴ Γραφὴ Α, ποὺ ἐγράφετο ἀπὸ τὰ ἀριστερὰ πρὸς τὰ δεξιὰ (ἀντίθετα πρὸς τὴ φοινικικὴ) καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο στὴ Φαιστό πολλοὺς αἰῶνες πρὸ τῆς ἐμφάνισεως τῶν Φοινίκων.

Ἀνέκδοτες μαρτυρίες Γερμανῶν, Βρεταννῶν, Αὐστραλῶν
καὶ Ἑλλήνων γιὰ τὴ Γερμανικὴ εἰσβολὴ στὴν Ἑλλάδα

(σελ. 2745)

ΔΑΥΛΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Κυδαθηναίων 29, Πλάκα, Αθήνα (105 58).
Τηλέφωνα: 3223957 ή 9823655.

Τα γραφεία του Περιοδικού λειτουργούν
πρωινές ώρες 9.30-13.30, καθημερινά.

Ίδιοκτήτης - Έκδότης - Διευθυντής:
ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ
Αχιλλέως - Μουσών 51, Π. Φάληρο.

Υπεύθυνοι Τυπογραφείου:
ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΜΠΑΜΠΑΝΗΣ — Π. ΜΠΑΡΜΠΗΣ
Γερανίου 24, Αθήνα.

Τιμή τεύχ. δρχ. 180 - Έτήσια συνδρομή
δρχ. 2.000 - Όργανισμών δρχ. 3.000 -
Φοιτητών δρχ. 1.000 - Έξωτερικού δολ. 50.

Διαφημίσεις δεν δημοσιεύονται.
Τα χειρόγραφα συνεργασιών δεν επιστρέφονται.

Επιτρέπεται η αναδημοσίευση άρθρων
του ΔΑΥΛΟΥ υπό τον όρον ότι θα αναφέρε-
ται ρητά η πηγή τους.

Όλες οι συνεργασίες, τα βιβλία και τα
ταχυδρομικά έμβασματα στη διεύθυν-
ση: Δημήτρη Λάμπρου, Μουσών 51
Παλαιό Φάληρο, Αθήνα (175 62).

Παρακαλούνται οι συνδρομητές που αλλάζουν
διεύθυνση, να το γνωστοποιούν στο περιοδικό.

ΤΟΜΟΣ Ε' • 52 • ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1986

Έξουσία και Ιστορία

Γι' αυτούς που διωούν τη δύναμη, είναι ά-
νυπόφορη ή έλευθερη αναζήτηση της αλή-
θειας. Η Ίσχυς προϋποθέτει
στατικότητα, σκοποθεσία, δόγμα. Η έλευ-
θερη έρευνα είναι άναα ροϊκή, άσκοπη, ά-
τυπη. Η Έξ-ουσία άπορρέει από τη βούλη-
ση, την τυφλή όρμη έπιβολής, την άκόρε-
στη δίψα της καθυποτάξεως οιοδήποτε
που άποκλίνει από την ούσία και το περιε-
χόμενο της δυνάμεως. Η γνήσια «δρεξίς
του ειδέναι» είναι άπαλλαγμένη από το βου-
λητικό και το επιθυμητικό, είναι καθαρή ύ-
πόθεση της νοήσεως. Ό πιο άντιπροσω-
πευτικός θεωρητικός του έξουσιασμού και
της βουλευσιάρχιας, ό Φρειδερίκος Νίτσε,
ζητεί άπερίφραστα άνταρσία κατά της αλή-
θειας. Γράφει: «Θά πρέπει κανείς να μπορεί
να άπαλλαγί από την παντοδυναμία της και
να στηριχθί στο μη άληθινό — άλλιώς θά
γινόταν ένοχλητική...». Και άκόμη πιο ώ-
μά: «Δέν ξέρω, γιατί θά έπρεπε να έπιθυμή-
σω τη παντοδυναμία και την τυραννία της
αλήθειας. Μου είναι άρκετό να ξέρω ότι ή
αλήθεια έχει μία μεγάλη δύναμη».

«Ένοχλητική», λοιπόν, για τόν Έξου-
σιασμό ή αλήθεια, αλλά και «μιά μεγάλη δύ-
ναμη» ταυτόχρονα. Έδώ ακριβώς, μέσα σ'
αυτή την αντίφαση της παρανοϊκής έξουσια-
στικής σκέψεως, στην άπέχθειά της δήλα-
δή πρός το άληθινό άφ' ενός και στο θαυμα-
σμό της άφ' έτέρου πρός τη «δύναμή» του,
πλέκεται το δράμα της έπιστήμης και της ά-
ναζητήσεως του καιρού μας. Η έπιστήμη
δέν καταργείται — πράγμα που άδίστακτα
θά έπραττε ή Ίσχυς, άν το άληθινό ήταν μό-
νον ένοχλητικό γι' αυτήν — αλλά έπιβίώνει
και γίνεται παραδεκτή, μόνο κατά το μέτρο
που ύπηρετεί τη δύναμη. Δέν νοείται από
την έξουσιαστική παράνοια αναζήτηση χω-
ρίς ώφελιμοθηρία, δέν νοείται», με πιο άπλά
λόγια, έπιστήμη γνήσια και έλευθερη. Αυτή,
άν άφηνόταν να ύπάρξη, δέν θά ήταν άπλως
ένοχλητική, θά ήταν έπικίνδυνη. Της έπι-
τρέπεται να ζή, άν ή δραστηριότητά της
προσφέρει πρόσθετη ισχύ τεχνολογική και
άν τα πορίσματά της συμπληρώνουν και κα-
τοχυρώνουν την θεωρητική - προπαγανδι-
στική κατασκευή, που είναι άπαραίτητη για

τήν ύπαρξη και προαγωγή της Δυνάμεως.

Ἡ τραγωδία τῆς ἐπιστήμης τοῦ καιροῦ μας, γιὰ τὴν ὁποία μίλησα παραπάνω, εἶναι ἀφάνταστα πιὸ συγκλονιστικὴ στὴν περίπτωσή τῆς Ἱστορίας. Ἡ ἔρευνα (αὐτὴ εἶναι ἡ ἀκριβὴς καὶ πρώτη σημασία τῆς λέξεως «ἱστορίη», ὅπως τὴ χρησιμοποίησε ὁ πατέρας τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς, ὁ Ἡρόδοτος), ἡ ἔρευνα λοιπὸν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, τὸ ἀντικείμενο αὐτὸ τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης, ὅταν διεξάγεται χωρὶς σκοποθετικοὺς ἐξουσιαστικοὺς περιορισμούς, εἶναι ὅ,τι πιὸ ἐπικίνδuno μπορεῖ νὰ ὑπάρξη γιὰ τὴ δύναμη. Εἶναι ὁ καταλύτης τοῦ δόγματος, τοῦ «μὴ ἀληθινοῦ», ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Νίτσε, αὐτῆς τῆς *sine qua non* προϋποθέσεως τῆς Ἰσχύος. Ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα ἀποβαίνει τὸ δραστικώτατο νιτρικὸ ὄξύ πού διαβιβρῶσκει καὶ λυώνει τὸν καταπιστικὸν ὀγκόλιθο τῆς ἐξουσιαστικῆς - προπαγανδιστικῆς κατασκευῆς καὶ διαλύει σὲ νέφη καπνοῦ ὅλα τὰ «καθιερωμένα» τῆς Ἐπιβολῆς, ὅλα τὰ «ἱερὰ καὶ ὅσια» τῆς σκοπιμότητος, ὅλα δηλαδὴ τὰ ψεύδη ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ἡ «πνευματικὴ κρατοῦσα τάξη πραγμάτων» καὶ ἐπομένως ἡ «φιλοσοφικὴ» καὶ ἡ «ἰδεολογικὴ» νομιμότητα τῆς Δυνάμεως.

Ἀπὸ τὴν ἰδιάζουσα αὐτὴ θέση τῆς Ἱστορίας μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν ἐκπηγάζει καὶ ἡ ἰδιάζουσα τραγικότητά της. Κανένας ἄλλος τομέας τῆς ἀνθρώπινης γνώσεως δὲν βιάζεται, δὲν ἐκτρέπεται, δὲν κακοποιεῖται τόσο πολὺ ὅσο ἡ ἱστορικὴ γνώση. Καὶ καμμιὰ ἄλλη ἐρευνητικὴ δραστηριότητα δὲν παρακολουθεῖται τόσο στενά, δὲν συναντᾷ τόσους φραγμοὺς καὶ δὲν γίνεται στόχος τόσων καταπιέσεων, διαβρώσεων καὶ κακοποιῶν ἐπιρρῶν ὅσο οἱ λεγόμενες «ἱστορικὲς Ἐπιστῆμες», μὲ τὴν εὐρεῖα ἔννοια τοῦ ὅρου. Σήμερα ἡ ἔρευνα τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ἔχει στὴν πραγματικότητα περιορισθῇ μέσα στὰ αὐστηρῶς νόμιμα πλαίσια τοῦ Κράτους, ὅπου ἐπιστήμονες - ὑπάλληλοι τοῦ ἢ καθ' ὁσονδήποτε τρόπο ἐξηρτημένοι ἀπ' αὐτὸ ἢ τὴν γενικώτερη ἐξουσια-

στικὴ κατασκευή, ἀναμασῶν ἀνώδυνες κοινοτοπίες καὶ λανσάρουν διαστρεβλωτικὲς «θεωρίες», τρέμοντας ταυτόχρονα μήπως τοὺς ξεφύγῃ κάποια ἀποψη ἢ μαρτυρία ποὺ θὰ κλόνιζε τὴ νόμιμη «Ἱστορία» καὶ θὰ εἰσήγε καινὰ ἐνοχλητικὰ δαιμόνια στὰ ἐπικρατοῦντα καὶ καθαγιασμένα. Καὶ δὲν εἶναι σπάνιο τὸ φαινόμενο οἱ τέτοιοι ἐπιστήμονες - ὑπηρέτες τῆς διάστροφης Ἐξουσίας νὰ παίζουν συχνὰ τὸν ποταπὸ ρόλο τῆς ἀστυνομεύσεως, τοῦ διασυρμοῦ καὶ τῆς καταστολῆς οἰοσδήποτε ἄλλης, ἐλευθέρης, ἐρευνητικῆς προσπάθειας, ποὺ θὰ ξέφευγε ἀπὸ τὰ νόμιμα καὶ θὰ ἀνοίγε νέους ὁρίζοντες στὴ γνώση τοῦ ἀνθρώπινου Πολιτισμοῦ.

Σήμερα ἡ ἐλεύθερη ἱστορικὴ ἔρευνα ἔχει συρρικνωθῇ στὴ θέση τῆς πάρεργης δραστηριότητος λίγων γενναίων καὶ ἐλευθέρων συνειδήσεων, ποὺ συναντοῦν μύριες δυσκολίες — καὶ γίνονται στόχοι μυρίων πιέσεων καὶ σκοτεινῶν ἐπιδιώξεων.

Ἐμεῖς εἰδικὰ οἱ Ἕλληνες εἴμαστε κληρονόμοι ἑνὸς πολιτισμοῦ πιὸ ἰσχυροῦ, πιὸ σταθεροῦ καὶ πιὸ ἀρχαίου ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ σήμερα ἐξατμίζεται καὶ κομματιάζεται σ' ὅλο τὸν κόσμον. Ἐμεῖς εἰδικὰ οἱ Ἕλληνες εἴμαστε τὰ θύματα μιᾶς γιγαντιαίας σκοτεινῆς ἐπιχειρήσεως, ποὺ διὰ μέσου τῶν αἰώνων στράφηκε κατὰ τοῦ πολιτισμοῦ μας καὶ πέτυχε νὰ μᾶς ἀπογυμνώσῃ ἀπ' αὐτόν, νὰ ἀποξέσῃ ἀπὸ τὴν ὁμαδική μας συνειδήση τὸ ἱστορικὸ ἔνστικτο, νὰ διαστρεβλώσῃ τὴν ὑγιῆ αἴσθησι τοῦ ἱστορικῶ ὄρθου καὶ νὰ ἀλλοιώσῃ καὶ διαστρέψῃ τὴν ἀλήθεια γιὰ τὸ παρελθόν μας. Ἄρα, ἐμεῖς εἰδικὰ οἱ Ἕλληνες καλούμεθα ἀπὸ τὸ «Πνεῦμα τῆς Ἱστορίας» μας, τὸ τόσο κακοποιημένο, καταδιωγμένο καὶ συκοφαντημένο, νὰ μὴν καμφοῦμε πρὸς οὐδενὸς στὴν ἀναζήτηση τοῦ ἀνθρώπινου, στὴν συνειδητοποίηση τοῦ ποιοῦ εἴμαστε, στὴν ἀναρρίχηση πρὸς τὶς χαμένες κορυφὰς τῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς Ἀλήθειας, τοῦ διςυπόστατου αὐτοῦ πενταποστάγματος τῆς Ἑλληνικότητος.

Δ.Ι.Α.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΤΗ ΒΟΥΛΗ ΓΙΑ ΑΡΘΡΟ ΤΟΥ «Δ.»

‘Ο ύφυπουργός κ. Π. Μώραλης καλύπτει πλήρως τόν

κ. Δ. Τομπαΐδη στην υπόθεση του ‘Αλφαβήτου

«Δεν θ’ άσχοληθῇ με τόν έλέφαντα τῆς Παιδείας»!

Στή συνεδρίαση τῆς όλομέλειας τῆς Βουλῆς τὸ βράδυ τῆς Πέμπτης, 27 Μαρτίου 1986, κατὰ τὴν όποία συζητήθηκε πρόταση νόμου τοῦ βουλευτοῦ Ἀθηνῶν κ. Ι. Πεσμαζόγλου περὶ συγκροτήσεως «Διαρκοῦς Ἐπιτροπῆς Νεοελληνικῆς Γλώσσας», διεξήχθη συζήτηση ἐπὶ τοῦ ἄρθρου τοῦ «Δαυλοῦ», ποῦ, ὅπως γνωρίζουν οἱ ἀναγνώστες μας, μετὸν τίτλο «‘Ο ἀναίσθητος έλέφαντας τῆς κρατικῆς παιδείας καὶ ὁ ψύλλος τῆς ιδιωτικῆς ιστορικῆς έρευνας. — Νεώτερα γιὰ τὴν υπόθεση τῆς καταγωγῆς τοῦ έλληνικοῦ Ἀλφαβήτου», δημοσιεύσαμε στὸ προηγούμενο τεῦχος μας, σελ. 2695 -2700. Τὴν συζήτηση προκάλεσε με παρέμβαση — καταγγελία τῆς ἡ βουλευτῆς Ἀθηνῶν κ. Ἄννα Συνοδινοῦ καὶ συμμετέσχε με ἀπαντήσεις του ὁ ύφυπουργός Παιδείας κ. Πέτρος Μώραλης. Δημοσιεύουμε παρακάτω τὸ τμήμα τῶν πρακτικῶν τῆς συνεδριάσεως τῆς Βουλῆς ποῦ ἀναφέρεται στὴ συζήτηση γιὰ τὸ δημοσίευμα τοῦ «Δ» (διατηρώντας τὸ μονοτονικὸ σύστημα, μετὸ ὁποῖο γράφονται):

ANNA ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ: Ευχαριστώ, κύριε Πρόεδρε.

Ο κύριος Υπουργός μίλησε με πολλά λόγια, έκανε πάρα πολλά σχόλια και για μένα εἶπε, αν άκουσα καλά, γιατί τα μεγάφωνα βουίζουν και δεν ακοῦμε ὅλες τις λεπτομέρειες, ὅτι «με τρόμαξε η κυρία Συνοδινού με ὅσα ανέφερε για το μονοτονικό».

ΠΕΤΡΟΣ ΜΩΡΑΛΗΣ (Υφυπουργός Παιδείας). Επειδὴ εἶπατε ὅτι πρέπει να καταργηθεῖ το μονοτονικό, που θα μας οδηγήσει στο λατινικό αλφάβητο.

ANNA ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ: Νόμιζα ὅτι τρομάξατε πραγματικά, πῶς θα οδηγηθούμε στο λατινικό αλφάβητο.

ΠΕΤΡΟΣ ΜΩΡΑΛΗΣ (Υφυπουργός Παιδείας). Δεν υπάρχει τέτοιος φόβος.

ANNA ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ: Δεν υπάρχει τέτοιος φόβος! Ξέρετε, εγὼ συνηθίζω να έχω μεγαλύτερη σεμνότητα ὡς Βουλευτῆς, γιατί σέβομαι τις εκτιμήσεις των επιστημόνων. Και η γνώμη αὐτή, αν θυμάμαι καλά, εἶναι και ενός παλαιοῦ φίλου και συνεργάτου σας, του φιλολόγου κ. Τάσου Λιγνάδη, ὁ ὁποῖος ανέφερε και στην «Καθημερινή», και το περιστατικό και το σχόλιο τῆς εκδόσεως, χῶρια ἀπὸ τον κ. Ράμφο, ὁ ὁποῖος εἶναι ένας σπουδαῖος φιλόσοφος και του ὁποῖου τα ἄρθρα μελετώ πάρα πολύ, γιατί με βοηθοῦν να γίνω καλύτερη.

Μας εἶπε ὁ κ. Υπουργός, ὅτι δεν έχει προστεθεῖ τίποτε καινούργιο ἀπὸ την πρώτη συνεδρίαση σ’ αὐτὴν τὴ σημερινή συνεδρίαση και ὅτι κινδυνολογήσαμε γύρω ἀπὸ τὴ γλώσσα και ὅτι κατεχόμεθα ἀπὸ κάποιο σύνδρομο που μας κυνηγάει για να κινδυνολογούμε, αναφερόμενοι σε ακολασίες, σε βιασμούς, σε ακρότητες τῆς γλώσσας κ.λπ. Εγὼ μίλησα για τον κίνδυνο του εκλατινισμοῦ του ελληνικοῦ αλφαβήτου. Αὐτὰ δεν βρίσκονται στη φαντασία κανενός, τα συζητᾶ ὅλη η Ελλάς και νομίζω ὅτι το Υπουργεῖο Παιδείας έχει την υποχρέωση να συγκεντρώσει ὅλα αὐτὰ τα κείμενα, τα ὁποῖα προέρχονται ἀπὸ ἐντιμους Ἑλληνες, ὅπως εἶναι και οι κύριοι Υπουργοί, να τα μελετήσει και να μιλήσει με περισσότερη προσοχή για ὅλα αὐτὰ τα ὁποῖα απασχολοῦν εναγωνίως ὄχι μόνο τὴν ελληνική διανόηση, ἀλλὰ και απλοῦς ἀκόμα ἀνθρώπους, ὅπως εἶναι οι γονεῖς των παιδιῶν που βγαίνουν ἀγράμματα ἀπὸ

τα ελληνικά σχολεία.

Ήθελα να ρωτήσω όμως τον κ. Υπουργό, εάν είναι κινδυνολογία ένα δημοσίευμα, το οποίο υπάρχει στο 51ο τεύχος Μαρτίου 1986 του περιοδικού «ΔΑΥΛΟΣ». Στη σελίδα 2695 υπάρχει ο εξής τίτλος, που αφορά στην πολιτική του Υπουργείου Παιδείας. Επιτρέψτε μου να διαβάσω. Ο τίτλος είναι ο ακόλουθος: «Ο αναισθητος ελέφαντας της κρατικής παιδείας και ο ψύλος της ιδιωτικής ιστορικής έρευνας. — Νεώτερα για την υπόθεση της καταγωγής του ελληνικού αλφαβήτου».

«Ο δικηγόρος επίτιμος καθηγητής Πανεπιστημίου κύριος Κων/νος Πλεύρης έκανε μήνυση κατά του Υπουργού Παιδείας κυρίου Απόστολου Κακλαμάνη και του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου ενώπιον του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών με αίτημα την αφαίρεση από το διδακτικό βιβλίο της ιστορίας της πρώτης γυμνασίου του ιστορικού ψεύδους, όπως αναφέρεται στην αγωγή, ότι το ελληνικό αλφάβητο είναι φοινικικό». Δεν πρόκειται περί ενός φιλολογικού καυγά προφανώς, αφού καταλήγει στα ελληνικά δικαστήρια. Και «για τυπικούς λόγους το δικαστήριο απέρριψε την αίτηση επικαλούμενο κάποιον νόμο της κατοχικής περιόδου 41—44, που προβλέπει ότι οι αγωγές με αιτήσεις στρεφόμενες κατά δημοσίων υπηρεσιών πρέπει να υποβάλλονται ταυτόχρονα και κατά του Υπουργού των Οικονομικών. Ο ενάγων, λοιπόν, υπέβαλε πράγματι νέα αγωγή στρεφόμενη αυτή τη φορά και κατά του Υπουργού των Οικονομικών, η οποία πρόκειται να εκδικαστεί σύντομα», για να είναι εντάξει ο άνθρωπος. Και σχολιάζει το περιοδικό: «Αυτή τη στιγμή τουλάχιστον δεν θα ασχοληθεί το περιοδικό «ΔΑΥΛΟΣ» με την ουσία του θέματος. Θα αφήσει τον ελεύθερα διανοούμενο αναγνώστη του να συναγάγει τα δικά του συμπεράσματα για μια υπόθεση στην οποία απ' ενός η επίσημη γραφειοκρατία του Ρωμεικού εμφανίζεται ως απόλυτα ικανοποιημένη αναμασώντας κάποια αναπόδεικτη άποψη της προ ενός αιώνα επιστημονικής μόδας τριών ντόπιων πανεπιστημιακών δασκάλων και απ' ετέρου η ελεύθερη επιστημονική έρευνα ιδιωτών όχι μόνο εργάζεται ευσυνειδητά για να συλλέξει κάθε νεότερη διεθνή επιστημονική άποψη, αλλά κι' αγωνίζεται να προκαλέσει νυγμούς που φθάνουν μέχρι τις αίθουσες των δικαστηρίων — νυγμούς ψύλλου πάνω στον αναισθητο ελέφαντα της εκπαιδευτικής μας νομενκλατούρας, που όμως δεν συγκινείται με τίποτα, όχι με θέματα απόμεινα της ελληνικότητας — χαρά στο πράγμα! — αλλά ούτε και για την ιστορική αλήθεια γύρω από ένα μέσο γραφής με το οποίο και η ίδια εκφράζεται γραπτώς».

Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο απήντησε στο περιοδικό δια του κυρίου Δημητρίου Τομπαΐδη με ένα γράμμα, που λέει ότι ο κύριος Πλεύρης επανέρχεται στην επιστολή του, όπου ανάμεσα σε άλλα επαναλαμβάνει την άποψη ότι «σήμερα η επικρατούσα άποψη είναι η αποδειχθείσα θέση του διασήμου Άγγλου αρχαιολόγου Αρθρούρου Έβανς ότι το ελληνικό και φοινικικό αλφάβητο προέρχονται εκ του αρχαιοκρητικού».

Κύριε Υπουργέ, εμείς δεν κάνουμε τίποτε άλλο παρά να σας προτείνουμε σε δύο συνεδριάσεις να δεχθείτε μία πρόταση η οποία θα σας βοηθήσει. Ερχόμαστε δηλαδή αρωγοί στο έργο σας, το οποίο δεν φαίνεται να ευδοκιμεί. Γιατί και το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο τα έχει χαμένα, γιατί αντι να απαντήσει, αν έχει άδικο ένας άνθρωπος που μνηύει τον κύριο Υπουργό και το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, αντί να του απαντήσει, μιλάει με αοριστολογίες. Επομένως, αυτή τη στιγμή δεν είναι θέμα η συζήτησή μας ούτε κομματικών ανταγωνισμών ούτε χρησιμοποιούμε ανθολόγιο εκφράσεων ούτε σας εμποδίζουμε να ολοκληρώσετε την διδασκαλία της δημοτικής.

[...]

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σαλαμαλίκης): Ο κ. Υφυπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, έχει το λόγο.

ΠΕΤΡΟΣ ΜΩΡΑΛΗΣ (Υφυπ. Εθν. Παιδείας και Θρησκευμάτων): Κύριε Πρόεδρε, κύριοι Βουλευτές, δεν μπορώ να παρακολουθώ τις μεταμορφώσεις τις «οβιδιακές» όλων των επιστημόνων της χώρας, που ξαφνικά αλλάζουν απόψεις και εμφανίζουν καινούργια θέματα. Το ονόματα που αναφέρατε τα εκτιμώ. Τις γνώσεις τους τις εκτιμώ. Δεν είναι καθόλου απαραίτητο να συμφωνώ μαζί τους. Και δεν είμαι απ' αυτούς που θα συμφωνούσαν τόσο εύκολα, σε μια τέτοιου είδους κινδυνολογία, που σίγουρα πιστεύουμε εμείς ότι δεν βασίζεται σε πραγματικές φοβίες — προβάλλεται απλώς — και δεν πιστεύουμε ότι υπάρχει κανένας κίνδυνος εκλατινισμού καμμίας ελληνικής γλώσσας.

[...]

Με «ψύλλους» και με «ελέφαντες», δεν θα ασχοληθώ βέβαια εγώ. Απλώς θα σας πω ότι τιμώ τον κ. Τομπαΐδη, τιμώ τις γνώσεις του, τιμώ την προσφορά του στην εκπαίδευση, τιμώ τους αγώνες του για σωστή εκπαίδευση των παιδιών του ελληνικού λαού, και φυσικά έχω εμπιστοσύνη στις επιστημονικές του απαντήσεις.

Στην ίδια συνεδρίαση της Βουλής εξ άλλου μιλώντας ο βουλευτής κ. Ιωάννης Σταθόπουλος είπε μεταξύ άλλων τα εξής:

Ι. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ: Μας είπε ο κ. Υφυπουργός ότι υπάρχει το ΚΕΜΕ κ.λ.π. Θα ξέρει πολύ καλά ότι σύρονται πλέον στα δικαστήρια μέλη του ΚΕΜΕ, διότι έχουν γραφτεί βιβλία με επιστημονικές ανακρίβειες σε θέματα γλώσσας και σε θέματα κύρους μεγάλων δοκιμών συγγραφέων. Όπως π.χ. έχει γραφτεί ότι η ελληνική γραφή είναι αντιγραφή της φοινικικής.

Απαντώντας ο υφυπουργός Παιδείας κ. Π. Μώραλης είπε:

Π. ΜΩΡΑΛΗΣ (υφυπουργός Παιδείας): Είπε ο κ. Σταθόπουλος για κάποιους συμβούλους του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου που σύρονται στα δικαστήρια. Θα ήθελα να του πω ότι έχουν δώσει τις απαντήσεις τους οι άνθρωποι και εμείς δεν έχουμε κανένα λόγο να αμφιβάλλουμε για την ορθότητα των θέσεών τους και των απαντήσεών τους στο συγκεκριμένο επιστημονικό θέμα που συνδέεται με την καταγωγή της γλώσσας μας.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σαλαμαλίκης): Κηρύσσεται περαιωμένη η συζήτηση επί της Πρότασης Νόμου. Η Πρόταση Νόμου του συναδέλφου κυρίου Ιωάννη Πεσματζόγλου «διαρκής Επιτροπή νεοελληνικής γλώσσας» απορρίπτεται λόγω μη υπέρθεσης του απαιτούμενου προς λήψη αποφάσεως νομίμου αριθμού βουλευτών.

ΣΧΟΛΙΟ ΤΟΥ «Δ»

Γιατί άραγε ο υφυπουργός Παιδείας κ. Πέτρος Μώραλης δεν καταδέχεται «να ασχοληθῇ με “ψύλλους” και με “ελέφαντες”»; Μήπως για να ἐπιβεβαιώσῃ ἐμπρακτὰ καὶ ἐπίσημα, μιλώντας στὴ Βουλὴ, τοῦ λόγου τὸ ἀληθές τοῦ «Δαυλοῦ» (τεῦχος 51, Μάρτιος 1986, σελ. 2696), ὅτι τὸ παχύδερμο τῆς ἐκπαιδευτικῆς μας νομενκλατούρας, στὴν ὁποία ἀνήκει καὶ ὁ ἴδιος, «δὲν συγκινεῖται μὲ τίποτα, ὄχι γιὰ θέματα ἀπτόμενα τῆς ἐλληνικότητος — χαρὰ στὸ πρᾶγμα! — ἀλλὰ οὔτε καὶ γιὰ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθεια γύρω ἀπὸ ἓνα

μέσον γραφής, με τὸ ὁποῖο καὶ ἡ ἴδια ἐκφράζεται γραπτῶς...»;

Καὶ ποῦ στηρίζει τὴν «εμπιστοσύνη του στὶς ἐπιστημονικὲς ἀπαντήσεις τοῦ κ. Τομπαῖδη»; Μήπως στὴν ἀπάντηση - ἐπιστολὴ τοῦ τελευταίου πρὸς τὸν «Δαυλδ» ποὺ δημοσιεύσαμε στὸ προηγούμενο τεῦχος μας (σελ. 2696-7) — ἐπιστολὴ στὴν ὁποία, ὅπως ἀποδεικνύει ἡ ἀπάντηση τοῦ ἐνάγοντος γονέως (αὐτόθι, σ. 2698-2200), συλλαμβάνεται ὄχι μόνο νὰ ἀδιαφορῇ ἢ νὰ ἀγνοῇ ἐντελῶς τὶς νεώτερες ἐπιστημονικὲς ἀπόψεις, ποὺ συντρίβουν τὴν θεωρία περὶ προελεύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου ἀπὸ τὸ φοινικικό, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴν ἀναλαμβάνῃ ὡς ἐπιστήμων προσωπικὴ εὐθύνη καὶ νὰ μὴν παίρνη προσωπικὴ θέση ἐπὶ τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ ἐπιστημονικοῦ ζητήματος, προσπαθώντας νὰ μετατοπίσῃ τὸ ζήτημα στὶς πλάτες ἄλλων, ὁπαδῶν μιᾶς ἀναπόδεικτης ἀπόψεως τῆς πρὸ ἐνὸς αἰῶνος ἐπιστημονικῆς μόδας — κι ὅλα αὐτὰ ἐν ὀνόματι μιᾶς διάτρητης ἐπιστημονικῆς θεωρίας του περὶ «ἐπικρατοῦσης ἀπόψεως»; Εἶναι ἀπάντηση «ἐπιστημονικὴ» αὐτὴ ἡ πολιτικάντικος ἐλιγμὸς τοῦ κ. Δ. Τομπαῖδη;

Διατελοῦμεν ἐν ἀναμονῇ τῆς ἐπ' ἀκροατηρίου ἐκδικάσεως τῆς νέας ἀγωγῆς τοῦ δικηγόρου - ἐπιτίμου καθηγητοῦ - Πανεπιστημίου κ. Κ. Πλεύρη κατὰ τοῦ ὑπουργοῦ Παιδείας κ. Ἀπ. Κακλαμάνη καὶ τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου, τοῦ ὁποίου σύμβουλος χρηματίζει ὁ κ. Δ. Τομπαῖδης...

Δ.Ι.Α.

Ὁ περίφημος «δίσκος τῆς Φαιστού». Ἡ πανάρχαια κρητικὴ γραφὴ ποὺ εἶναι χαραγμένη πάνω του, περιλαμβάνει σὲ πανομοιότυπη ἢ «πρωτογενῆ» μορφή πλείστα ἀπὸ τὰ 24 γράμματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου.

ΜΕΤΕΩΡΙΣΜΟΙ

Περὶ κοινωνικῶν «ἐπαναστάσεων» γενικῶς

Τί εἶναι ὁ κοινωνικός «ἐπαναστάτης»; Μὰ τί ἄλλο, ἀπὸ αὐτὸν ποῦ θέλει νὰ φέρῃ στὴ δική του μίσηρη κατάσταση ὅλους ὅσοι εἶχαν τὴν ἱκανότητα, τὶς δυνατότητες καὶ τὴ γενναιότητα νὰ οἰκοδομήσουν γιὰ τὸν ἑαυτό τους μιὰ κατάσταση καλύτερη ἀπὸ τὴ δική του; Τί ἄλλο, ἀπὸ αὐτὸν ποῦ φαντάζεται ὅτι πρέπει νὰ φταῖνε — καὶ νὰ τιμωρηθοῦν — κάποιοι ἄλλοι γιὰ τὴ δική του ἀθλιότητα; Τί ἄλλο, ἀπὸ αὐτὸν ποῦ, ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Ἐπίκτητος, ἰδιώτης ὢν (= βλάξ) «οὐδέποτε ἐξ ἑαυτοῦ προσδοκᾷ ὠφέλειαν ἢ βλάβην, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἑξῶ»; Καὶ τί ἄλλο, ἀπ' αὐτὸν ποῦ ἐπιδιώκει καί, ἂν ἐπιτύχῃ, ἐπιφέρει τὴν πτώση τῆς στάθμης μιᾶς κοινωνίας στὴ στάθμη ὅπου βρίσκονται οἱ ἀποτυχημένοι της, οἱ παρίες της, ὁ ὄχλος της, τὰ «ἐπαναστατικὰ στοιχεῖα» της, μ' ἄλλα λόγια;

Δὲν μπορῶ νὰ ἀντιληφθῶ ἀλλιῶς τὸν «ἐπαναστάτη» καὶ τὴν «ἐπανάσταση». Καὶ μοῦ εἶναι τελείως ἀκατανόητος ὁ ἀποφθεγματισμὸς τοῦ Καρόλου Μάρξ ὅτι «ἡ ἐπανάσταση εἶναι ἡ ἀτμομηχανὴ τῆς ἱστορίας». Γιὰ μένα εἶναι

ὁλοφάνερο, εἶναι αὐτονόητο ὅτι ἡ ἐπανάσταση εἶναι ὁ «καθελκυστήρας» τῆς ἱστορίας, ἡ δύναμη δηλαδὴ ἐκείνη ποῦ σύρει πρὸς τὰ κάτω καὶ ὑποβαθμίζει ἓνα πολιτισμό, καταρρίπτοντάς τον ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο ποῦ ἔχει φθάσει στὸ ἐπίπεδο τῶν οὐραγῶν του καὶ τῶν ρεταλιῶν του.

Ὅμως, βλέπω τὸν ἀναγνώστη νὰ ἐνίσταται: Δηλαδή οἱ μεγάλες ἐπαναστάσεις τῆς ἱστορίας, ἡ Γαλλικὴ καὶ ἡ Ρωσικὴ, δὲν ἀνύψωσαν κοινωνίες, τὴ γαλλικὴ καὶ τὴ ρωσικὴ ἐπὶ τοῦ προκειμένου, καὶ δὲν βελτίωσαν τὴν κατάστασή τους; Σπεύδω νὰ παρατηρήσω ὅτι ἡ μὲν πρώτη παρήγαγε ἄμεσα καὶ ἀπλῶς τὴν ὁμαδικὴν τρέλλα, τὸ αἷμα καὶ τὸν στεῖρο τρόμο, γιὰ νὰ καταλήξῃ στὸν Ναπολέοντα, γιὰτὶ «ἡ ἐπαναστατημένη Γαλλία, ἢ μᾶλλον ἡ Γαλλία, ποῦ παρασκεύασε τὴν ἐπανάσταση, ὧφειλε νὰ γεννήσῃ ἀφ' ἑαυτῆς τὸν πιὸ ἀντίθετό της τύπο, καὶ πράγματι τὸν γέννησε», ὅπως παρατηρεῖ βαθυστόχαστα ὁ Φρειδερίκος Νίτσε. "Ἐνα Ναπολέοντα, δηλαδή, ποῦ δὲν εἶχε καμμιά ἀπολύτως σχέση ἰδε-

ὦν καὶ νοοτροπίας μὲ τοὺς «ιδιωτὲς», γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦσιν τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ Ἐπικτήτου, τῶν ἐπαναστατικῶν παρισυνῶν ὁδοφραγμάτων. Καὶ ἡ Ρωσικὴ ἐπανάσταση — ἔ, ἄς μὴ μιλάμε γι' αὐτήν, γιατί στίς μέρες μας πιά, ποὺ ὁ κόσμος παρίσταται μάρτυς τῆς ἐσχάτης ταπεινώσεως καὶ καταπτώσεως ἑνὸς μεγάλου λαοῦ ἢ ἐνότητος Ἑθνῶν κάτω ἀπὸ τὴν ἰσχυρότατη λαβὴ μιᾶς ἀδυσώπητης καὶ ὠμῆς στρατοκρατικῆς ἐξουσίας, ποὺ δὲν ἔχει σχέση μὲ καμμιά ἐπανάσταση, στίς μέρες μας, λέω, μπορεῖ ν' ἀναλογίζεται κανεὶς σὲ πόσο πιὸ καλὴ μοῖρα θὰ μπορούσε νὰ βρισκόταν ἡ κοινωνία καὶ ὁ πολιτισμὸς μιᾶς χώρας ἄξιας καλύτερης μοίρας, ἂν δὲν συνέβαινε ὁ ἀπρόβλεπτος καὶ ἱστορικὰ ἀδικαιολόγητος — ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν Μάρξ!.. — (σὲ μιὰ μὴ ἐκβιομηχανισμένη χώρα) «ρωσικὸς Νοέμβριος» τοῦ 1917...

Ἄν θελήσουμε νὰ ἀπομυθοποιήσουμε τὸν ἐπαναστάτη καὶ τὴν ἐπανάσταση, νὰ ἀποκαταστήσουμε τὴ διαστρεβλωμένη ἱστορία καὶ νὰ ἀνακαλύψουμε τοὺς ἀπόκρυφους καὶ μυστηριώδεις ἐμπνευστές, χρηματοδότες καὶ ὑποκινητὲς τῶν ἐπαναστάσεων, ἴσως, κατὰ τὸ κοινολεκτούμενο, «πέσωμε ἀπὸ τὰ σύννεφα»... Μιὰ συνεχῆς κοινωνικὴ «ἐντροπία», ἕνας ἐπίμονος πολιτισμικὸς ἐκφυλι-

σμὸς καὶ μιὰ σταθερὴ ἰσχυροποίηση τοῦ ἐξουσιαστικοῦ τέρατος ὑπηρετοῦνται καὶ ἐπιδεινώνονται μὲ κάθε ἐπανάσταση. Ἐνα βῆμα πρὸς τὴν ἐπιδιωκόμενη ἱστορικὴ παρακμὴ καλύπτεται πίσω ἀπὸ τὸ μαγικὸ αὐτὸ ὄνομα. Ἐνας καταποντισμὸς πολιτισμοῦ, πάντοτε πιὸ ἰσχυροῦ, πιὸ ὑγιoῦς καὶ πιὸ ἀνθρώπινου καὶ ἡ ἀντικατάστασή του ἀπὸ κάποιον ἄλλο πιὸ διάστροφο, πιὸ παράλογο, πιὸ ψεύτικο καὶ πιὸ ἐξουσιαστικὸ σημαδεύει σὲ βάθος τίς ἱστορικὲς ἀνατροπές. Ἡ μετάπτωση ἀπὸ τὸ «χρῦσεον γένος» στὸ «ἀργυροῦν» καὶ τέλος στὸ «σιδηροῦν» — σταθερὴ ἱστορικὴ ἐκτίμηση τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς πολιτικῆς σκέψεως, ἀπὸ τὸν Ἡσίοδο μέχρι τὸν Πλάτωνα καὶ μέχρι τὸν Πλωτῖνο, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ σήμερον καλλιεργούμενο ἱστορικὸ ψεῦδος ὅτι κάθε νέα κατάσταση στὴν ἱστορία εἶναι καλύτερη ἀπὸ τὴν προγενέστερη — ἡ μετάπτωση λοιπὸν πρὸς τὴν παρακμὴ εἶναι ὁ σκοπὸς καὶ τὸ «ἐπίτευγμα» τῶν ἐπαναστάσεων.

Ἔτσι ἐξηγεῖται τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς ἐλληνικότητος ἢ «ἱστορικῆς ἐπανάστασης» ἀπουσιάζει ἐντελῶς ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν κλασσικὴ ἐλληνικὴ πολιτικὴ θεωρία καὶ ἐπιστήμη ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν κλασσικὴ ἐλληνικὴ ἱστορικὴ πρακτικὴ.

Μετέωρος

Σκίτσο του Illingworth στην Daily Mail της 7ης 'Απριλίου 1941.

Κ. ΧΑΤΖΗΠΑΤΕΡΑΣ — ΜΑΡΙΑ ΦΑΦΑΛΙΟΥ

Ἀνέκδοτες μαρτυρίες γιὰ τὴ γερμανικὴ εἰσβολὴ στὴν Ἑλλάδα τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1941

Ἀναμνήσεις Βρετανῶν, Γερμανῶν, Αὐστραλῶν, Ἑλλήνων κλπ.

[Δημοσιεύουμε, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς συμπληρώσεως, τὸν μῆνα αὐτόν, 45 χρόνων ἀπὸ τὴν γερμανικὴ εἰσβολὴ στὴν Ἑλλάδα τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1941, σειρά προσωπικῶν μαρτυριῶν στρατιωτικῶν ἡγητόρων ἢ ἀπλῶν ὀπλιτῶν, κυρίως Ἀγγλων, ποὺ ἔλαβαν μέρος στὶς ἐπιχειρήσεις. Τὰ στοιχεῖα, ποὺ εἶναι ἄγνωστα καὶ ἀνέκδοτα, συνέλεξαν καὶ διέθεσαν γιὰ δημοσίευση εἰδικὰ στὸν «Δαυλὸ» οἱ ἐγκατεστημένοι στὸ Λονδῖνο ἱστορικοὶ ἐρευνητές, Μαρία Σ. Φαφαλιοῦ καὶ Κ. Ν. Χατζηπατέρας, οἱ ὁποῖοι εἶναι γνωστοὶ γιὰ τὸ ἐξοχο βιβλίο τους «Μαρτυρίες 1940-41», ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1983 καὶ κυκλοφόρησε σὲ β' ἐκδοση τὸ 1985, μὲ πρόλογο τοῦ κ. Παν. Κανελλόπουλου (βλ. Δαυλόν, τόμ. Β', τεύχ. 18, σελ. 843 καὶ τόμ. Δ', τεύχ. 48, σελ. 2532). Τὰ κείμενα ποὺ δημοσιεύουμε, χωρὶς νὰ εἶναι ἐπίσημα, ἀποτελοῦν ἐξοχο ἱστορικὸ ὕλικό, γιὰτὶ ἐκτὸς τῶν σημαντικῶν πληροφοριῶν ποὺ παρέχουν

για τὸν ἱστορικὸ τοῦ μέλλοντος, δίνουν ταυτόχρονα τὴν ψυχολογία καὶ τὰ «σκηνικά» μέσα στὰ ὁποῖα ἐξελίχθηκαν τὰ σπουδαῖα γεγονότα, δηλαδή ἐκτὸς τῆς σημασίας τους γιὰ τὴν Ἱστορία, ἀποτελοῦν καθ' ἑαυτὰ καὶ κομμάτι τῆς λεγόμενης «μικρῆς ἱστορίας», ποὺ ἡ γνώση της συμβάλλει ἐξ ἴσου σημαντικὰ στὴν προσέγγιση τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας. — Δ. Ι. Α.].

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Τὸ «θλιβερὸ λάθος», ὅπως ἐχαρακτήρισε τὴν Ἰταλικὴν ἐπίθεση κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὁ Χίτλερ, τὸν ἀνάγκασε νὰ διατάξει τὴν Βέρμαχτ νὰ προπαρασκευάσει τὴν μόνη μάχη ποὺ ἤθελε πάση θυσία νὰ ἀποφύγει: Τὴν μάχη τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ θαυμασμοῦ γιὰ τὸν κλασσικὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα καὶ γιὰ τὸν Ἕλληνα στρατιώτη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ στρατηγικὴ πλευρά, ἀφοῦ ἀπὸ μῆνες προετοίμαζε γιὰ τὴν ἀνοιξή τοῦ 1941 τὴν ἐπίθεσή του κατὰ τῆς Ρωσσίας. Ἀλλὰ ἦλθε ἡ οἰκτρὴ ἀποτυχία τῆς ἐαρινῆς ἐπίθεσης τοῦ Ντοῦσε. Κι ἀπὸ ἐκείνη τὴ στιγμή μὴ τὰ φτερά τοῦ πρωσσικοῦ ἀετοῦ ἄπλωναν τὴ βαρεῖα σκιά τους πάντω ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ γῆ.

Γιὰ τὸν Χίτλερ δὲν ἦταν νοητὸ νὰ μείνῃ τρωτὴ ἡ νότια πλευρά του στὰ Βαλκάνια, ἐν ὧσις τῆς προσχεδιασμένης εἰσβολῆς του στὴ Ρωσσία. Στις 6 Ἀπριλίου 1941 ὁ κόσμος ὅλος ἐμάθαινε κατὰπληκτος τὴν ἐκ τῶν νώτων ἐπίθεση τῆς Wehrmacht. Ὁ ἀγκυλωτὸς σταυρὸς ἐσφράγιζε μὲ αἷμα τὴν παντέρμη χώρα τῶν ἡρώων. Εἶχε σημάνει ἡ ὥρα τοῦ δευτέρου ΟΧΙ.

Ἀνακοινωθὲν τῆς 6ης Ἀπριλίου 1941:

«Ἀπὸ τῆς 5.15 ὥρας τῆς σήμερον ὁ ἐν Βουλγαρία γερμανικὸς στρατὸς προσέβαλεν ἀπροκλήτως τὰ ἡμέτερα στρατεύματα τῆς ἑλληνικῆς μεθορίου. Αἱ δυνάμεις μας ἀμύνονται τοῦ πατρίου ἐδάφους».

Τὴν ἐποποιᾶ τῶν ὀχυρῶν τῆς Γραμμῆς Μεταξᾶ ἀκολούθησε ἡ ὕστατη μάχη, ὁ ἀγὼν, ὅπως τὸν εἶπαν, γιὰ τὸν «κορμό» τῆς Ἑλλάδος. Στὸν ἄνισο αὐτὸν ἀγῶνα οἱ Ἕλληνες ἐβοηθήθηκαν ἀπὸ ἓνα συμβολικὸ μὲν ἀλλὰ καλὰ ἐξοπλισμένο σῶμα ποῦ συνίστατο ἀπὸ Ἀγγλους, Αὐστραλοὺς καὶ Νεοζηλανδοὺς, τὸ «Βρεττανικὸ Ἐκστρατευτικὸ Σῶμα». Χάρις στὴ συνεργασία τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ Σώματος αὐτοῦ δημιουργήθηκε μέτωπο ἐπὶ ἓνα διάστημα στὸν Ἀλιάκμονα ποταμό. Ἀπὸ τῆς 16 Ἀπριλίου ὁμως διακόπηκε ἡ συνεργασία μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ἀγγλων, γιὰτις διετάχθη ἡ σύμπυξις τῶν βρεττανικῶν δυνάμεων στὶς Θερμοπύλες. Τὸ μέτωπο λύγισε.

Οἱ Θερμοπύλες ὑπῆρξαν ἡ ὕστατη προσπάθεια δημιουργίας μετώπου. Ἕλληνες καὶ Βρεττανοὶ ἐκράτησαν λυσσαλέα τὴ θρυλικὴ περιοχὴ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρες. Σφοδρότατος, ἀνίσος, ὁ ἀγὼνας. Ὁ Λεωνίδας ἐπολέμησε ὑπὸ τὴν σκιὰν τὸν δοράτων, οἱ νέοι ἥρωες ἐπολέμησαν ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν Γερμανικῶν Στούκας. Ὑπεχώρησαν ἐπιβραδυντικά, ὅταν δὲν ὑπῆρχε οὔτε ἀκτίνα ἐλπίδας.

Στις 25 καὶ 26 Ἀπριλίου οἱ Γερμανοὶ ἐφθασαν ἐξω ἀπὸ τὴ Θήβα. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ὁ δρόμος πρὸς τὴν Ἀθῆνα ἀνοιξε, ὁ δρόμος πρὸς τὴ λύπη καὶ τὴν συμφορὰ καὶ τὴν ἀπόγνωση.

Ἐνῶ οἱ θωρακισμένες φάλαγγες τοῦ Στρατάρχου Ζίγκμουντ Λίστ βρίσκονται πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Ἀθῆνας, ἔτοιμες νὰ καταλάβουν τὴν «ἄμαχο πόλη», τὸ μέτωπο τῆς νίκης στὴν Ἠπειρο καὶ τὴν Ἀλβανία χαλαρώνει, ἀλλάζει ὄψη. Ὅπλα, πυρομαχικά ἀχρηστεύονται, ὄνειρα κι ἐλπίδες θρυμματίζονται. Τραγικὸ καὶ σπαρακτικὸ, σὰν ἤχος πένθιμης καμπάνας, τὸ τελευταῖο πολεμικὸ ἀνακοινωθὲν, στίς 23 Ἀπριλίου, ἀναγγέλλει τὴν γενικὴ σύμπυξιν τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων, τῶν ὁποίων ἡ ἄνιση πάλιν, πάλιν Δαυὶδ πρὸς δύο Γολιάθ, εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα «τὴν κατὰ τὴν ἐσπέρην τῆς 20ης Ἀπριλίου συνθηκολόγησιν

μας μετὰ τῶν γερμανικῶν δυνάμεων». Καὶ τὸ ἀνακοινωθέν τελείωνε μετὰ τὴ βεβαίωση ὅτι τῇ στιγμῇ τῆς συνθηκολόγησης οἱ Ἱταλικὲς δυνάμεις κρατήθηκαν ἀπὸ τὶς δυνάμεις μας στὸ ἄλβανικὸν ἔδαφος καὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ πατήσουν σὲ Ἑλληνικὸ ἔδαφος. Κατὰ τὴν ἐκφράση τοῦ Churchill, «ἡ Ἑλληνικὴ στρατιωτικὴ τιμὴ παρέμεινε ἀκηλίδωτη».

Ἔστατο ἀνακοινωθέν, ναί. Ὅχι ὅμως κύκνειον ἄσμα. Ὅπως ὅλοι ξέρουμε, ἡ μάχη τῆς Ἑλλάδος, ποὺ ἐξακολούθησε καὶ στὴν Κρήτη, διήρκεσε 7 μῆνες. Μυθικὸ ἐπτάμηνο ποῦ, ὅπως εἶναι παγκοσμίως γνωστὸ, μετὰ τὴν μοιραία καθυστέρηση ποὺ ἐπέφερε στὸ σχέδιο «Μπαρμπαρόσσα», τῆς γερμανικῆς δηλαδὴ ἐκστρατείας κατὰ τῆς Ρωσσίας, ἔγειρε τὴν πλάστιγγα τοῦ παγκόσμιου πολέμου πρὸς τὸ μέρος τῶν Συμμάχων.

Ὅμως, μετὰ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ἡ συμβολὴ τῆς Ἑλλάδος ξεχάστηκε. Ἀλλὰ ἡ ἱστορία δὲν ξεχνάει, κι ἀκόμη ἡχοῦν, ἔπειτα ἀπὸ 40 χρόνια, τὰ λόγια ποὺ οἱ μεγάλοι τῆς ἐποχῆς ἀφιέρωναν στοὺς ἄθλους τοῦ Ἑλληνα στρατιώτη.

Στρατάρχης Γιὰν Σμυτς: «Ἡ μάχη τῆς Πίνδου ἥλλαξε τὸν ροῦν τῆς ἱστορίας».

Ὁ Ναύαρχος Alexander, πρῶτος Λόρδος τοῦ Ναυαρχείου: «Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ εἰπωμεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀνέτρεψε τὸ σύνολο τῶν γερμανικῶν σχεδίων, ἐξαναγκάσασα αὐτὴν ὅπως ἀναβάλῃ δι' ἑξὶ ἑβδομάδας τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ρωσσίας. Διερωτώμεθα ποῖα θὰ ἦτο ἡ θέσις τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως χωρὶς τὴν Ἑλλάδα».

Ὁ Ἀδόλφος Χίτλερ, τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1945, ὅταν ἔφθασε τὸ «Λυκόφως τῶν Θεῶν» του: «Ἦναγκάσθημεν, κατὰ τῆς θελήσεώς μας, νὰ ἐπέμβωμεν στρατιωτικῶς εἰς τὰ γεγονό-

ΕΙΣ ΤΑ ΒΟΥΝΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΓΡΑΦΕΤΑΙ ΜΙΑ ΝΕΑ ΕΠΟΠΟΙΑ ΑΣΥΛΛΗΠΤΩΝ ΗΡΩΙΣΜΩΝ

ΑΓΓΛΟΝΤΕΣ ΓΡΑΦΕΙΝ ΕΙΣΑΓΕΤΕΙ Η
ΠΡΟΤΡΑΦΕΙΣ ΕΙΣΑΓΕΤΕΙ Η
ΕΛΛΕΝ ΤΡΑΦΕΙΣ ΕΙΣΑΓΕΤΕΙ Η
ΑΡ ΔΕΙΤΕ ΤΑΥΤΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΕΤΕΙ Η

ΕΤΕ: ΚΕΙΣΤΕΙΝ ΤΕΤΟΝ ΑΡΑΓΕΙ ΜΑΝ

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

ΑΡΧΗΛΑ ΑΣΤΕΡΑ 7 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1941

ΤΙΣ ΚΕΙΣΤΕΙΝ ΤΕΤΟΝ ΑΡΑΓΕΙ ΗΤΕ
ΕΙΣΑΓΕΤΕΙ ΗΤΕ ΕΙΣΑΓΕΤΕΙ ΗΤΕ
ΕΙΣΑΓΕΤΕΙ ΗΤΕ ΕΙΣΑΓΕΤΕΙ ΗΤΕ
ΑΡ ΔΕΙΤΕ ΤΑΥΤΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΕΤΕΙ Η

ΑΙΣΑΓΕΤΕΙ ΗΤΕ ΕΙΣΑΓΕΤΕΙ ΗΤΕ ΕΙΣΑΓΕΤΕΙ ΗΤΕ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΠΡΩΙΑΣ ΤΗΣ ΧΘΕΣ Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ Η ΝΟΤΙΟΣΛΑΥΙΑ, ΥΠΟΣΤΑΣΑΙ ΑΠΡΟΚΛΗΤΩΝ ΕΠΙΘΕΣΙΝ, ΕΥΡΙΣΚΟΝΤΑΙ ΕΜΠΟΛΕΜΟΙ ΜΕ ΤΗΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑΝ ΚΑΙ Η ΙΤΑΛΙΑ ΕΚΗΡΥΞΕ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΣΛΑΥΙΑΣ ΤΑ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΑ ΜΑΣ ΑΜΥΝΟΝΤΑΙ ΣΥΓΚΡΑΤΟΥΝΤΑ ΚΡΑΤΕΡΩΣ ΤΑΣ ΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ

ΩΡΑ 1 μ.μ.

Ἀθύρματος

Κυριακή

6

ΤΗΝ 5.15 ΠΡΩΪΝΗΝ ΣΗΜΕΡΟΝ
Η ΕΛΛΑΣ ΥΠΕΣΤΗ ΑΠΡΟΚΛΗΤΩΝ ΕΠΙΘΕΣΙΝ
ΥΠΟ ΤΗΣ ΧΙΤΛΕΡΙΚΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ
ΤΑ ΗΡΩΪΚΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΑ
ΑΜΥΝΟΝΤΑΙ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ
ΟΙ ΓΕΡΜΑΝΟΙ ΕΠΕΤΕΘΗΣΑΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΥΙΑΣ
προσβάλλοντες ἤδη αὐτὴν ἐκ πέντε σημείων

Τίτλοι Ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων τῆς 7ης Ἀπριλίου 1941 ἀγγέλλουν τὴν γερμανικὴ εἰσβολὴ στὴν Ἑλλάδα.

τα τῶν Βαλκανίων, ἀπ' ὅπου ἀκολούθησε ἀναπόφευκτα ἡ καταστρεπτικὴ καθυστέρησις τῆς προετοιμασίας μας κατὰ τῆς Ρωσσίας».

Ὁ Ἑρνέστ Μπέβιν, Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Κυβερνήσεως Ἀττλη, στὸ Συμβούλιο Ἀσφαλείας τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν: «Ἐπιθυμοῦμεν νὰ ὑπενθυμίσωμε στὸν κόσμον ὅτι ἀπὸ τὸ 1940 ἕως τὸ 1941, ἐξαιρουμένης τῆς Βρετανικῆς αὐτοκρατορίας, ἡ Ἑλλὰς ὑπῆρξε ἡ μόνη μαχόμενη σύμμαχός μας ποὺ ἀντέστη στὸν ἐχθρὸ καὶ τὸν ἐνίκησε. Σὲ μιὰ στιγμή ποὺ τὰ πάντα ἐφαίνοντο χαμένα, ἡ Ἑλλὰς ἔθεσε ὄχι μόνο τὸ ἑδαφὸς τῆς, ἀλλ' ἀκόμα καὶ τὰ ὅπλα καὶ τὴ στρατιωτικὴ τῆς προσπάθεια εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ συμμαχικοῦ ἀγῶνος. Δὲν ἐπitrέπεται σήμερα νὰ λησμονοῦμε».

Τὴν ἑαρινὴ ἐκείνη νύχτα τῆς 26ης Ἀπριλίου ἡ Ἀθήνα ξαγρυπνοῦσε. Διαισθανόταν ὅτι τὴν ἐπομένη τὰ γερμανικὰ στρατεύματα θὰ ἔμπαιναν στὴν πρωτεύουσα. Στὶς 9 τὸ πρωῒ, τὴν ἐπομένη Κυριακὴ, τίποτα δὲν θύμιζε πόλεμο, οὔτε κράτος μάχης, οὔτε βόμβος ἀεροπλάνων. Ξαφνικά, ἐμφανίστηκε γερμανικὴ φάλαγγα, οἱ πρῶτοι μοτοσυκλεττισταὶ τῆς Θεωρακισμένης Μεραρχίας. Ἀκολούθησε ἡ παράδοση τῆς πόλης. Καὶ ἡ φάλαγγα ξανατέθηκε εἰς κίνησιν μὲ προορισμὸ τὴν Ἀκρόπολη. Στὶς 10 ἡ Σβάστικα κυμάτιζε, αὐθάδης, μὲ φόντο τὸν πιὸ γαλάζιο οὐρανὸ τοῦ κόσμου. Στὶς 10 ἀκριβῶς, τὴν ἴδια στιγμὴ, ἡ Πηνελόπη Δέλτα πῆρε τὸ δηλητήριον μὴ μπορώντας ν' ἀνθέξῃ τὴν ὕβρι.

Ὅπως ἡ Πηνελόπη Δέλτα, ἔτσι καὶ ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν δέχθηκε τοὺς Γερμανοὺς μὲ τὴ σιωπῇ. «Ὅλα εἶχαν τελειώσει», γράφει ὁ Γιώργος Καραγιώργας. «Ἀλλὰ ἡ πολιτεία ἦταν ἀκόμα ὄρθη, κι ἀγρυπνοῦσε καὶ καρτεροῦσε πίσω ἀπ' τὰ σφραγισμένα παράθυρα».

«Ὅλα εἶχαν τελειώσει. «Τετέλεσται», ὅπως εἶπε κι ὁ Χριστὸς τοῦ Καζαντζάκη. Κι ἦταν σὰν νᾶλεγε: «Ὅλα ἀρχίζουν».

Ναί. Ὅλα ἀρχίζουν. Τὰ κλειστὰ παντζούρια ἦταν ἡ πρώτη ἀντιστασιακὴ πράξις τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ὅπως εἶπε ὁ Μανώλης Γλέζος, πού, σὲ λίγες μέρες, μαζί μ' ἓνα φίλο του, θὰ κατέβαζε τὴν Χιτλερική σημαία ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη. Ἦταν τότε 17 ἐτῶν.

Σ' ἓνα χωριό, στὴν Κασσιανιά, ἓνας γέρος πολεμιστὴς τοῦ 1912 εἶχε πεῖ τις πρῶτες μέρες τοῦ ΟΧΙ στοὺς συγχωριανοὺς του ποὺ κούναγαν τὸ κεφάλι τοὺς δύσπιστα καὶ τοῦλεγαν: «Ναί, ἀλλὰ θὰ εἴμαστε ἓνας πρὸς ἕξι». «Μὴ φοβᾶστε», τοὺς εἶχε πεῖ, ὅσο κι ἂν εἶναι, ἅμα τὸ λέγει ἡ περδικούλα, μὴ φοβᾶστε». Πίσω ἀπ' τὰ κλειστὰ παντζούρια τῆς πληγωμένης, τῆς ἄφωνης Ἀθήνας, ἡ «περδικούλα», ἡ λεύτερη, ἡ ἀγρυπνὴ ψυχὴ ἦταν ἐτοιμὴ νὰ πετάξῃ στὸ φῶς. Μέσ' στοὺς πανέρημους δρόμους ὅπου βᾶδιζαν ρυθμικά οἱ σιδηρόφρακτοι στρατιῶτες τοῦ Χίτλερ, ἡ Δόξα, ἀόρατη, περπατοῦσε κι ἐκείνη ἀντάμα. Δὲν περπατοῦσε μονάχη. Τὴν τριγύριζαν, τὴν ἀκολουθοῦσαν οἱ στρατιῶτες τῆς Πίνδου, τῆς Ἡπείρου, μὲ τὰ τραύματα ἀκόμη νωπά, μὲ τὸ κορμὶ γερμένο, μὰ μὲ τὴν ψυχὴ ὀρθία. Τὴν ψυχὴ πού, σὰν τὸ στάχυ στὸν ἄνεμο, λυγίζει μὰ δὲ σπάζει, δὲν ὑποτάσσεται. Λυγμὸς καὶ ἄσμα, ἡ τελευταία ἐκφώνηση τῆς ἐλεύθερης Ἑλλάδας!

«Ἑλληνες. Προσοχή. Ὁ Ραδιοφωνικὸς μας σταθμὸς, ὅστερ' ἀπὸ λίγα λεπτὰ τῆς ὥρας δὲν θὰ εἶναι Ἑλληνικὸς. Πίστις καὶ ἐμπιστοσύνη στὴν ἐλληνικὴ νίκη. Ἀδέλφια, ψηλὰ τις καρδιές.

» Ἑλληνες, ἀπάνω ἀπ' ὅλα ἡ Ἑλλάδα, ἡ νίκη εἶναι δική μας. Μὴν ἀκούσετε σὲ λίγο τὸν Σταθμὸ, πού θὰ σᾶς ἐκπέμψῃ πιθανὸν τὸ τέλος τοῦ πολέμου. Δὲν θὰ εἶναι Ἑλληνικὸς αὐτὸ ὁ Σταθμὸς... Ὁ πόλεμος συνεχίζεται. Συνεχίζεται καὶ θὰ συνεχισθῇ.

» Ζήτω ὁ Στρατὸς μας. Χαῖρε, ὦ χαῖρε, ἐλευθερία».

Κ. Χατζηπατέρας

Ἡ βρετανικὴ ἦττα στὴν Ἑλλάδα

Δὲν θὰ ἐπιχειρήσω, ἐδῶ καὶ τώρα, νὰ κάμω ἐπανεκτίμηση τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Βρετ-

τανικῆς ἐκστρατείας τοῦ 1940—41. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ κριτικὴ ἔχει ἤδη διατυπωθεῖ. Ὁ σκοπός μου εἶναι πιδ μετριόφρων. Θὰ παραθέσω, δηλαδή, μερικὲς προσωπικὲς ἀναμνήσεις, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηρίσει κανεὶς σὰν περιθωριακὰ καὶ παρασκηνιακὰ σημεῖα, ποὺ δὲν ἔχουν ἀκόμα καταγραφῇ, καὶ ποὺ ρίχνουν συμπληρωματικὸ φῶς στὰ γεγονότα.

Ἡ πρώτη προέρχεται φυσικὰ ἀπὸ τὴν Ἱταλικὴ ἐπίθεση κατὰ τῆς Ἑλλάδος τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1940. Τώρα ξέρουμε αὐτὸ ποὺ εἶχε ἀποκρυβεῖ ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ καὶ τὴ Βρεττανικὴ κυβέρνηση, ὅτι δηλαδή ὁ Μουσσολίνι εἶχε διατάξει τὸ Ἱταλικὸ Γενικὸ Ἐπιτελεῖο νὰ καταρτίσει μιὰ ἐκθεση περὶ τῶν δυνάμεων ποὺ θὰ χρειασθοῦν γιὰ μιὰ ἐπίθεση κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Τότε ἀκόμα δὲν γνωρίζαμε ὅτι ἡ ἀπόφαση γιὰ τὴν ἐναρξὴ τῆς ἐκστρατείας ἐλήφθη στὶς 15 Ὀκτωβρίου καὶ ὅτι στὶς 19 τοῦ μηνὸς αὐτοῦ ὁ Μουσσολίνι ἔγραψε στὸ Χίτλερ ἀποκαλύπτοντας τὴν πρόθεσή του νὰ ἐξουδετερώσει αὐτὸ ποὺ ὠνόμαζε «τὸ Βρεττανικὸ αὐτὸ στήριγμα».

Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὑπῆρξαν ἐπανεπιλημμένες ἐνδείξεις καὶ προειδοποιήσεις γιὰ μιὰ τέτοια ἐπικειμένη ἐπίθεση, ἀλλὰ καθὼς περνοῦσε ὁ Ὀκτώβριος, φαινόταν ὁλοένα καὶ περισσότερο ἀπίθανο πὼς οἱ Ἱταλοὶ θὰ ξεκινούσαν μιὰ τέτοια ἐκστρατεία στὰ βουνὰ ποὺ συνόρευαν μὲ τὴν Ἀλβανία. Πράγματι, καὶ αὕτη εἶναι ἡ πρώτη μου περιθωριακὴ σημείωση, στὶς 27 Ὀκτωβρίου, τὴν προηγούμενη τῆς ἐπιθέσεως, πῆγα ταξίδι μὲ τὸ πλοῖο *Eagle* τοῦ Sir Leslie Kemp μαζί μὲ τὸ ναυτικὸ, στρατιωτικὸ καὶ ἀεροπορικὸ μας ἀκόλουθο στὸ νησί τῆς Κέας. Στὸ ταξίδι τῆς ἐπιστροφῆς γιὰ τὴν Ἀθήνα εἶχαμε μακρὰ συζήτησι ἐπὶ τῶν δυνατοτήτων καὶ ἡ κοινὴ ἀποψη τῶν ἀξιωματικῶν αὐτῶν ἦταν ὅτι ἐμεῖς καὶ οἱ Ἕλληνες θὰ μπορούσαμε εὐλόγως νὰ ὑπολογίζουμε σὲ μιὰ χειμερινὴ ἀνάπαυλα χωρὶς αἰφνιδισμοὺς τουλάχιστο μέχρι τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1941. Δὲν προφθάσαμε νὰ πᾶμε καλὰ - καλὰ στὸ σπῆτι μας καὶ νὰ κοιμηθοῦμε καὶ ἀποδείχθηκε πὼς βγάκαμε λανθασμένους ἢ, γιὰ νὰ εἶμαι εἰλικρινής, σωστοὶ στὴ θεωρία ἀλλὰ λανθασμένοι στὴν πράξι. Σωστοὶ στὴ θεωρία, ὅπως κατόπιν ἀνεκάλυψε τὸ 1943 σὲ μιὰ συνομιλία μὲ τὸν Στρατάρχη Μπαντόλιο. Ἦταν ἀρχηγὸς τοῦ Ἱταλικοῦ Ἐπιτελείου τὸ 1940, ἀλλὰ τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1943 εἶχε φθάσει στὸ Μπρίντζι συνοδεύοντας τὸν Βασιλέα ὡς πρόεδρος τῆς Ἱταλικῆς κυβερνήσεως μετὰ τὴ φυγὴ τους ἀπὸ τὴ Ρώμη. Τότε ἦμουν ὁ Βρεττανὸς πολιτικὸς σύμβουλος στὴν Κοινὴ Ἀγγλο - Ἀμερικανικὴ Στρατιωτικὴ Ἀποστολή, στὸ κατάλοιπο αὐτοῦ τῆς Ἱταλικῆς Κυβερνήσεως. Τότε μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία, σὲ μιὰ τελειῶς ἀνεπίσημη περίπτωσι, νὰ ρωτήσω τὸ Στρατάρχη Μπαντόλιο γιατί οἱ Ἱταλοὶ εἶχαν προτιμήσει ν' ἀφήσουν τὴν ἐναρξὴ τῆς ἐκστρατείας τῶν νὰ γίνεῖ τόσο ἀργὰ μέσα στὸν Ὀκτώβριο. Μοῦ εἶπε πὼς ἡ ἀπόφασι δὲν ἦταν τῶν στρατιωτικῶν. Ὁ ἴδιος εἶχε ἐντόνως ἀποτρέψει τὸν Μουσσολίνι ἀπ' αὐτὸ τὸ ἐγχεῖρημα, ἀλλὰ ὁ Μουσσολίνι δὲν ἔλαβε ὑπ' ὄψιν τὴ συμβουλὴ του — καὶ αὐτὸ συμβαίνει σὲ μιὰ δικτατορία.

... Αὐτὰ γιὰ τὴν Ἱταλικὴ ἐπίθεση ποὺ ἀπεκρούσθη μὲ τόσο μεγάλῃ γενναιοῦτα καὶ ἀποφασιστικότητῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ μάλιστα ἡ Ἑλληνικὴ ἀντεπίθεσι ἐμποδίσθηκε μόνον ἀπὸ τὶς πρῶτες χιονοθύελλες στὰ ἀλβανικὰ βουνά.

Καὶ τώρα ἔρχομαι στὸ δεύτερο παρασκηνιακὸ σημεῖο τῶν προσωπικῶν μου ἀναμνήσεων. Αὕτη ἀκριβῶς ἡ ἐπιτυχία τῶν Ἑλληνικῶν ἐνόπλων δυνάμεων φέρνει στὸ προσκήνιο τὸ ἐρώτημα, τί θὰ ἔκανε ἡ Γερμανία γιὰ νὰ βοηθήσει τὸ σύμμαχό της στὸν Ἀξωνα στὴ δύσκολη αὕτη περίστασι. Γιὰ τὴν ἀντιμετώπισι πιθανῆς Γερμανικῆς ἐπιθέσεως θὰ ἦταν προφανὲς νὰ ζητηθῇ ἡ βοήθεια τῆς Γιουγκοσλαβίας καὶ τῆς Τουρκίας. Ἡ Γερμανικὴ ἐπίθεσι δὲν θὰ ἦταν μόνον ἀπειλὴ γιὰ τὴν Ἑλλάδα τὴν ἴδια ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ κοινὰ συμφέροντα τῆς χρησιμοποιοῦσεως τῆς Μεσογείου, ὅπου τὰ Βρεττανικὰ στρατεύματα διεξῆγαν σκληρὲς μάχες στὴ Βόρειο Ἀφρικὴ.

Ὅπως ξέρουμε, στὶς 13 Δεκεμβρίου 1940 ὁ Χίτλερ ἐξέδωσε τὶς ὁδηγίες του γιὰ τὴν ἐπιχείρησι «Μαρίτα». Ἐπρόκειτο γιὰ ἐπέλασι μέσω Βουλγαρίας πρὸς τὴν Μακεδονία ἴσως δὲ καὶ σὲ ὅλη τὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα. Ὁ Στρατάρχης Λίστ ἔθεσε, λοιπόν, σὲ ἐφαρ-

μογή σχέδια για προώθηση προς τα νότια τεσσάρων τεθωρακισμένων μεραρχιών με ισχυρή αεροπορική κάλυψη. Αυτό συνέβαινε στην άλλη πλευρά του λόφου. Από τη δική μας πλευρά, στις 13 Ιανουαρίου, ο στρατηγός Γουέιβελ, Βρετανός άρχιστράτηγος, ήρθε στην Αθήνα κρυφά, για να συναντήσει τον Βασιλέα των Ελλήνων, το στρατηγό Μεταξά και το στρατηγό Παπάγο. Τότε ο Γουέιβελ έκαμε προτάσεις για Βρετανική βοήθεια στην Ελλάδα απ' όσες Βρετανικές δυνάμεις θα μπορούσαν να διατεθούν από τη Μέση Ανατολή. Ο στρατηγός Μεταξάς, ενώ έκτιμούσε τη Βρετανική αυτή χειρονομία, συνεπέρανε ότι οι προσφερόμενες δυνάμεις θα ήταν ανεπαρκείς για να σταματήσουν μια Γερμανική επίθεση και θα υπέβαλλε την Ελλάδα και τη Βρετανία σε δυσανάλογες απώλειες έναντι οίονδηποτε κέρδους. Στις 29 Ιανουαρίου ο στρατηγός Μεταξάς απέθανε. Στις 22 Φεβρουαρίου ο Γουέιβελ ήρθε για δεύτερη μουσική επίσκεψη στο Τατόι.

Ας έλθω τώρα στο δεύτερο και πολύ περιθωριακό σχόλιο. Πρό της συσκέψεως αυτής, ο Γουέιβελ προγευμάτισε στην Πρεσβεία. Μόνο ο Σέρ Μάικλ Πάλαιρετ, ο στρατιωτικός ακόλουθος, ο ταγματάρχης Μπλάντ και εγώ είμαστε παρόντες. Μιλώντας στο Γουέιβελ για την επερχόμενη συνάντηση, ετονίσσαμε δύο σημεία. Πρώτον, η τελική απόφαση θα εναπόκειται στον Βασιλέα. Αλλά, δεύτερον, η απόφαση αυτή θα εξηρτάτο εκ του κατά πόσον ή Α. Μ. και οι ύπηρεσιακοί του σύμβουλοι ενόμιζαν ότι ο βαθμός της διαθεσίμου Βρετανικής βοήθειας θα είχε εϋλόγους πιθανότητες για αναχαίτιση της Γερμανικής απειλής.

Ο Γουέιβελ που ήταν παροιμιώδης για τη σιωπή του, έγινε ξαφνικά ευγλωττος. Είπε ότι το θέμα δεν ήταν σε πόσες μεραρχίες θα μπορούσε να υπολογίζει ο έχθρος. Το θέμα, απεναντίας, ήταν πόσες μεραρχίες θα μπορούσαν ν' αναπτυχθούν και να τεθούν σε δράση. Αυτό φάνηκε καθαρά στη Βόρειο Αφρική. Το στενό της Κατάρας άφηνε μόνο μία στενή δίοδο μεταξύ του βουνού και της θάλασσας. Αυτό έσήμαινε ότι στην περιοχή των πρόσω ο αριθμός των μεραρχιών που θα μπορούσαν ν' απασχολήσουν άμέσως τον έχθρο ήταν σοβαρά περιορισμένος.

Στην περίπτωση της Ελλάδος, ο επιτιθέμενος από βορρά θα περιωρίζετο κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο, δηλαδή γεωγραφικώς, από τον αριθμό των δρόμων που θα μπορούσαν ν' ακολουθήσουν μέσ' απ' τα βουνά οι μηχανοκίνητες φάλαγγες. Το ενδιαφέρον σημείο είναι η επιβεβαίωση εκείνου που στην αρχή δεν έγινε πιστευτό, ότι δηλαδή, αντιθέτως προς τον στρατάρχη Μπαντόλιο, ο στρατηγός Γουέιβελ δεν πιέσθηκε από τον Τσώρτσιλ ν' αναλάβει μια έκστρατεία για πολιτικούς λόγους, την οποία, για στρατιωτικούς λόγους, δεν θα ρισκοκινδύνευε. Αυτό τελευταίως υπεγραμμίσθη ιδιαίτερώς υπό του Ρόναλδ Λιοϊν στο βιβλίο του: «Ο Αρχηγός».

Για διάφορους λόγους το σχέδιο που κατεστρώθη τον Φεβρουάριο για την άμυνα της λεγομένης γραμμής Ολύμπου — Αλιάκμονος δεν έφηρμόσθη ποτέ τελείως. Και πράγματι αυτό δεν ήταν δυνατόν, διότι, μεταξύ άλλων, από δικής μας πλευράς δεν θα μπορούσαμε να προσφέρουμε βοήθεια, ιδίως δε αεροπορική και επιμελητείας, όπως θα θέλαμε. Από Έλληνικής πλευράς υπήρξε παρανόηση ως προς τη σύμπτυξη των Ελληνικών στρατευμάτων από το Αλβανικό μέτωπο και τη Μακεδονία, ή οποία προεβλέπετο για τη σύμπτυξη ενός σταθεροποιημένου και συνεχούς μετώπου. Λέγω παρανόηση, γιατί δεν υπήρχε άμβιβολία από δικής μας πλευράς πώς ο Παπάγος είχε συμφωνήσει ν' αποσυρθούν τα στρατεύματα. Εξ ίσου δεν υπήρχε στο νου μου άμβιβολία ότι εν όψει των περιστάσεων του Μαρτίου και Απριλίου 1941, αυτό θα ήταν ένας μη ρεαλιστικός χειρισμός για τον Παπάγο ή για οίονδηποτε άλλο αρχηγό στρατού να τον επιχειρήσει, περίπλοκος καθώς ήταν, πρώτον λόγω της άβεβαιότητος για τη Γιουγκοσλαβία και έπειτα λόγω της καταρρεύσεως της Γιουγκοσλαβικής αντίστασεως. Ο στρατηγός Γουέιβελ θα μπορούσε άσφαλώς να υπενθυμίσει ένα από τα προσφιλή του ρητά του στρατηγού Τζών Γούλφ: «Ο πόλεμος είναι έπιλογή δυσκολιών».

Καθὼς ἐπαναφέρω τὶς στιγμὲς ἐκεῖνες στὴ μνήμη μου, καταλήγω πάντα σ' αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ Οὐίνστον Τσώρτσιλ στὴ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων μιὰ βδομάδα μετὰ τὴν ἐκκένωση τῶν στρατευμάτων μας ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα:

«Ἀναλογιζόμενος τὴ θλιβερὴ πορεία τῶν γεγονότων, δὲν μπορῶ παρὰ νὰ αἰσθανθῶ, πὼς ἂν ἐπρόκειτο καὶ πάλι νὰ βαδίσωμε στὸ πετρώδες μονοπάτι, ἀκόμα καὶ ὕστερα ἀπὸ ὅσα γνωρίζομε σήμερα, ἐγὼ τουλάχιστο δὲ θὰ δίσταζα νὰ τὸ ξανακάμω, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀποψη ὅλων τῶν συναδέλφων μου στὸ πολεμικὸ ὑπουργικὸ συμβούλιο καὶ στὴν ἐπιτροπὴ ἀμύνης».

Λόρδος CACCIA

[Ἀπὸ τὴν ὁμιλία του στὸ AGNGLO · HELLENIC LEAGUE, στίς 13.5.1982, στὸ Λονδίνο]

Στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν

Μετὰ τὴν ἀποχώρηση τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Κυβερνήσεως ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στίς 25 Ἀπριλίου, οἱ Ἑλληνικὲς Ἀρχὲς ποὺ ἔμειναν στὴν Πρωτεύουσα (ὁ Στρατιωτικὸς Διοικητὴς καὶ ὁ Νομάρχης Ἀττικοβοιωτίας καὶ οἱ Δήμαρχοι τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς) ἄρχισαν νὰ σκέπτονται γιὰ τὸν τρόπο, ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ παραδοθῇ ἡ πόλις στοὺς Γερμανοὺς, ποὺ πλησίαζαν νὰ ἔλθουν, ὕστερ' ἀπ' τὴ συνθηκολόγησι τῆς Στρατιᾶς τῆς Ἡπείρου ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Τσολάκογλου. Τότε κάλεσαν καὶ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Χρύσανθο, νὰ λάβῃ μέρος στὴν Ἐπιτροπὴ, ποὺ θὰ περίμενε τοὺς Γερμανοὺς στὸ τέρμα τῶν Ἀμπελοκήπων καὶ θὰ τοὺς παρέδινε τὴν πόλι. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ὁμῶς χωρὶς καμμιὰ συζήτησι τοὺς ἀπάντησε ὅτι «οἱ Ἕλληνες Ἱεράρχες δὲν παραδίδουν ποτὲ ἑλληνικὲς πόλεις σὲ ξένους». Ἐπίσης, μερικοὶ ἐλαφρόμυαλοι συμπατριῶτες μας, ποὺ προαλείφονταν νὰ λάβουν μέρος στὴν πρώτη κατοικικὴ «ἐλληνικὴ» Κυβέρνησι, τοῦ εἶχαν ζητήσει νὰ γίνῃ... δοξολογία (!) στὸ Μητροπολιτικὸ Ναό, ἐπὶ τῇ... λήξει τοῦ πολέμου μὲ τοὺς Γερμανοὺς! Φυσικὰ καὶ αὐτὸ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τὸ ἀπέκρουσε μὲ ὀργή. Ἐπειδὴ ὁμῶς φοβήθηκε, μήπως γίνῃ καμμιὰ αὐθαίρετη κατάληψις τοῦ Ναοῦ, ἔστω καὶ χωρὶς τὴν ἔγκρισί του καὶ βρεθῇ κάποιος κληρικὸς, γιὰ νὰ γίνῃ ἡ δοξολογία, διέταξε τὸν προϊστάμενο τοῦ Ναοῦ νὰ κλειδῶσῃ ἀσφαλῶς ὅλες τὶς θύρες τοῦ Ναοῦ καὶ νὰ τοῦ φέρῃ τὰ κλειδιά. Πραγματικὰ μόλις τοῦ τὰ ἔφεραν... ἴσως γιὰ νὰ χαθοῦν τὰ ἴχνη των, δὲν τὰ κράτησε οὔτε ὁ ἴδιος, οὔτε τὰ ἔδωσε σὲ κάποιον ἀπ' τοὺς ἄμεσους συνεργάτες του στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ (τὸν βοηθὸ τοῦ Ἐπίσκοπο ἢ τὸν Πρωτοσύγκελλό του), ἀλλὰ τὰ ἐμπιστεύθηκε σὲ μένα προσωπικῶς, ποὺ ὡς Γραμματεὺς τότε τῆς Ἱερᾶς Συνόδου δὲν εἶχα καμμιὰ ἄμεση ἀρμοδιότητα, καὶ μοῦ ἔδωσε αὐστηρὴ ἐντολὴ νὰ μὴ τὰ δώσω σὲ κανέναν, χωρὶς τὴ ρητὴ δική του ἔγκρισι.

Αὐτὰ εἶναι τὰ ὅσα προηγήθηκαν ἀπ' τὴν ἐπίσκεψι τοῦ Γερμανοῦ στρατηγοῦ φόν Στοῦμε στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ.

Στίς 27 Ἀπριλίου τὸ πρωῒ, ποὺ μπῆκαν οἱ Γερμανοὶ στὴν Ἀθήνα (ἦταν Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ), εἶχα μόλις ἐπιστρέψῃ στὸ σπíti μου ἀπ' τὸ ἐπὶ τῆς Λεωφόρου Ἀλεξάνδρας Ἀντικαρκινικὸ Ἰνστιτοῦτο, ὅπου εἶχε στεγασθῇ ἓνα ἀπ' τὰ Στρατιωτικὰ Νοσοκομεῖα καὶ ὅπου, παραβιάζοντας τὴ διαταγὴ τοῦ Στρατιωτικοῦ Διοικητοῦ γιὰ τὴν ἀπαγόρευσι τῆς κυκλοφορίας, εἶχα πάει καὶ εἶχα τελέσει τὴ Θεία Λειτουργία καὶ κατόπιν εἶχα ἐπισκεφθῇ στὰ κρεβάτια τοὺς τοὺς τραυματίες. Λίγη ὥρα, ἀφοῦ εἶχα ἐπιστρέψῃ στὸ σπíti, ἄκουσα τὴν τραγικὴ ἐκεῖνη τελευταία ἐκπομπὴ τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ Ἀθηνῶν, ποὺ μὲ παλλόμενῃ ἀπὸ συγκίνησι φωνὴ ὁ ἐκφωνητὴς εἶχε πῇ: «Ἀδέλφια ψηλὰ τὶς καρδιές. Ἕλληνες πάν' ἀπ' ὅλα ἡ Ἑλλάδα! Συνεχίζομε τὸν πόλεμο. Ὑστερ' ἀπὸ λίγο, μὴν ἀκούτε αὐτὸ τὸ Σταθμό. Ὁ Σταθμὸς αὐτὸς δὲν θὰ εἶναι πιά ἑλληνικὸς. Ζήτω ὁ στρατός μας, Χαῖρε, ὦ χαῖρ' Ἐλευθεριά» καὶ μὲ τὸν Ἐθνικὸ μας Ὑμνο ἔκλεισε ἡ ἐκπομπή, μαζί της καὶ ὁ Σταθμός μας, ἀπ' τὴν ὥρα ἐκείνη τῆς 27.4.1941 μέχρι στίς 12.9.1944.

Δὲν εἶχα προλάβῃ νὰ συνέλθω ἀπὸ τὴ συγκίνησι καὶ κτύπησε τὸ τηλέφωνό μου. Ἡ-

ταν ο ιδιαίτερος Γραμματέας του 'Αρχιεπισκόπου, πού κατ' ἐντολή του με καλοῦσε ἐπειγόντως στήν 'Αρχιεπισκοπή, πού θά τὴν ἐπισκεπτόταν ὁ 'Αρχηγὸς τῶν γερμανικῶν Δυνάμεων, πού εἶχαν μπῆ στήν 'Ελλάδα, στρατηγὸς φόν Στοῦμε. Ξεκίνησα ἀμέσως καί, χωρίς κανένα ἐμπόδιο, κατευθύνθηκα στήν 'Αρχιεπισκοπή. Καθὼς διασταύρωνα τὴ Λεωφόρο Πανεπιστημίου, ἔξω ἀπ' τὴν 'Εθνικὴ Βιβλιοθήκη, ἀντίκρυσσα τὴν πρώτη φάλαγγα τῶν γερμανικῶν τάνκς, πού προχωροῦσαν πρὸς τὴν Πλατεία 'Ομονοίας. Οἱ ἐλάχιστοι διαβάτες περπατοῦσαν στὰ πεζοδρόμια, ἀλλὰ κανεὶς τοὺς δὲν γύριζε νὰ κυττάξῃ τοὺς κατακτητές. "Οχι χαιρέτισμα, ἀλλὰ οὔτε κἂν ἓνα ἔστω καὶ ἀπὸ περιέργεια, βλέμμα δὲν τοὺς ἀξίωναν. Αὐτὴ ἦταν ἡ ὑποδοχὴ τοῦ ἀθηναϊκοῦ Λαοῦ ὅτ' ἀντίκρυσσε τὰ στρατεύματα Κατοχῆς, ὅπως τὴν ἀντίκρυσσε ὕστερ' ἀπὸ λίγη ὥρα μετὰ τὴν κατάληψι τῆς πρωτεύουσας τῆς πατρίδας μας. Τὸ διαπίστῳσα με συγκίνησι καὶ δικαιολογημένη ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια. 'Ηταν οἱ πρῶτες ἐκδηλώσεις ἀπὸ τὴν 'Εθνικὴ μας 'Αντίστασι στοὺς πανίσχυρους τότε κατακτητές.

Μόλις ἔφθασα στήν 'Αρχιεπισκοπή καὶ παρουσιάσθηκα στὸν Μακαριώτατο, με ρώτησε, ἂν τὰ κλειδιά τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ ἐξακολουθοῦσα νὰ τὰ κρατῶ. Κι ἀφοῦ τὸν βεβαίωσα, πῶς ἦταν στὰ χέρια μου, ἐπειδὴ ἡμουν ὁ μόνος ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ γερμανομαθῆς, μοῦ ἔδωσε ὁδηγίεσ γιὰ τὸν τρόπο ὑποδοχῆς τοῦ στρατηγοῦ: 'Αξιοπρεπῆς, ἀλλ' ὑπερήφανος καὶ ψυχρὸς.

'Ηταν ἡ ὥρα γύρω στὶς 12, ὅταν ἔφθασε ὁ στρατηγός. Τὸν ὠδήγησα στὴν αἴθουσα ὑποδοχῆς στὸν ἄνω ὄροφο, ὅπου περίμενε ὁ Μακαριώτατος, με παρόντες τὸν Βοηθὸ τοῦ 'Επίσκοπο Ταλαντίου, τὸν κατόπιν Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Παντελεήμονα, τὸν πρωτοσύγκελλό του, ἀρχιμ. Γερβάσιο Παρασκευόπουλο καὶ τὸν ιδιαίτερο Γραμματέα του, Κωνστ. Παπαζώνη.

'Ο 'Αρχιεπίσκοπος με τὴν εἴσοδο τοῦ στρατηγοῦ σηκώθηκε μὲν, ἀλλὰ δὲν κινήθηκε ἀπ' τὴ θέσι του. Μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν τυπικῶν χαιρετισμῶν, χωρίς καμμιά ἰδιαίτερη φιλοφρόνησι, ὁ 'Αρχιεπίσκοπος κάθισε πάλι στὴν πολυθρόνα του καὶ ἔδειξε στὸ στρατηγὸ νὰ καθίσῃ στὴν ἀριστερὰ του πολυθρόνα, πού ἦταν ἀπ' τίς πολυθρόνες ὅπου κάθονταν καὶ ὁ Βοηθός 'Επίσκοπος καὶ ὁ Πρωτοσύγκελλος τοῦ 'Αρχιεπισκόπου.

'Ο στρατηγός, πού εἶχε μπῆ στὴν αἴθουσα με πολὺ ἄερα, συνέχισε νὰ ἔχῃ τὸ ἴδιο ὕφος καὶ ὅταν κάθισε. "Αρχισε, λοιπόν, νὰ διηγῆται, πῶς ἤθελε ἀπὸ χρόνια νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν 'Αθήνα, γιὰ τὴν ὁποία τόσα εἶχε μάθει στὸ Γυμνάσιο καὶ στὴν ὁποία εἶχε πολλοὺς φίλους. Στὸ σημεῖο αὐτὸ τὸν διέκοψε ὁ 'Αρχιεπίσκοπος καὶ τοῦ εἶπε ἐπὶ λέξει: πράγματι, πρὶν ἀπ' τὸν πόλεμο ἡ Γερμανία εἶχε πολλοὺς φίλους στὴν 'Ελλάδα, «μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρξα (ich bin auch gewesen) καὶ ἐγώ». 'Ο στρατηγὸς πάγωσε μόλις ἄκουσε αὐτὴ τὴ φράσι κι ἔχασε ἡ ὄψις του τὴν ἀεράτη ἐκείνη ἐκφρασι, πού εἶχε ἀπ' τὴ στιγμὴ πού μπῆκε στὴν αἴθουσα. "Εμεινε γιὰ λίγο ἀκόμη καὶ σηκώθηκε, χαιρέτισε στρατιωτικὰ τὸν 'Αρχιεπίσκοπο καὶ φαρμακωμένος ἔφυγε.

"Αφινε πίσω του τὴν πρώτη ἐπίσημη ἐκδήλωσι τῆς 'Εθνικῆς μας 'Αντιστάσεως. "Εμαθε ὁ στρατηγός, ὅτι στὴν 'Ελλάδα μπορεῖ νὰ συναντοῦσε μερικοὺς Κουϊσλινγκς, ἀλλὰ δὲν θά εὑρίσκε φίλους.

'Η στάσις αὐτὴ τοῦ 'Αρχιεπισκόπου Χρυσάνθου εἶχε ἰδιαίτερη βαρύτητα γιὰ τὸν ἴδιο καὶ τὴ θέσι του καὶ εἶναι χαρακτηριστικὴ γιὰ τὸν ἀκαμπτο χαρακτῆρα του καὶ τὴν ἠθικὴ του προσωπικότητα. Με τὴν εἴσοδο τῶν Γερμανῶν στὴν 'Ελλάδα καὶ τὴν ἀποχώρησι τῆς 'Ελληνικῆς Κυβερνήσεως ἀπ' τὴν 'Αθήνα, κυκλοφοροῦσαν φήμες, ὅτι ὁ 'Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, με τὴ βοήθεια τοῦ φιλογερμανοῦ, κατόπιν Βασιλικοῦ 'Επιτρόπου στὴν 'Ιερὰ Σύνοδο, Δημ. Πετρακάκου καὶ τῶν καθηγητῶν Κ. Λογοθετοπούλου καὶ Ι. Γεωργάκη, θά ἔκανε διαβήματα στοὺς Γερμανοὺς (ἔλεγαν μάλιστα ἀκόμη καὶ στὸν ἴδιο τὸ Χίτλερ), γιὰ νὰ διώξουν τὸν Χρῦσανθο καὶ νὰ ἐπαναφέρουν τὸ Δαμασκηνό. 'Η κατάστασις ἐχειροτέρευσε γιὰ τὸν Χρῦσανθο, ὅταν ἀρνήθηκε νὰ ὀρκίσῃ τὴν πρώτη κατοχικὴ Κυβέρνησι τοῦ Γεωργ. Τσολάκογλου, με τὴν δήλωσι, ὅτι ἐκεῖνος δὲν ἀναγνωρίζει ἄλλην ἐλληνικὴν Κυ-

βέρνησι, ἐκτὸς αὐτῆς, πού με τὸν Βασιλέα Γεώργιον εἶχε καταφύγει στὴν Κρήτη καὶ ἐν συνεχείᾳ στὸ Ἐξωτερικό. Τὸ αἶτημα αὐτὸ ἦλθε στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ καὶ τὸ ὑπέβαλε ἐκ μέρους καὶ τοῦ στρατηγοῦ Τσολάκογλου καὶ ὄλων ὧσων θὰ ὠρκίζονταν ὡς Ὑπουργοὶ καὶ ἐκ μέρους τοῦ ἰδίου προσωπικῶς, ὁ οἰκογενειακὸς φίλος καὶ σύζυγος τῆς πολύτιμης συνεργάτιδος τοῦ Χρυσάνθου, ἐξαίρετης Ἑλληνίδας Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη. Ἀλλὰ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἔμεινε ἀνένδοτος. Παρ' ὅλη δὲ τὴν ἐπιμονὴ τοῦ φίλου του, πού ἐπὶ μισή περίπου ὥρα παρακαλοῦσε καὶ ἐπέζε τὸν Ἀρχιεπίσκοπο νὰ ὑποχωρήσῃ, αὐτὸς, παρ' ὅλον ὅτι γινώριζε τὶ μαγειρεύονταν ἐναντίον του, δὲν λύγισε οὔτε κατὰ κεραίαν.

Ὁ πρῶν Ἀθηνῶν Ἱερώνυμος

Ἡ βρεττανικὴ ἀπαγκίστρωση

... Πῆρα διαταγὴ νὰ μεταβῶ στὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἐκκένωση εἶχε ἤδη ἀποφασισθῇ. Ἐπρόκειτο νὰ ἦμουν ὁ GSO 1 (πρῶτος ἐπιτελικὸς ἀξιωματικὸς τοῦ Jumbo Wilson) κατὰ τὴν ἐκκένωση. Τὸν γινώριζα καλὰ ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Κολλεγίου Ἐπιτελῶν, καθὼς καὶ τὸν βοηθὸ τοῦ Ταξίαρχο Sandy Galloway (ἀπὸ τοὺς Cameronians).

... Στὴν Ἀθῆνα πῆγαμε κατ' εὐθείαν στὸ ἀρχηγεῖο τοῦ Στρατηγοῦ Wilson στὸ ξενοδοχεῖο τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Ἐκεῖ βρῆκα τὸν Sandy Galloway. Φαινόταν μιὰ χαρά, ψηλός, εὐθυμὸς καὶ ἀτάραχος. Μὲ χαιρέτησε μ' ἓνα πλατὺ χαμόγελο. Ἦταν ἡ πρώτη φορὰ πού συναντιόμαστε ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ἐκεῖνος ἦταν GSO 3 καὶ ἐγὼ ἦμουν ἀξιωματικὸς πληροφοριῶν.

... Ἀρχίσαμε κάνοντας ἀναγνώριση τῶν ἀκτῶν ἐπιβιβάσεως τῶν προσβάσεών των καὶ τῶν σημείων συγκεντρώσεως τῶν στρατιωτῶν. Γιὰ καθένα ἀπ' αὐτοὺς τοὺς τομεῖς διαθέσαμε δύο ἐπιλέκτους ἀξιωματικούς. Ἐδῶ πρέπει νὰ πῶ ὅτι ὁ Jumbo, ὅταν τοποθετήθηκε σ' αὐτὴ τὴ μάλλον δύσκολη ἀποστολὴ, ζήτησε πρῶτα νὰ τοῦ δώσουν χάρτες τῆς Πελοποννήσου, γιατί ἦταν βέβαιος πὼς ἡ ἐκκένωση ἦταν ἀναπόφευκτη. Αὐτὸ μοῦ τὸ εἶπε ὁ ἴδιος μὲ τὸ πλατὺ του γέλιο, ὕστερα ἀπὸ πολὺ καιρὸ.

Ὁ Sandy κι ἐγὼ πῆγαμε τότε μαζὶ νὰ ἐπισκεφθοῦμε τὶς ὀπισθοφυλακές. Ὁ Jumbo ἔμεινε τὸν περισσότερον καιρὸ στὴν Ἀθῆνα, γιὰ νὰ βρίσκεται σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴν Ἑλληνικὴ κυβέρνηση καὶ τὸ Ἀρχηγεῖο. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, πού εἶχε ἀντισταθῇ μὲ τὸ παραπάνω κατὰ τῶν Ἱταλῶν, ἄρχισε νὰ καταρρέει ὑπὸ τὴν πίεση τῶν Γερμανῶν. Ἀλλὰ εὐτυχῶς, καθὼς ὀπισθοχωροῦσαμε, τὸ μέτωπο στὴ Βοιωτία γινόταν στενότερο καὶ ὁ κίνδυνος διασπάσεως τοῦ ἀριστεροῦ μας πλευροῦ ἀποσοβήθηκε.

Πῆγαμε πρῶτα στὴν ὀπισθοφυλακὴ τοῦ Αὐστραλιανοῦ μετώπου, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας ἦταν ἓνα Βρεττανὸς ταξίαρχος τοῦ πυροβολικοῦ, ὁ Lee. Ἦταν γεμᾶτος ἐμπιστοσύνη. Δύο χρόνια ἀργότερα, ἄκουσα μετὰ λύπης μου πὼς εἶχε πεθάνει λίγο μετὰ. Ἡ διάβαση τοῦ Μπράλλου, βορειῶς τῆς Λαμίας, ἦταν μιὰ ἀπόρρητη βάση καὶ θὰ μπορούσε νὰ κρατήσῃ ἐπ' ἀόριστον, ἂν τῆς δινόταν ἐπαρκὲς προστασία ἀπὸ ἀέρος. Ἀπὸ κεῖ πῆγαμε στὸ μέτωπο τῶν Νεοζηλανδῶν πρὸς τὰ δεξιὰ, ὅπου ἡ ταξιαρχία τοῦ Hargest κρατοῦσε τὴ διάβαση τῶν Θερμοπυλῶν. Κι αὐτὴ ἡ θέσις ἦταν ἰσχυρὴ καὶ θὰ μπορούσε νὰ κρατηθῇ καὶ ὁ Hargest ἦταν ἐπίσης γεμᾶτος ἐμπιστοσύνη. Στὴν οὐσία, ἡ Γερμανικὴ πίεσις στὴν ξηρὰ δὲν εἶχε ποτὲ μεγάλες συνέπειες. Ἦταν ὁ ἐκ μέρους τῶν ἀπόλυτος ἔλεγχος στὸν ἀέρα πού προξενούσε τὴ δυσκολία καὶ τὸν ἐκμεταλλεῦτηκαν πλήρως.

Ὅταν σχεδιαζόταν ἡ ἐπιχείρηση, ἡ Ρ.Α.Φ. στὸ Κάιρο εἶχε ἀναλάβει νὰ δώσει δεκαεπτὰ σμῆνι μαχητικῶν ἀεροπλάνων, μὰ στὴν πραγματικότητά ἔδωσε μόνο ἑξή. Καθὼς ἡ ἐξυπηρετικότης των ἄρχισε νὰ μειώνεται, ἀποφασίσθηκε νὰ κρατηθοῦν τὰ τελευταῖα δώδεκα ἀεροπλάνα στὴν ἐφεδρεία ἑτοιμα νὰ καλύψουν τὴν ἐκκένωση στὶς λίγες ὥρες μετὰ τὴν αὐγὴ, ὅποτε τὰ πλοῖα θὰ ἦταν εὐκόλος στόχος γιὰ ἀεροπορικὲς ἐπιδρομές. Δυστυχῶς, ἀντὶ ν' ἀναπτυχθοῦν ὅπως ἔπρεπε στὸν τόπο τῆς ἀποβιβάσεως, ἔμειναν στριμωγμέ-

να και καταστράφηκαν σὲ μιὰ και μόνο αεροπορικὴ ἐπιδρομῇ.

Οἱ Γερμανοὶ δὲν πετοῦσαν καθόλου τὴ νύχτα, ἐπειδὴ οἱ κίνδυνοι ἀπογειώσεως και προσγειώσεως μέσα ἀπ' τὰ βουνὰ και στὸ σκοτάδι ἦταν πολὺ μεγάλοι. Αὐτὸ τὸ ξέραμε δόλοι και τὸ ὁδικὸ ταξίδι μὲ τὰ φανάρια τῶν αὐτοκινήτων πλήρως ἀναμμένα ἦταν ἀπολύτως ἀσφαλές. Ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν Γερμανικῶν αεροπορικῶν ἐπιδρομῶν τὴν ἡμέρα ἦταν τόσο μεγάλο, ὥστε τὸ ἠθικὸ τῶν Αὐστραλῶν στρατιωτῶν ὑπέστη μεγάλη κάμψη.

Δύο φορές στὶς ἐπισκέψεις μας στὸ μέτωπο ὁ Sandy κι ἐγὼ βρήκαμε τοὺς δρόμους γεμάτους ἀπὸ ὀχήματα ἐγκαταλελειμμένα ὄχι στὸ πλευρὸ ἀλλὰ πολλὲς φορές στὴ μέση τοῦ δρόμου μὲ ἀναμμένη τὴ μηχανή, ἐνῶ τὰ καπέλλα τῶν Αὐστραλῶν φαινόταν νὰ χώνονται πίσω ἀπὸ τὸ λόφο ἀρκετὲς ἑκατοντάδες μέτρα μακριά. Γιὰ νὰ περάσωμε, ἔπρεπε νὰ ὀδηγήσωμε κάθε αὐτοκίνητο ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ δρόμου.

Δύο φορές τὸ αὐτοκίνητό μου βγήκε ἀπὸ τὸ δρόμο, μιὰ φορά τὴ νύχτα χωρὶς φῶτα. Ἡ Ἑλλάδα δὲν εἶναι χώρα κατάλληλη γιὰ τέτοιες καταχρήσεις, ἀλλὰ και τὶς δύο φορές ἤμουν τυχερός. Και τὶς δύο φορές ὁ ὁδηγὸς εἶχε ἀποκοιμηθῇ. Τὴν πρώτη φορά τὸ αὐτοκίνητο μπατάρησε και ὁ ὁδηγὸς νόμισα πῶς εἶχε σκοτωθῇ, ἀλλὰ δὲν εἶχε πάθε τίποτα. Ὁ Sandy κι ἐγὼ σηκώσαμε τὸ αὐτοκίνητο και συνεχίσαμε τὸ ταξίδι. Τὴν ἄλλη φορά ἦταν μέρα και ἤμουν μὲ τὸν ἀντισυνταγματάρχη Cyrgian Baker. Πέσαμε μέσα σ' ἓνα ὠργωμένο χωράφι, ἀλλὰ χωρὶς ν' ἀναποδογυρίσει τὸ αὐτοκίνητο κι ἔτσι συνεχίσαμε τὸ ταξίδι μας.

Μιὰ ἀπὸ τὶς πρώτες μου δουλειὲς ἦταν νὰ βρῶ τόπο συναντήσεως γιὰ μιὰ σύσκεψη, στὴν ὁποία ὁ Wavell ἐπρόκειτο νὰ πῇ στὸν Blamey, Διοικητὴ τοῦ Αὐστραλιανοῦ Σώματος (Anzac) και στὸν Freyberg τῆς Μεραρχίας τῶν Νεοζηλανδῶν, ὅτι οἱ δυνάμεις τῶν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκκενωθοῦν. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Jumbo τὸ ἤξερε κιόλας, μὰ ἡ πολιτικὴ τῆς Κοινοπολιτείας ἤθελε νὰ τὸ πῇ στοὺς Αὐστραλοὺς και τοὺς Νεοζηλανδοὺς ὁ ἴδιος ὁ Ἀρχιστράτηγος. Ἡ ἐπιλογὴ τῆς θέσεως ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἀπὸ τὸ χάρτη, ποὺ δὲν ἦταν πολὺ καλός, σὲ μέρος ποὺ θὰ μπορούσε νὰ φθάσει εὐκόλα ὁ Blamey (ποὺ ἦταν κοντὰ στὶς Θῆβες), ὄχι πολὺ μακριὰ ἀπ' τὴν Ἀθήνα (ποὺ ἦταν ὁ Jumbo), κάπου ποὺ θὰ ἦταν εὐκόλο νὰ βρε-

«Ἀπὸ τὴν Σερβία στὴν Κρήτη». Σκίτσο γερμανοῦ στρατιώτη (Ἀθήνα 1942).

θεῖ στὰ σκοτεινὰ καὶ ἀρκετὰ κοντὰ στὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ μπορέσει ὁ Wavell, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἔλθει μὲ ὑδροπλάνο τὸ βράδυ, νὰ γυρίσει πίσω στὸν Πειραιᾶ, γιὰ νὰ πετάξει τὴν αὐγὴ. Ἦταν ἐπίσης προτιμώτερο νὰ μὴ γίνει ἡ σύσκεψη σὲ κεντρικὸ δρόμο λόγω τοῦ θορύβου τῶν διερχομένων αὐτοκινήτων, τῶν ὁποίων ἡ κυκλοφορία εἶναι συνήθως μεγάλη κατὰ τὴ νύχτα, κι ἔτσι διάλεξα τὸ γεφύρι ποὺ περνοῦσε πάνω ἀπὸ ἓνα μικρὸ ποτάμι στὸ βόρειο ἄκρο τοῦ χωριοῦ Ἐρυθραὶ κι ἐκεῖ τὰ μεσάνυχτα ἔγινε ἡ σύσκεψη.

... Τώρα ποὺ τὸ μέτωπο ἦταν νοτιώτερα, ὁ Jumbo μποροῦσε νὰ ἀναλάβει κατ' εὐθείαν τὴ διοίκηση. Τὸ σχέδιο δόθηκε στὶς γενικὲς του γραμμὲς — ἐκκένωση ἀπὸ τὶς παραλίες ἀνατολικά καὶ δυτικὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐπίσης ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο. Ἡ Πελοπόννησος εἶχε τὸ πλεονέκτημα τῆς γειτνίασεως πρὸς τὴν Κρήτη μειώνοντας τὴν ἔκθεση τῶν πλοίων σὲ ἀεροπορικὲς ἐπιδρομὲς κατὰ τὴν ἡμέρα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὑπῆρχε τὸ ἐπικίνδυνο μπουτιλιάρισμα στὴν Κόρινθο, ὅπου μιὰ μόνο γέφυρα κρατοῦσε τὸ δρόμο ἀρκετὲς ἑκατοντάδες πόδια ψηλὰ πάνω ἀπὸ τὴ διώρυγα.

Ἕνα σπουδαῖο σημεῖο τοῦ σχεδίου ἦταν τὸ ὅτι κανενὸς εἰδους ἐξοπλισμὸς δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ μῇ στὰ καράβια. Ὅλα θὰ ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλειφθοῦν στὶς ἀκτὲς, ἀκόμη καὶ τὰ προσωπικά μας ὅπλα. Ὁ λόγος γι' αὐτὸ ἦταν πῶς, γιὰ νὰ ἀποφύγουμε τὶς ἐρωτήσεις ἐκ μέρους τῶν ἀρχῶν τῆς Κοινοπολιτείας, θὰ ἦταν καλύτερο νὰ ἐκκενωθοῦν δώδεκα ἄσπλοι ἄνδρες παρὰ ἑνδεκα μὲ τὰ ὅπλα των. Τὸ περιεχόμενο τῆς διαταγῆς αὐτῆς ἔφτασε σύντομα στοὺς στρατιῶτες, μὲ ἐκπληκτικὰ ἀποτελέσματα. Οἱ Βρεττανοὶ καὶ οἱ Νεοζηλανδοὶ στρατιῶτες δὲν ἤθελαν ν' ἀποχωρισθοῦν τὰ ὅπλα των καὶ ὑπῆρξαν πολλὲς φιλονικεῖες μὲ τοὺς ναῦτες, ὅταν αὐτοὶ δὲν τοὺς ἄφηναν νὰ τὰ πάρουν μαζί των. Ἐν τούτοις ὑπῆρξαν περιπτώσεις, ὅπως στὴν δὴ Αὐστραλιανὴ Μεραρχία, ποὺ οἱ ἄνδρες ἄφησαν τὰ ὅπλα των ἀμέσως ὅπου βρισκόταν, ὅταν ἔγινε γνωστὴ ἡ διαταγή.

Μετὰ τὴ μεσονύκτιο αὐτὴ σύσκεψη ὁ Sandy κι ἐγὼ γυρίσαμε στὸ ξενοδοχεῖο τῆς Μεγάλης Βρετανίας, γιὰ νὰ γράψουμε τὴ διαταγὴ τῆς ἐπιχειρήσεως, ποὺ ἐπιβεβαίωνε τὶς ἀποφάσεις τῆς συσκέψεως. Ἐγὼ ἔκανα τὰ γράψιμο, ἐνῶ ὁ Sandy μὲ τσιμποῦσε, γιὰ νὰ μὴν κοιμηθῶ. Ἐπρόκειτο νὰ ξεκινήσουμε στὶς 8 π.μ. γιὰ τὸ προκεχωρημένο ἀρχηγεῖο στὶς Θῆβες, ὅπου θὰ ἀναλαμβάναμε τὸν ἄμεσο ἔλεγχο τῶν δύο μεραρχιῶν καὶ τῆς 1ης Θωρακισμένης Ταξιαρχίας. Τὸ χειρόγραφο ἦταν στὰ χέρια τῶν δακτυλογράφων κομμάτι μὲ κομμάτι καὶ τὸ δικό μου τελείωσε στὶς 6 τὸ πρωῒ. Μοῦ φάνηκε ἄσκοπο νὰ κοιμηθῶ τότε κι ἔτσι ἀνέβηκα μὲ τ' αὐτοκίνητο ὡς τὸν Παρθενῶνα, γιὰ νὰ δῶ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου. Ἦταν θαυμάσια καὶ ποτὲ δὲν θὰ μετανιώσω. Ἐκεῖ βρισκόταν ἓνας φύλακας ποὺ μιλοῦσε Ἀγγλικά. Ἡξέρε ποὺ πηγαίναμε. Ἀν τοῦ τὸ εἶπε κανεὶς ἢ ἦταν ἀπλῶς μιὰ ἐξυπνὴ εἰκασία, δὲν ξέρω, μὰ τοῦ εἶπα νὰ μὴ στενοχωριέται καὶ θὰ γυρίζαμε ἀσφαλῶς ὅταν θὰ νικούσαμε τοὺς Γερμανοὺς. Αὐτὸ συνηθίζαμε νὰ λέμε τότε εἴτε στοὺς Βέλγους εἴτε στοὺς Ἑλλήνες, κι ὅσο ἀπίθανο κι ἂν φαίνεται τώρα «ἐκ τῶν ὑστερών», ἦταν τότε ἀπολύτως εἰλικρινές. Τότε δὲν ἤξερα ἀκόμα τὴν ἱστορία τῆς πάλης τῆς Ἀθηνᾶς μὲ τὸν Ποσειδῶνα γιὰ τὴν ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν. Δὲν ἦταν τελείως ἄσχετη μὲ τὸ πρόβλημα ποὺ εἶχαμε τὴ στιγμὴ ἐκείνη. Πόσους ἄνδρες θὰ χάναμε στὴ θάλασσα, δὲν εἴμαστε βέβαιοι. Ὑπολογίζαμε πῶς ἂν τὰ καταφέρναμε καὶ περνάγαμε τὰ δύο τρίτα τοῦ στρατοῦ πίσω στὴν Αἴγυπτο, θὰ ἦταν μιὰ ἀρκετὰ καλὴ ἐπιτυχία. Στὴν πραγματικότητα φέραμε πίσω τὰ πέντε ἕκτα καὶ ἡ ἀπώλεια (χωρὶς τοὺς νεκροὺς) τῶν ἄλλων δέκα χιλιάδων ὀφειλόταν σὲ μιὰ μεγάλη ἀτυχία...

Τὴ βραδύα ποὺ ὀρίσθηκε νὰ γίνει ἡ μεγάλης κλίμακος ἐκκένωση ἀπὸ τὴν Καλαμάτα βρισκόταν ἐκεῖ 10.000 ἄνδρες περιλαμβανομένων 6.000 ἀόπλων Γιουγκοσλάβων, ποὺ εἶχαν κατορθώσει νὰ κατεβοῦν πρὸς τὰ νότια καὶ μερικῶν Οὐσσάρων τῆς 4ης (μεραρχίας;) χωρὶς τὰ τάκνς των. Λίγο μετὰ τὸ σούρουπο κατέφθασαν ἑνδεκα ἀντιτορπιλικά καὶ ἀκούστηκαν κανονιοβολισμοὶ μακριὰ πρὸς τὰ βόρεια.

Οἱ Γερμανοί, ἀφοῦ ἔρριξαν ἀλεξιπτωτιστὲς στὴ γέφυρα τῆς Κορίνθου, ἔστειλαν ἓνα

πυροβόλο και ένα μικρό απόσπασμα καλύψεως μέσα από την Τρίπολι στο δρόμο προς την Καλαμάτα. Τò πυροβόλο άνοιξε πύρ και μερικοί από τούς Βρεττανούς οδηγούς τò κράτησαν με τὰ τουφέκια των. "Όταν ό ύποπλοίαρχος τού Ναυτικού ήλθε στο λιμάνι και βρήκε τόν ταξίαρχο, αυτός τού είπε ότι ό έχθρος είχε άρχίσει νά εισβάλει, ότι ή έκκένωση ήταν αδύνατη, ότι είχε δώσει διαταγή στους άνδρες νά παραδοθούν και ότι τ' αντίτορπιλικά δέν θά χρειάζονταν πιά. "Υστερα άπ' αυτό τὰ αντίτορπιλικά έφυγαν. 'Η τελική κατασχύνη κορυφώθηκε, όταν οί αξιωματικοί διετάχθησαν νά μείνουν με τούς άνδρες των, ώστε νά έπισημοποιηθή ή παράδοση. Πολλοί όμως ήταν εκείνοι πού διέφυγαν μόνοι τους στην Κρήτη. Τis λεπτομέρειες τής Ιστορίας αυτής τις έμαθα λίγο αργότερα.

'Ός προς τις χρονολογίες έχω χάσει τὰ νερά μου, γιατί ή συμφορά αυτή δέν είχε συμβεί όταν κλείσαμε τò 'Αρχηγείο στην 'Αθήνα και μεταφερθήκαμε στους Μύλους τής Πελοποννήσου κάπου είκοσι μίλια από τò Ναύπλιο. "Όλες οί κινήσεις τών στρατιωτών προς τὰ σημεία έπιβιβάσεως στην 'Ατική είχαν άρχίσει από ώρα και τέλος ό Sandy κι εγώ φύγαμε από τò ξενοδοχείο τής Μεγάλης Βρετανίας γιά τελευταία φορά, αλλά δέν θυμάμαι την ώρα, σ' ένα αυτοκίνητο πού μάς προμήθευσε ό Πρίγκηψ Πέτρος με τόν προσωπικό του οδηγό.

Δέν είχαμε καλά - καλά ξεκινήσει, όταν διαπιστώσαμε πώς δέν είχαμε πάρει φαγητό μαζί μας. Καθώς περνούσαμε ένα ζαχαροπλαστείο, σταμάτησα τò αυτοκίνητο και μπήκα μέσα. Σέ δύο επισκέψεις πού έκανα από τότε στην 'Αθήνα προσπάθησα νά τò βρω, αλλά δέν τò κατώρθωσα. 'Εξήτησα δύο πλάκες σοκολάτα. Τò νόστιμο κορίτσι τού καταστήματος μου έβαλε στά χέρια ένα δλόκληρο κουτί σοκολάτες. 'Η ιδιοκτήτρια τού μαγαζιού ήρθε τότε στόν πάγκο και πρόσθεσε ένα πελώριο κουτί δεμένο με μιá μπλε κορδέλλα κατάλληλο γιά μιá μέλλουσα πεθερά. 'Αρνήθηκαν νά πάρουν χρήματα και είπαν ότι μάς χρωστούσαν χάρη, πού ήρθαμε γιατί έτσι ή άλλοιώς θά τις επαιρναν οί Γερμανοί. Κι έτσι, φορτωμένος με σοκολάτες γύρισα στο αυτοκίνητο, γύρω άπ' τò όποιο είχε μαζευθεί κόσμος έκφράζοντας την συγκίνησή του με χαμόγελα και δάκρυα στά μάτια. 'Από τò παράθυρο τού αυτοκινήτου μάς πέταξαν ένα κλαδι γλυκομπίζελο με τρεις μάλλον τσακισμένους άνθους χρώματος ώχρου ρόζ. Γιά μάς αυτό άξιζε περισσότερο από όλα τὰ γλυκομπίζελα πού έχω από τότε δει στην έκθεση άνθών τού Τσέσης.

Και στους Νεοζηλανδούς έπίσης ό κόσμος πετούσε λουλούδια, καθώς κατέβαιναν προς την άκτή. Αυτή άσφαλώς πρέπει νά ήταν μιá άπ' τις λίγες περιπτώσεις, πού ένας άτυχημένος στρατός, κατά την ύποχώρηση, του είχε θριαμβευτική έξοδο. Πού νά φανταζόμουν τότε ότι θά ήμουν έπί κεφαλής τών πρώτων Βρεττανών στρατιωτών πού γύρισαν στην 'Ελλάδα και ότι θά ήμουν ό πρώτος πού ξεπελήρωσε την ύπόσχεση πού είχα δώσει στο φύλακα τού Παρθενώνα και στο ζαχαροπλαστείο: «Θά ξαναγυρίσωμε».

Στò δρόμο μας γιά την Κόρινθο σταματήσαμε, γιά νά συναντήσωμε μιá Αυστραλιανή ταξιαρχία, πού είχε έρθει στο σημείο συγκεντρώσεως περιμένοντας νά έπιβασθί εκείνη τή νύχτα. Πρέπει νά ήταν κάπου κοντά στη Σαλαμίνα. Περάσαμε τή γέφυρα τού 'Ισθμού κατά τὰ μεσάνυχτα και σταθήκαμε περίπου δύο ώρες κουβεντιάζοντας με τούς πυροβολητές και προτρέποντας τόν έπί κεφαλής νά ξεκουραστή γιά λίγο, μιá και όλοι οί άλλοι βρισκόταν σέ έπιφυλακή. Παρακάμψαμε με κάποιο τρόπο την Κόρινθο πάνω σ' ένα άπαίσιο μονοπάτι και βγήκαμε στο δρόμο τού Ναυπλίου κατά τὰ ξημερώματα.

ΣΤΟΥΣ ΜΥΛΟΥΣ

... Τò νέο άρχηγείο στους Μύλους ήταν ένας έλαιώνας, όπου κάθε δένδρο είχε μεταβληθή σέ γραφείο και τὰ άναγνωριστικά τού έχθρου πετούσαν διαρκώς από πάνω, χωρίς, προφανώς, νά διακρίνουν τίποτα.

Λίγο μετά την άφιξή μας στους Μύλους ό Sandy κι εγώ άκούσαμε ότι οί Γερμανοί είχαν ρίξει άλεξιπτωτιστές στη γέφυρα τού ίσθμού τής Κορίνου πού καταστράφηκε ύστερα

ἀπὸ μιὰ ἐπιτυχή βολὴ ἑνὸς ἀνθυπολοχαγοῦ τοῦ Μηχανικοῦ πάνω στὴ γόμωση ἀνατινάζε-
ως, μετὰ τὴν προσγείωση τῶν ἀλεξιπτωτιστῶν. Ἡ προσγείωση αὐτὴ δημιούργησε προ-
βλήματα, ἐπειδὴ ἡ Νεοζηλανδικὴ ταξιαρχία τοῦ Puttlicks ἦταν ἀκόμα βορείως τῆς διώρυ-
γος καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἐπιβιβασθῇ ἀπὸ ἓνα λιμάνι τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τὸ ὁποῖο εἶχε τώ-
ρα ἀποκοπῇ. Τὸ χειρότερο ἦταν πὼς δὲν εἶχαμε ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὸν Puttlick δι' ἄσυρμά-
του. Καὶ ἀκόμη πὼς ἡ μόνη ἐπικοινωνία πού εἶχαμε μὲ τὴν 1η Θωρακισμένη Ταξιαρχία ἐ-
πρεπε νὰ γίνεται χωρὶς κτυπογράφηση, γιατί, ἄγνωστο πῶς, ὁ κώδικας εἶχε χαθῇ. Ὁ
Rollie Charrington βρισκόταν στὴν Ἀκτὴ D, (ποὺ μπορεῖ νὰ ἦταν τὸ Ρέτιμο (;) καὶ ἐκεῖ θ'
ἐπρεπε νὰ ἐπιβιβασθῇ ἡ ταξιαρχία τοῦ Puttlick καὶ τὸ Ναυτικὸ ἐλαβε τὰ ἀνάλογα μέτρα.
Τότε μοῦ ἤρθε μιὰ ἀπὸ τὶς σπάνιες λαμπρὲς ιδέες καὶ συνέταξα ἓνα σῆμα χωρὶς κτυπο-
γράφηση πρὸς τὸν Rollie Charrington σύμφωνα μὲ τὴν ιδέα αὐτή. «Προσωπικὸ ἀπὸ τὸν
Rollie στὸν George. Γέφυρα Κορίνθου ἀνετινάχθη. Ἔλα σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν Puttlick καὶ πές
του νὰ πάει στὸ πρῶτο γράμμα τοῦ ἐπιθέτου μου». Κι ἔτσι ἡ ταξιαρχία τοῦ Puttlick ἀνεχώ-
ρησε ἀπὸ τὴν Ἀκτὴ D ἐκείνη τὴ νύχτα.

Ὁ Freyberg εἶχε φθάσει τώρα στοὺς Μύλους καὶ ἐπρόκειτο νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς
τελικῆς ἐκκενώσεως ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο καὶ ὁ Sandy ἐπρεπε νὰ μείνει μαζί του. Ὁ
Jumbo ἐπρόκειτο νὰ φύγει τὸ ἴδιο βράδυ γιὰ τὴν Κρήτη μὲ ὕδροπλάνο. Τὸ ἔστειλε ὁ ἀξιω-
ματικὸς τοῦ Ἀρχηγείου καὶ οἱ γραφεῖς ἐπρόκειτο νὰ φύγουν μὲ τὴ νηοπομπὴ ἀπὸ τὸ Ναύ-
πλιο. Θὰ τοὺς ἔπαιρναν μαζί μὲ τὸ πολεμικὸ ἡμερολόγιο διὰ θαλάσσης εἴτε ἐγὼ εἴτε ὁ Bel-
chem. Ὁ ἓνας ἀπὸ μᾶς τοὺς δύο θὰ ἐπρεπε νὰ μείνει μὲ τὸν Sandy κι αὐτὸς ζήτησε νὰ τὸ
παίξουμε κορῶνα - γράμματα. Ἡ τύχη μὲ διέταξε νὰ πάω στὸ Ναύπλιο διὰ θαλάσσης.

Εἶχα πάει κιόλας στὸ Ναύπλιο ἐκεῖνο τὸ πρωῒ, ἀπλῶς γιὰ νὰ δῶ ἂν τὰ μέτρα γιὰ τὴ
συγκέντρωση καὶ τὴν ἐπιβίβαση ἦταν ἐν τάξει. Μίλησα μὲ μερικοὺς Αὐστραλοὺς ποὺ ἐκα-
λύπτοντο στοὺς θαμνώδεις λόφους καὶ μοῦ θύμιζαν τὸ Anzac. Μερικοὶ παλαιοὶ στρατιῶτες
ποὺ βρισκόταν ἐκεῖ συμφωνοῦσαν μαζί μου. Τὸ λιμάνι ἦταν ἄδειο ἐκτὸς ἀπὸ τὸ καιόμενο
σκάφος τοῦ φορτηγοῦ *Ulster Prince* ποὺ εἶχε βομβαρισθῇ. Ὅταν φτάσαμε ἐκεῖ τὴ νύχτα τὸ
πλοῖο καίγόταν ἀκόμα καὶ τὸ σκάφος του εἶχε γίνει κόκκινο ἀπὸ τὴν πυράκτωση.

Ὁ Douglas Packard καὶ ἡ ομάδα τοῦ Ἀρχηγείου ἐπιβιβάσθηκαν στὸ ἀντιτορπιλικὸ
Hotspor (Ὑπ/χος Hodgkinson). Ἐνας κοκκινομάλης ἀνθυποπλοίαρχος μᾶς πῆγε στὸ κα-
ρὲ τῶν ἀξιωματικῶν, μᾶς ἔδωσε δυνατό οὐῖσκυ. Τίποτ' ἄλλο δὲ θυμᾶμαι μέχρι ποὺ ξημέ-
ρωσε, ὅποτε κατέβηκε καὶ μὲ ρώτησε ἂν ἤθελα ν' ἀνέβω στὴ γέφυρα καὶ νὰ πῶ στὸν κυ-
βερνήτη πὼς ἦταν ἡ κατάσταση. Ἦταν ἓνα ὠραῖο πρωῒνὸ καὶ εἶχα μαζί μου τὴ μικρὴ μου
φωτογραφικὴ μηχανή. Ἦταν τέσσερα πέντε ἀντιτορπιλικά καὶ τὸ Ὁλλανδικὸ ἐμπορικὸ
Slamat. Ἀργῆσε νὰ βγῇ ἔξω ἀπὸ τὸ Ναύπλιο καὶ καθυστέρησε τὴν ἀναχώρησή μας, πρᾶγ-
μα τὸ ὁποῖο ἀποδείχθηκε μοιραῖο γιὰ τὸ πλοῖο αὐτό. Μεταξὺ τῶν πλοίων ὑπῆρχε ἀπόστα-
ση ἑνὸς μιλίου. Σὲ λίγο φάνηκαν τὰ βομβαρδιστικά καὶ εἶχα ἔτοιμὴ τὴ φωτογραφικὴ μου
μηχανή. Τὰ ἀρνητικά φίλμς βρίσκονται στὸ Αὐτοκρατορικὸ Πολεμικὸ Μουσεῖο καὶ περι-
λαμβάνουν τὰ κανόνια τοῦ *Hotspor* ἐν δράσει, λίγες ομάδες πυροβολητῶν καὶ ἐκείνους
ποὺ ἦταν στὴ γέφυρα, μιὰ φωτογραφία δική μου ποὺ πῆρε ὁ Hodgkinson, ἀρκετὲς βόμβες
ποὺ πέφτουν γύρω ἀπὸ τὰ ἄλλα πλοῖα καὶ τὸ *Slamat* νὰ καίεται. Δύο ἀντιτορπιλικά, τὸ
Diamond καὶ τὸ *Wryneck*, ἔσπευσαν νὰ τὸ βοηθήσουν. Εὐτυχῶς δὲν εἶχε μέσα πολλοὺς
στρατιῶτες. Καὶ τὰ δύο ἀντιτορπιλικά βομβαρδίστηκαν καὶ βυθίστηκαν καὶ τὰ πληρώ-
ματά τους πυροβολήθηκαν μέσα στὶς βάρκες καὶ στὸ νερό. Οἱ ἐπιζήσαντες ἦταν λίγοι...

George Davy (Σκωτία)

Ἀναμνήσεις τοῦ Δημήτρη Μυράτ

11 Ἀπριλίου 1941. Βρισκόμαστε μὲ τὸ Ambulance Train No 1 στὸ μικρὸ σταθμὸ τοῦ
Παλαιοφάρσαλου Θεσσαλίας. Διοικητὴς ὁ ὑπολοχαγὸς - γιατρὸς L. S. Morton, R.A.M.C.

κι εγώ διερμηνέας του. "Όταν ξεκίνησε ο 'Αλβανικός Πόλεμος — είναι ψέμα αίσχρo πώς οί 'Αλβανοί πρόβαλαν αντίσταση κατά των 'Ιταλών, αντίθετα τoύς βοηθούσαν, όσο μπορούσαν και μισούσαν τoύς "Ελληνες όσο και τώρα — τo 'Ελληνικό 'Υγειονομικό Σώμα άποφάσισε νά οργανώσει 'Υγειονομικούς Συρμούς. Πόσο λίγο μυαλό πρέπει νά διέθεταν οί έπί κεφαλής τoύ 'Υγειονομικού Σώματος, γιά νά επιλέξουν βαγόνια - ψυγεία γιά νά δημιουργήσουν θαλάμους τραυματιών! "Όταν έστησαν τά ράντσα και τοποθέτησαν ένα ύποτυπώδες καλοριφέρ, προέκυψε ένα τεράστιο πρόβλημα. Τά βαγόνια δέν έπικοινωνούσαν μεταξύ τους! Χρειαζόταν λοιπόν 31 νοσοκόμοι γιά τά 31 βαγόνια! 'Επιπλέον, άν παρουσιαζότανε, και παρουσιαζότανε συχνά, ή ανάγκη παρουσίας γιατρού σέ κάποιο βαγόνι, έπρεπε νά σταματάει o συρμός μέσ' στο σκοτάδι, και μέ τή βροχή ή τo χιόνι νά ψάχνει o γιατρός τo βαγόνι, παραπατώντας πάνω στά χαλίκια. 'Η ειδοποίηση γινόταν μέ κάτι έσωτερικά τηλέφωνα πού έμοιαζαν μέ παιδικά παιχνίδια. Καμιά φορά ώσπου νά φθάσει o γιατρός, o τραυματίας είχε πεθάνει!

"Όταν τo 'Αγγλικό 'Εκστρατευτικό Σώμα άποφάσισε νά οργανώσει δύο υγειονομικούς συρμούς, κατέβηκαν δύο "Αγγλοι άξιωματικοί τoύ Σώματος τoύ 'Αγ. 'Ιωάννη Ρέντη, βρήκαν βαγόνια πού έπικοινωνούσαν μεταξύ τους, τά μετατρέψανε σέ θαλάμους πού θαρούσες πώς ήταν σέ νοσοκομείο και άντι τών 31 νοσοκόμων, χώρια γιατρούς, νοσοκόμες, μαγείρους, βοηθητικό προσωπικό, οί "Αγγλοι έκαναν τή δουλειά μόνο μέ 9 στο σύνολο!

Μέ τo Ambulance Train No 1 περιμέναμε στoν Παλαιοφάρσαλο υγειονομικά αυτοκίνητα μέ "Αγγλους τραυματίες, νά τoύς μεταφέρουμε στoν Πειραιά γιά επιβίβαση στά νοσοκομειακά πλοία. Τo θέαμα πού βλέπαμε ήταν δαντικό. Μπουλούκια - μπουλούκια κατέβαιναν άπ' τά γύρω ύψωματα οί φαντάροι, άλλοι μέ όπλισμό, άλλοι χωρίς. "Όσοι είχαν, πετούσαν μέ κακία τά τουφέκια, τες παλάσκες, τά κράνη, ώσπου σχηματίστηκε ένας άμορφος λόφος. "Όλοι άναζητούσαν μεταφορικό μέσο νά τραβήξουν πρoς τά κάτω. 'Αλλά τo μόνο πού ύπρχε ήταν τo τραίνο μας, κι αυτό χωρίς άτμομηχανή. Τή μοναδική πού ύπρχε τήν είχαν πάρει κάτι σιδηροδρομικοί κι έφυγαν, αφήνοντας πίσω έναν όνομαζόμενο 'Ακρίτα — δέ θυμάμαι τo μικρό τoυ όνομα —, πού τoν είχαν στείλει στο χωριό γιά τρόφιμα και τού τήν έσκασαν.

Σέ κάποια στιγμή είδα έναν άξιωματικό τoυ πυροβολικού ν' άνεβαίνει σ' ένα μικρό ύψωμα και γύρω νά μαζεύονται έκατοντάδες στρατιώτες. 'Ο λοχαγός φώναζε μέ βροντώδη φωνή: «Παιδιά, δυστυχώς ή πατρίς μας έχασε τoν πόλεμο».

Και τότε άκούστηκε ένα άντριχιαστικό, έφιαλτικό, μυριόστομο «ζήτω», πού μού πάγωσε τo αίμα! Κι όμως, οί τρομοκρατημένοι εκείνοι φαντάροι, πού έφυγαν μπρoς στήν τρομερή στρατιωτική μηχανή τoυ Χίτλερ, ξεσπούσαν μ' αυτό τo «ζήτω» o,τι ένιωθε ή πανικόβλητη ψυχή τoυς. «Ζήτω», δηλ. ζούμε, δηλ. θά ζήσουμε.

"Αρχισε νά σουρουπώνει. 'Ο συρφετός, γιάτi περί συρφετού έπρόκειτο, άναζητούσε μέσο άναχωρήσεως, μετά τή μακρά πορεία τής φυγής, άλλα μέσο δέν ύπρχε, εκτός άπ' τoν άγγλικό συρμό, πού, χωρίς άτμομηχανή, περίμενε τά νοσοκομειακά αυτοκίνητα μέ τoύς "Αγγλους τραυματίες. Οί κουρασμένοι φαντάροι άρχισαν νά καταλαμβάνουν τά νοσοκομειακά βαγόνια, νά ξαπλώνουν στά ράντσα και ν' άποκοιμιοούνται. Μάταια τoύς παρακαλούσαμε νά φύγουν, γιάτi τά ράντσα ήταν γιά τoύς τραυματίες. Μας έδιωχναν μέ βλάσφημες βρισιές.

Κατέφθασε τo πρώτο νοσοκομειακό αυτοκίνητο και δέν ήξερε πού νά ξεφορτώσει τoύς τραυματίες. 'Ηχoν άκόμα στ' αυτιά μου οί οίμωγες τών δύστυχων παιδιών τής 'Αλβανίας, πού είχαν έρθει νά υπερασπίσουν τήν πατρίδα μας.

Και τότε o διοικητής ύπολοχαγός Μόρτον, άλαφιασμένος, πήρε μιá τρελλή άπόφαση. Μέ κάλεσε στο γραφείο τoυ, μού έδωσε τή χλαίνη τoυ μέ τά δύο κεντητά άστρα στις έπωμίδες, τo κράνος τoυ, τo ρεβόλβερ τoυ μέ τo χονδρό χακί κορδόνι, ένα μεγάλο δυνατό

ἠλεκτρικὸ φακὸ κι ἓνα χαρτί γραμμένο σὲ γαλάζιο ἐπιστολόχαρτο, μὲ τὴν ὑπογραφή του καὶ τὴ σφραγίδα τοῦ Ambulance Train No 1, μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ ἐκκενώσω τὸ τραῖνο ἀπὸ τοὺς παρείσακτους, νὰ φορτώσω τοὺς τραυματίες καὶ νὰ ξεκινήσω γιὰ τὸν Πειραιᾶ.

Ἡ ἐκκένωση στάθηκε εὐκολή. Πῆρα ἕξι Ἕλληνες ποὺ εἴχαμε στὸ συρμὸ βοηθητικούς, κρατῶ ἀκόμα τὰ ὀνόματά τους, μαζέψαμε τουφέκια καὶ κράνη — ἑλληνικὰ ἀπ' τὸ σωρὸ — καὶ ἓνα - ἓνα βαγόνι ξεκαθαρίστηκε, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι τώρα οἱ βλάσφημες βρισιὲς ἔρχονταν ἀπὸ μᾶς καὶ οἱ εἰσβολεῖς ἀποχωροῦσαν σὰν βρεγμένες γάτες. Τὰ ράντσα γέμισαν Ἀγγλους πληγωμένους. Ἀλλὰ ἔμεινε τὸ σπουδαιότερο: Ἡ ἀτμομηχανή. Ὁ Ἀκρίτας* μὲ βοηθοῦσε. Τηλεφωνοῦσαμε μὲ τὸ πρωτόγονο καβουρδιστήρι - τηλέφωνο νὰ πιάσουμε Σχηματάρι, ἔβγαине μιὰ γυναικεῖα φωνή, σὰ γραμμένη σὲ δίσκο γραμμοφώνου: «Ἐδῶ Λάρισα, μπῆκαν οἱ Γερμανοί, κλεῖστε». Αὐτὸ ἐπαναλήφθηκε ἀρκετὲς φορές, μονότονα. Ἄν πραγματικά οἱ Γερμανοὶ εἶχαν μπεῖ στὴ Λάρισα, δὲ θ' ἄρگوῦσαν νὰ φθάσουν στὸν Παλαιοφάρσαλο. Πανικοβλήθηκα. Ἡ εἶδηση ἀποδείχτηκε ἀργότερα ἔργο τῆς ἐκπληκτικῆς δραστηριότητος τῆς 5ης φάλαγγας.

Ἐφτάσε στὸ μεταξὺ μιὰ μηχανὴ ἀπ' τὸ Σχηματάρι μὲ δύο — ἄκουσον, ἄκουσον! — Αὐστραλοὺς μηχανοδηγοὺς. Ξεκίνησαμε. Σὲ κάθε γέφυρα οἱ Αὐστραλοὶ μὲ τὸν Ἀκρίτα κατέβαιναν κι ἔψαχναν μὴν ἦταν ὑπονομευμένη.

Φτάσαμε στὸ Δομοκὸ. Κόντευε νὰ χαράζει. Οἱ Αὐστραλοὶ μοῦ εἶπαν ὅτι ἡ ἀτμομηχανὴ δὲν εἶχε νερό. Προχώρησαν πρὸς τὴ δεξαμενὴ. Σὰν αἴλουρος σκαρφάλωσε ὁ ἓνας κι ἔχωσε τὸν караβοπανένιο σωλῆνα στὴν ὑποδοχὴ τῆς μηχανῆς. Ἀφοῦ γέμισαν νερό, ἐτοιμαστήκαμε νὰ πάρουμε θέσεις. Στὸ ἀχνὸ φῶς τῶν λυχνοφαναριῶν ἓνας ἀνθυπολοχαγὸς μὲ σταμάτησε βάνουσα, ἦτανε ἄγριες στιγμές. «Ἄκου νὰ σοῦ πῶ, θὰ μὲ πάρεις στὴν Ἀθήνα μὲ τὴν ὁμάδα μου». «Ἀπαγορεύεται», τοῦ εἶπα, «εἶναι ἀγγλικὸς ὑγειονομικὸς συμμότης», κι ἔκανα νὰ φύγω. Μὲ κράτησε ἀπ' τὸ μανίκι. «Ἐλα δῶ, ρέ, γ... τὴν Παναγία σου!». Δὲν εἶμαι βίαιος ἀνθρώπος, ἀντίθετα, ἀπίστευτα πρᾶος. Ἀλλὰ ἡ ἀγωνία, ἡ κούραση, ὁ φόβος καί, πάνω ἀπ' ὅλα, ἡ εὐθύνη, μοῦ ἀνέβασαν τὸ αἷμα στὸ κεφάλι. Τράβηξα τὸ πιστόλι, τὸ κόλλησα στὴν κοιλιά μου καὶ κραύγασα: «Σὲ ποιὸν λές τὴν Παναγία σου, βρέ;». Ἐγίνε μιὰ παγερὴ παύση. Καὶ μετὰ ἄκουσα μιὰν εὐγενέστατη φωνή: «Κύριε Μυράτ, εἰσθε ἀξιωματικὸς τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ; Συγγνώμη, Κλαυδιανὸς, πολιτικὸς μηχανικός»!!! Ζήτησα κι ἐγὼ συγγνώμη, noblesse oblige, γίναμε φίλοι καί, παρὰ τὸν κανονισμό, τὸν βόλεψα κάπου μὲ τὴν εὐάριθμη ὁμάδα του.

Φτάσαμε τὸ ἄλλο μεσημέρι στὸ Σχηματάρι. Ὁ μικρὸς σταθμὸς εἶχε βομβαρτιστεῖ λίγην ὥρα πρὶν ἀπὸ γερμανικὰ ἀεροπλάνα μὲ πολλὰ θύματα. Ξύπνησε ὁ ὑπολοχαγὸς Μόρτον, φρεσκοξυρισμένος, παρέλαβε ὅσα μοῦ εἶχεν ἀναθέσει καὶ παραδώσει καὶ ξεκίνησαμε γιὰ τὸν τελικὸ μας σταθμὸ καὶ τὸν πικρὸ μας ἀποχαιρετισμό.

Πέρσι μοῦ τηλεφώνησαν ἀπὸ τὴν Ἀγγλικὴ Πρεσβεΐα Ἀθηνῶν ὅτι ὁ γιατρὸς L.S. Μόρτον θὰ ἐπισκεφθεῖ στὴν Ἑλλάδα τὸ καλοκαίρι καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ μὲ συναντήσει. Ἐξέφρασα τὴ χαρὰ μου, ποῦ θὰ συναντοῦσα φίλο δυσκόλων ἀλλὰ ἐντόνων, δραματικῶν ἡμερῶν. Δὲν ἦρθε. Ποιὸς ξέρει γιατί; Ἀρρώστησε; Κάτι χειρότερο. Δὲν ἔμαθα πιά τίποτα. Ἰσως συναντηθοῦμε στὸν ἄλλο κόσμο κι ἀνταλλάξουμε τὶς ἀναμνήσεις μας ἀπὸ ἐκεῖνη τὴν παραγμένη, ἔντονη καί, προπάντων, νεανικὴ περίοδο τῆς ζωῆς μας.

21.4.85

Δημήτρης Μυράτ

* Ὃταν ἔπαιζα Συρανό ντὲ Μπερζεράκ τοῦ Ροστὰν στὸ Βασιλικὸ Θέατρο — νῦν Ἑθνικὸ —, ἦρθε καὶ μὲ βρῆκε ὁ Ἀκρίτας μ' ἓνα ἔγγραφο πρὸς τὸν Ο.Σ.Ε ποὺ ζητοῦσε νὰ ἐπιβεβαιώσω τὶς ὑπηρεσίες ποὺ προσέφερε στὶς κρίσιμες ἐκεῖνες ὥρες στὸν τόπο. Ζητήθηκε ἡ ἐπικύρωση τοῦ γνήσιου τῆς ὑπογραφῆς μου ἀπ' τὸ Σωματεῖο Ἡθοποιῶν, ποῦ ὑπέγραψε ὁ πρόεδρος Μιχ. Κοφινιώτης. Δὲν ὑπῆρχαν τότε φωτοτυπικὲς μηχανές. Ἐπρεπε ὁμῶς νὰ ζητήσω ἓνα ἀντίγραφο!

‘Ο σχηματισμός κατοχικής κυβερνήσεως

Το πρωί της 27ης ‘Απριλίου 1941 — ημέρας της εισόδου των Γερμανών εις τὰς ‘Αθήνας — μετέβην εις τὸ ‘Υπουργεῖον μου καὶ συνεσκέφθημεν μετὰ τῶν προϊσταμένων τῶν ὑπηρεσιῶν ἐπὶ τῆς ἐπικειμένης εισόδου τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων εις τὴν πόλιν καὶ τῆς ἐνδεχόμενης καταλήψεως τοῦ ‘Υπουργείου Ναυτιλίας. Παρακάλεσα τὸν τότε διευθυντὴν Διοικήσεως, πλοίαρχον λιμενικὸν Μιλιτιάδην Χρηστοφῆν, νὰ ρυθμίσῃ τὰ σχετικὰ θέματα. Οἱ παριστάμενοι ἀξιωματικοὶ ἦσαν συντετριμμένοι ἐκ συγκινήσεως. Τὸ γεγονὸς ὅμως ἦτο ἤδη τετελεσμένον καὶ δὲν ἦτο πλέον δυνατόν νὰ γίνῃ ἀπολύτως τίποτε.

Τὴν 12ῃ μεσημβρινῇ τῆς ἰδίας ἡμέρας (27.4.1941) προσήλθον δυντὼς εις τὸ ‘Υπουργεῖον μας δύο γερμανοὶ ἀξιωματικοί, οἱ ὅποιοι καὶ συνεζήτησαν μὲ τὸν πλοίαρχον Χρηστοφῆν. Τὴν ἰδίαν ὥραν ἐγὼ εὕρισκόμεν ἐις τὴν σύσκεψιν εις τὸ ‘Υπουργεῖον Οἰκονομικῶν. Ἦσαν παρόντες ὅλοι οἱ Γενικοὶ Γραμματεῖς καὶ Γενικοὶ Διευθυνταὶ τῶν ‘Υπουργείων. Μετ’ ὀλίγον καταφθάνει ὁ τότε Γενικὸς Διευθυντὴς τοῦ ‘Υπουργείου Παιδείας μακαρίτης Κωστής Μπαστιάς, ὁ ὁποῖος μὲ αἶσθημα ἀπορίας ἀλλὰ καὶ καταπλήξεως, μὰς ἀνεκοίνωσεν ὅτι τὸν ἐκάλεσεν πρὸ ὀλίγου ὁ τότε Νομάρχης ‘Αττικῆς Ν. Πεζόπουλος, εἰς τὸν ὁποῖον, ὅπως ἔλεγεν ὁ ἴδιος ὁ Πεζόπουλος, τοῦ ἀνέθεσεν ὁ Γερμανὸς στρατηγός, εἰς τὸν ὁποῖον παρεδόθη εἰς ἓνα καφενεῖον τότε εἰς τοὺς ‘Αμπελοκήπους ἢ πόλιν τῶν ‘Αθηνῶν, τὴν πρωθυπουργίαν καὶ εἶπεν εἰς τὸν Μπαστιάν νὰ μετάσχη τῆς ὑπ’ αὐτὸν κυβερνήσεως. Δυστυχῶς δὲν ἐνθυμοῦμαι τὸ προσφερόμεν ‘Υπουργεῖον.

“Ὅπως μὰς ἀνεκοίνωσεν ὁ Μπαστιάς, μὲ τὸ γνωστὸν φιλοπαίγμον ὕφος του εἶπε εἰς τὸν Πεζόπουλον: «‘Αντε βρὲ Κώστα, τί εἶναι αὐτὰ ποὺ λές... εἶναι δυνατόν αὐτὰ τὰ πράγματα;». Κατόπιν ὁμοῦ τῆς διαβεβαιώσεως τοῦ Πεζοπούλου ὅτι σοβαρολογεῖ, ὁ Μπαστιάς ἠρνήθη κάθε συζήτησιν καὶ ἤλθεν δρομαίως εἰς τὴν σύσκεψιν εἰς τὸ ‘Υπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, διὰ νὰ μὰς ἀναγγεῖλῃ τὴν εἶδσιν. Προσέθεσεν μάλιστα ὅτι «ἂν αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια, ἐμεῖς δὲν ἔχουμε πλέον καμμιά δουλειὰ καὶ νὰ πᾶμε σπίτια μας...».

Ἐγὼ προβληματισθεὶς ἀπὸ τὸ ὅλον θέμα, εἶπα τότε: «Νὰ ἰδῇτε ὅτι ὁ Πεζόπουλος παρηνόησε τὴν λέξιν «regierungspräsident» ποὺ σημαίνει (ὄχι ἀκριβῶς) «Νομάρχης» καὶ τὴν ἐξέλαβεν ὡς «Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως». Δίπλα μου ἐκάθηντο ὁ τότε Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ ‘Υπουργείου Δικαιοσύνης, Βασίλειος Λῶλος, καὶ ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ ‘Υπουργείου Ἑργασίας Νικόλαος Φωκᾶς, ἀμφότεροι ἐν σπουδασταί μου ἐν Βερολίνῳ, οἱ ὅποιοι μὲ μιὰ φωνὴ εἶπαν: «νὰ ἰδῇς ὅτι ἀσφαλῶς κάτι τέτοιο συμβαίνει...». Βάσει αὐτῆς τῆς σκέψεως ἀπεκλείσαμεν τότε ὅλοι κάθε σκέψιν ὅτι ἀνετέθη ἡ πρωθυπουργία εἰς τὸν Πεζόπουλον, — τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῆς ἱστορίας Πεζοπούλου, ἀγνοῶ. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι βέβαιον, εἶναι ὅτι τὴν μεθεπομένην (29.4.1941) ἐσχημάτιζεν κυβέρνησιν «κουῖσιγνκ» ὁ Τσολάκογλου. Ὑπουργὸς Ναυτιλίας ἀνέλαβεν τότε κάποιος πρῶν ἀξιωματικὸς τοῦ Ναυτικοῦ, Ἰάσων Παπαδόπουλος, ὀνομαζόμενος «Γιατρός». Μόλις ἐπληροφορήθην τὴν ἀνάληψιν τῆς πρωθυπουργίας ἀπὸ τὸν Τσολάκογλου, ἔσπευσα εἰς τὸ ‘Υπουργεῖόν μου, ἐπρωτοκόλλησα τὴν παραίτησίν μου καὶ χωρὶς νὰ συναντήσω τὸν νέον «Ὑπουργόν», ἀπῆλθον, ἀφοῦ ἀπεχαιρέτισα συντετριμμένους τοῦ συνεργάτας μου... Μικρὸν ἀπόσπασμα μοῦ ἀπέδωκεν τιμὰς κατὰ τὴν ἀναχώρησίν μου ἀπὸ τὸ ‘Υπουργεῖον...

Τὸ συμπέρασμα εἰς τὸ θέμα εἶναι τοῦτο: Ἀποκλείω ἀπολύτως κάθε περίπτωσιν νὰ ἀνέθεσεν ὁ γερμαντὸς στρατηγὸς Von Stumpe εἰς τὸν Πεζόπουλον πρωθυπουργίαν. Ὅποιος ξέρει τὸ σύστημα, τὴν μεθοδικότητα καὶ τὴν αὐστηρὰν πειθαρχίαν τῶν γερμανῶν, εἶναι ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ ὅτι ἦτο ποτὲ δυνατόν ὁ στρατηγὸς Von Stumpe νὰ ἐνεργήσῃ αὐτοβούλως ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ στρατάρχου, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἤδη ἀναθέσει τὴν πρωθυπουργίαν εἰς τὸν Τσολάκογλου. Κάθε ἑλλειψὶς συντονισμοῦ μεταξὺ τῶν γερμανῶν στρατηγῶν κατὰ τὴ γνῶμην μου ἀποκλείεται ἀπολύτως. Πρόκειται ΑΣΦΑΛΩΣ περὶ παρανοήσεως τῆς λέξεως regierungspräsident, ἡ ὁποία, διὰ τοὺς ἀγνοοῦντας ἢ ἐλάχιστα γνωρίζοντας τὴν γερμα-

νικὴν δὲν εἶναι δύσκολον νὰ παρερμηνευθῇ ὥς σημαίνουσα «Πρόεδρος κυβερνήσεως», πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἄλλως τε καὶ ὁ ὄρος αὐτὸς Woertlich ἐρμηνευόμενος, αὐτὸ σημαίνει.

Ἐλπίζω νὰ μὴν σᾶς ἐκούρασα, ἀλλὰ ὅπως λέγει καὶ ὁ ψαλμωδὸς «ἐμνήσθην ἡμερῶν ἀρχαίων...».

Ε. Ρουσσος

Βομβαρδισμοὶ καὶ κανονιοβολισμοὶ

Τετάρτη 5 Μαρτίου 1941

Φύγαμε ἀπὸ τὸ τελευταῖο στρατόπεδο κοντὰ στὴν Ἀλεξάνδρεια. Πήγαμε σ' ἓνα μεγάλο λιμάνι καὶ παρκάραμε σ' ἓνα γρήγορο καράβι τὸ «*Αἴας*». Θαυμάσιο ταξίδι μιᾶς μέρας. Σήμερα εἶναι Παρασκευὴ καὶ θὰ φτάσουμε στὸ λιμάνι σὲ τριάντα λεπτά. Λυπόμαστε πού φεύγομε. Ἐχομε κιόλας μαζέψει τὰ πράγματά μας· ὅπως συνήθως ἡ θάλασσα εἶναι ἡσυχῇ. Εἶμαι τυχερὸς κι εἶναι τιμὴ μας πού βρισκόμαστε σ' ἓνα τέτοιο ὠραῖο πλοῖο. Πλέει γρήγορα καὶ δὲν μποτζάρει. Διερωτῶμαι πῶς θὰ μᾶς ὑποδεχθοῦν. Εἶναι γενναῖος λαός, τὸ ξέρομε. (Αὕτῃ ἦταν ἡ Ἀθήνα).

12 Μαρτίου

Ναί, περάσαμε πολὺ ὠραῖα. Θαυμάσια πόλῃ ἡ Ἀθήνα καὶ θαυμάσιος ὁ λαὸς της. Εἶχα ἄδεια καὶ ἀπόλαυσα τὸ κάθε λεπτό της.

13 Μαρτίου 1941

Σεργιανίσαμε κι ἄλλο τὴν πόλῃ. Ὅλοι οἱ δρόμοι εἶναι καθαροὶ καὶ τὰ κτίρια ὠραῖα. Τὰ ὠραιότερα πού ἔχω δεῖ. Οἱ ἄνθρωποι πολὺ εὐγενικοί, καὶ τίμιοι. Δὲν παίρνουν χρήματα, ἂν δὲν γράψουν τὸ ποσὸ στὸ χαρτί. Οἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια εἶναι ὁμορφα. Εἶναι ἀλήθεια ὠραῖος λαός, μὰ δὲν ἔχουν ἰδέα πῶς περιποιῶνται τὰ ἄλογα. Εἶναι ὅλα τους ἀδύνατα καὶ γέρικά. Φαίνεται πῶς τὰ καλύτερα τᾶχουν πάρει στὸ μέτωπο. Ὅποιος εἶναι ἄρρωστος πρέπει νὰ ἔλθῃ στὴν Ἑλλάδα. Δίνει πραγματικὴ τόνωση. Βασιλικός, θυμάρι, λεβάντα φυτρῶνουν παντοῦ. Ἐχουν θαυμάσιο ἄρωμα. Παντοῦ ὑπάρχουν μάρμαρα. Λόφοι ἀπὸ μάρμαρα καὶ ἄλλες πέτρες. Κι ἐδῶ βρίσκεις Ἑγγλέζικη χλόη καὶ ἀγριόχορτα. Ἀνεβήκαμε νὰ δοῦμε τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνα. Μεγάλες κολῶνες ἀπὸ μάρμαρο. Ἀπ' τὴν κορυφὴ βλέπει κανεὶς ὅλη τὴν πόλῃ.

6 Ἀπριλίου Κυριακὴ

Ὁραῖα μέρα. Θαυμάσια καὶ ζεστή. Χαίρεται κανεὶς τὴ ζωὴ. Ἡ Γερμανία ἐκήρυξε, νομίζω, σήμερα τὸν πόλεμο. Οἱ σειρῆνες τοῦ συναγερμοῦ ἤχησαν μερικὲς φορὲς στὴν Ἀθήνα κι ἐμεῖς συνεχίζομε νὰ πλύνωμε τὰ ροῦχα μας ὅπως συνήθως. Χθὲς βράδυ προετοιμασθήκαμε γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο. Μιὰ θαυμάσια δύση κάνει τὸ ὠραῖο τοπίο νὰ φαίνεται ἀκόμα ὠραιότερο. Κοντὰ μας ἡ κυματιστὴ θάλασσα, σπαρμένη μὲ νησιά. Τὰ βομβαρδιστικὰ πετοῦν γρήγορα. Διερωτῶμαι πού πᾶνε τραβώντας πρὸς τὰ νότια καὶ γυρίζοντας πάλι πίσω. Ἐτσι τουλάχιστο φαίνονται. Οἱ ἡσυχιοι μελαψοὶ ἄνθρωποι τῆς θαυμάσιας αὐτῆς χώρας περιφέρονται πέρα δῶθε μὲ ἡρεμία. Οἱ πληγωμένοι δὲ φαίνονται νὰ ἐνοχλοῦν κανένα. Δὲν ἀκοῦς οὔτε μιὰ λέξη θυμοῦ πουθενά. Ναί, πολλὰ γενναῖα παλληκάρια πᾶνε κι ἐρχονται. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶναι πατέρες. Ἐναν τὸν κτύπησε ἡ σφαῖρα στὸ ἀριστερὸ χέρι, ἐκεῖ πού ἦταν τὸ μπόλι του. Πέρασε ἀπ' τὰ πλευρά του καὶ βγῆκε ἀπ' τὸ δεξί του νεφρό. Κι ἐντούτοις εἶναι χαρούμενος, μόνο πού τὸ χέρι του εἶναι πιασμένο. Τὰ παιδάκια του εἶναι χαρούμενα πού γύρισε σπιτί ὁ πατέρας τους κι ἡ μητέρα τους δείχνει μὲ περηφάνεια τὶς τρύπες πού ᾤφθισαν οἱ σφαῖρες στὸ ἀμπέχωρό του. Ἀπὸ κεῖ πού κάθομαι βλέπω ἓνα μεγάλο κοπάδι περιστέρια κουρνιασμένα στὴ στέγη ἑνὸς παραπήγματος. Τὰ καημένα. Τώρα πρέπει νὰ πάω νὰ βρῶ κάτι φαγώσιμο.

7 Ἀπριλίου Δευτέρα

Μείναμε ἀγρυπνοὶ τὴ νύχτα. Βομβαρδίστηκε ἡ Ἀθήνα. Φοβερό. Τὰ μεσάνυχτα ἀναγκασθήκαμε νὰ σηκώσουμε τὶς σκηνὲς ἐντρομοὶ γιὰ μετακίνηση. Σὲ λίγο βρισκόμαστε στὸ πολυβολεῖο μὲ τοὺς συντρόφους μας. Ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή περιμέναμε τὰ Γερμανικὰ ἀεροπλάνα καὶ τὸ τί θὰ ἐπακολουθήσει. Εἴμαστε ἐτοιμοὶ νὰ τοὺς κτυπήσουμε.

20 Ἀπριλίου, Κυριακὴ τοῦ Πάσχα

Εἶχαμε ἓνα ἥσυχο Πάσχα χωρὶς ἀεροπορικές, ἐπιδρομὲς ἀλλὰ στὶς 3.30 πέρασαν μερικὰ ἀεροπλάνα καὶ τὰ κυνήγησαν τὰ δικά μας. Κοντὰ μας ἔπεσαν καὶ μερικὰ θραύσματα. Ἦμουν ἔξω μὲ τὸ ὄπλο μου, μὴ τυχὸν καὶ πέσει κοντὰ μας κανένας ἀλεξιπτωτιστής. Ποῦ τέτοια τύχη. Ἀπόψε θὰ εἶμαι φρουρὸς 6 μὲ 8. Τὴν ἡμέρα εἶχα ἀνάπαυση ξαπλωμένος στὸ κρεβάτι μου. Τὸ βράδυ κάνει κρύο. Τὰ βουνὰ γύρω εἶναι χιονισμένα. Τὰ μεσάνυχτα εἶχαμε ὥραιο φεγγάρι μέχρι τὴν αὐγή. "Ολα εἶναι ἥσυχα, χωρὶς πόλεμο καὶ φασαρίες. Ἦμουν φρουρὸς ὅλη τὴ μέρα. Ἐβλεπα τὰ στούκας νὰ βομβαρδίζουν τὰ πλοῖα. Τρομερὸ θέαμα. Ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή μπορεῖ νὰ φᾶμε κι ἐμεῖς καμμιὰ βόμβα. Τὰ παιδιὰ παίζουνε χαρτιά, ὅταν δὲν ἔχουν ὑπηρεσία. Τὰ ἀεροπλάνα μας πετοῦν ἀπὸ πάνω μας καὶ γύρω μας διαρκῶς. Τὰ ἐχθρικά δὲν τὰ πειράζουν. Οἱ Τόμμηδες ἔχουν πάει σὲ ἄλλο πόστο. Καλὰ παιδιὰ. Εἶναι πελώριοι. Ὁ καθένας τοὺς θὰ ζυγίζει ὀγδόντα κιλά. Δὲν ξέρω πότε θὰ μᾶς στείλουν στὸ μέτωπο. Διερωτῶμαι ἂν ἡ Τουρκία θὰ ἔλθει νὰ μᾶς βοηθήσει.

28 Ἀπριλίου Δευτέρα

Φύγαμε ἀπὸ τὸ σταθμὸ βενζίνης σὲ καμιόνια γιὰ ἓνα λιμάνι 130 μίλια βορειοδυτικὰ τῆς Ἀθήνας. Ὁ τόπος βομβαρδίστηκε καὶ τὰ πλοῖα. Ξεκινήσαμε λοιπὸν γιὰ τὸ μέρος αὐτὸ ποὺ βρίσκεται πρὸς τὰ βόρεια 130 μίλια μακριὰ πάνω ἀπὸ μιὰ μεγάλη διάβαση ἢ μᾶλλον 5 διαβάσεις. Βομβαρδιζόμαστε καὶ πολυβολοῦμαστε συνεχῶς ὅλη τὴ μέρα. Οὔτε ἓνα ἀπὸ τὰ δικά μας ἀεροπλάνα δὲν ἦρθε νὰ μᾶς βοηθήσει. Χίλιοι περίπου ἄνδρες ἐπιβίβαστηκαν τὴν Κυριακὴ τὸ βράδυ. Κατεβήκαμε νὰ ἐπιβασθοῦμε κι ἐμεῖς, ἀλλὰ τὰ πλοῖα δὲν ἦρθαν κι ἔτσι βρισκόμαστε ἐδῶ μὲ τὶς ἴδιες συνθήκες. Εἶναι Δευτέρα, 28 Ἀπριλίου, νομίζω. Μᾶς εἶπαν πὼς τὰ πλοῖα θὰ ἔρθουν ἀπόψε... Ἐλπίζω ὁ σφυγμός μου νὰ εἶναι ἀκόμη κανονικός. Πάντως χῶντα τὰ νύχια τοῦ στή γῆ, ὅταν κάποια μπόμπα πέφτει σφυρίζοντας. Τὶ κρίμα νὰ σὲ παρακολουθεῖ ὁ θάνατος σὲ μιὰ τόσο ὁμορφὴ χώρα. Αὐτὴ ἡ κατάρρα δὲν μπορεῖ ἀσφαλῶς νὰ συνεχισθῇ. Ἀκούω τὸ ἀεροπλάνο τῶν Οὐνῶν νὰ ἔρχεται πάλι καὶ πρέπει νὰ πέσω μπρούμυτα.

Δευτέρα βράδυ (28 Ἀπριλίου)

... Οἱ ἄνδρες μας ἤθελαν νὰ κάνουν σήμερα τὰ πλοῖα νὰ ἔλθουν ἀλλὰ ὁ σηματορὸς μας εἶχε αἰχμαλωτισθεῖ καὶ δὲν εἶχαμε τὸν κώδικα. Κι ἔτσι τὸ ναυτικὸ μας δὲν μπορούσε νὰ τὰ παίξει κορῶνα γράμματα. Ἐκτὸς αὐτοῦ οἱ Γερμανοὶ ἄρχισαν νὰ κανονιοβολοῦν τὰ πλοῖα μας. Τέλος κατὰ τὶς 3.30 κάθε ἐλπίδα νὰ ποῦμε μέσα τὰ πλοῖα φαινόταν ὅτι εἶχε χαθεῖ. Τότε 4 ὡς 5 βάρκες ξεκίνησαν γιὰ τὸ πέλαγος. Ἐγὼ μπῆκα μὲ 6 ἄνδρες σὲ μιὰ βάρκα καὶ ξεκινήσαμε νὰ συναντήσουμε τὰ πλοῖα καὶ νὰ τοὺς ζητήσουμε νὰ ποῦν μέσα. Ἀλλὰ ὅταν ἀπομακρυνθῆκαμε κάπου δύο μίλια, εἶχε ξημερώσει καὶ διαπιστώσαμε ὅτι τὰ πλοῖα ἔφυγαν. Τότε ἀποφασίσαμε νὰ γυρίσουμε στὴ στεριά καὶ νὰ φύγωμε ὅσο μπορούσαμε γρηγορώτερα, μὰ τὸ ρεῦμα μᾶς τράβηξε κατ' εὐθείαν στὴν ἀπέναντι ἀκτὴ περίπου 20 μίλια μακριὰ, ὅπου οἱ καλοὶ ἄνθρωποι μᾶς μάψεψαν καὶ μᾶς βρῆκαν φαγητό. Φτιάξαμε δύο χονδροειδῆ ἀλλὰ καλὰ κουπιὰ. Τραβήξαμε κατὰ τὴν Κρήτη καὶ σήμερα βρισκόμαστε σ' ἓνα ὄρμιο. ἓνα ὥραιο μικρὸ λιμανάκι καὶ ξεκουραζόμαστε. Ἐχομε ἀκόμα τὰ τουφέκια μας καὶ τὸν ὀπλισμό μας. Χθὲς βράδυ ἀκούσαμε πλοῖα ποὺ περνοῦσαν μακριὰ. Ἦσως νὰρχόταν νὰ μᾶς πάρουν. Εἴμαστε ὥσαμε 6000 ἄνδρες χωρὶς φαγητὸ γιὰ δύο μέρες, ὅλοι νηστικοί. Εἶχαμε μόνο ἓνα κορμπίφ καὶ τροφὲς πρώτης ἀνάγκης σ' ἓνα μικρὸ τενε-

κέ. Τὸ ψωμί μας εἶχε χαλάσει ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα. Τὸ λάθος μας ἦταν ποὺ μαζέψαμε ὅλο τὸ ψωμί σ' ἓνα καμιόνι κι ἔτσι τώρα εἴμαστε χωρὶς ψωμί τουλάχιστο 9 μέρες. Μᾶς βομβάρδιζαν καὶ μᾶς πολυβολοῦσαν κάθε μέρα μέσα στοὺς ἐλαιῶνες, καθὼς περιμέναμε νὰ ἔρθουν νὰ μᾶς πάρουν. Ὅταν κανεὶς μπορεῖ, φεύγει καὶ μὲ βάρκα ἀκόμη, μὰ ἡ δική μας εἶναι πολὺ στραπατσαρισμένη καὶ δὲ μπορεῖ νὰ σηκώσει πανὶ καὶ ὑποφέραμε πολὺ. Μᾶς ἔδωσαν ψωμί δύο φορές, μὰ δὲ μπορούμε ν' ἀγοράσουμε τίποτα, γιὰτὶ δὲν ὑπάρχουν μαγαζιά. Ἀπόψε τραβάμε γιὰ κάτι νησιά, πρὸς τὴν Κρήτη. Εἶναι ἡ μόνη μας ἐλπίδα νὰ γυρίσωμε πίσω στοὺς δικούς μας.

Ἀπὸ τὸ Ἡμερολόγιο Πολέμου τοῦ **Harold Loftus**, Νέα Ζηλανδία

Σημ. τὸ 1940, ὁ H. Loftus ἀπέκρυψε τὴν ἡλικία του καὶ κατετάγη στὸν Νεοζηλανδικὸ στρατὸ ἐθελοντῆς — τὸ ἀνώτατο ὄριο ἡλικίας ἦταν 38 ἐτῶν, ἀκόμα καὶ γιὰ τοὺς ἀγάμους, καὶ ἐκεῖνος ἦταν 44.

Τὸ ὄχυρὸ «Ροῦπελ»

Ἡ πρώτη δοκιμαστικὴ κατασκήνωση τῆς ΧΑΝ στὴν Ἑλλάδα ἔγινε, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1922, στὴν Ἁγία Τριάδα, Μεγάλου Καραμπουρνὸ Θεσσαλονίκης. Σὲ μίᾶ σκηνὴ εἴμασταν οἱ ἀδελφοὶ Σακελλάριοι, ὁ Περικλῆς καὶ ὁ Τζούλης, ὁ Ἀθανάσιος Σουγαρίδης ἀπὸ τὸ Μοναστήρι, ὁ ἀδελφός μου Γιώργος κι ἐγώ. Εἴχαμε συνδεθεῖ μὲ στενὴ φιλία καὶ ἀγάπη.

Τὸν ἐπόμενο χρόνο ὁ Ἀθανάσιος Σουγαρίδης θὰ ἔδινε ἐξετάσεις στὴ Σχολὴ Εὐελπίδων. Ἐκεῖνο τὸν καιρὸ ἡ Ἀθήνα εἶχε πλημμυρίσει ἀπὸ τοὺς πρόσφυγες τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς. Ὅχι δωμάτιο, οὔτε στῶμα δὲν μπορούσε νὰ βρεῖ γιὰ νὰ μείνει. Μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση τὸν φιλοξενήσαμε στὸ σπίτι μας στὰ Πατήσια, στὴν ὁδὸ Κνωσοῦ, ἀρ. 12, ποὺ κτιζόταν ἀκόμα. Ἐνα μεγάλο περιβόλι, ἔξι στρέμματα, γεμᾶτα λουλούδια καὶ πελώριες συκιές, μὲ θαυμάσια σῦκα, ἦταν στὴ διάθεσή του καὶ ὅπως ἦταν φυσικό, μελετοῦσε κάτω ἀπὸ τὰ δέντρα. Ὁ διαγωνισμὸς εἶχε προκηρυχθεῖ γιὰ τριακόσιες (300) θέσεις, οἱ δὲ ὑποψήφιοι ἦταν χίλιοι (1.000). Ὁ Ἀθ. Σουγαρίδης μῆκε πρῶτος καὶ ἀποφοίτησε πρῶτος. Ἐγινε Ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ Μηχανικοῦ.

Ὑστερα ἀπὸ μερικὰ χρόνια τὸ Γενικὸ Ἐπιτελεῖο Στρατοῦ (ΓΕΣ) διάλεξε δέκα περίπου ἀξιωματικοὺς τοῦ Μηχανικοῦ, ἀπὸ τοὺς καλλίτερους, τοὺς πέρασε ἓνα σχολεῖο ἐτήσιας διάρκειας, μὲ καθηγητὲς τοῦ Πολυτεχνείου καὶ ἄλλους εἰδικούς στὰ μαθήματα Ὀχυρωματικῆς κλπ. καὶ τοὺς ἔστειλε νὰ κατασκευάσουν τὴ γραμμὴ Μεταξᾶ βάσει τῶν σχεδίων ποὺ εἶχαν ἤδη ἐκπονηθεῖ.

Στὸν Ἀθ. Σουγαρίδη ἀνετέθη ἡ κατασκευὴ τοῦ ὄχυροῦ Ροῦπελ. Οἱ ἐργάτες ἐρχόντουσαν ἀπὸ μακρινὲς περιοχὲς μὲ δεμένα τὰ μάτια ἢ μέσα σὲ κλειστὰ αὐτοκίνητα καὶ δὲν ἐπικοινωνοῦσαν μὲ τὸν ὑπόλοιπο κόσμο. Δὲν ἔπρεπε νὰ γνωρίζουν ποῦ ἐργάζονται, οὔτε νὰ ἔχουν τὴ δυνατότητα μεταδόσεως πληροφοριῶν. Ὅταν προχώρησαν κάπως τὸ ἔργο, ὁ Μεταξᾶς μὲ τοὺς Ὑπουργοὺς καὶ Ἀρχηγούς Ἐπιτελείων Στρατοῦ, Ναυτικοῦ καὶ Ἀεροπορίας πῆγε νὰ τὰ ἐπιθεωρήσει. Ὅταν προχώρησαν σὲ κάποια περιοχὴ, ὁ Σουγαρίδης ἀνέφερε στὸν Μεταξᾶ: «Κύριε Πρόεδρε, ἔχω διαταγὴ νὰ μὴν ἐπιτρέπω τὴν εἴσοδο ἐδῶ σὲ κανέναν ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ ἐσᾶς, τὸν Ὑπουργὸ καὶ Ἀρχηγὸ τοῦ ΓΕΣ, τὸν..... καὶ τὸν...». «Μάλιστα», ἀπήντησε ὁ Μεταξᾶς καὶ προχώρησαν μόνο 4-5 ἄνθρωποι. Οἱ ἄλλοι, Ὑπουργοί, Ἀρχηγοὶ Ἐπιτελείων κλπ., ἔμειναν πίσω.

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1938 ἤμουνα Ὑπαρχος Ὑποβρυχίου καὶ εἴχαμε πάει μὲ τὸν Στάλα στὴ Θεσσαλονίκη. Δὲν ἤλιζα νὰ δῶ τὸν φίλο μου, γιὰτὶ ἤξερα ὅτι κατέβαινε στὴν Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὸ ὄχυρὸ σπανιότατα, 2-3 μέρες κάθε τρίμηνο. Κατὰ σύμπτωση ὅμως βρεθήκαμε: «Πῶς πᾶνε τὰ ἔργα, Θανασάκη;». «Τὶ νὰ σοῦ πῶ Ἀλέξανδρε! Ἐχουμε τελειώσει τὰ 2/3 τοῦ ὅλου ἔργου...». Καὶ τονίζοντας κατόπιν μία - μία τὶς ἐπόμενες λέξεις προσέθε-

σε: «Αὐτὴ τῇ στιγμῇ μπορῶ νὰ κρατήσω ἀπέναντί μου ἓνα Σῶμα Στρατοῦ»... Μοῦ ἦρθαν δάκρυα στὰ μάτια.

Οἱ Γερμανοὶ ποὺ ἔσπασαν εὐκολὰ τὴ γραμμὴ Μαζινῶ καὶ πληθώρα ἄλλων ὀχυρωμένων περιοχῶν σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη, δὲν μπόρεσαν νὰ ἐκπορθήσουν τὴ Γραμμὴ Μεταξά. Πέρασαν στὸ ἐλληνικὸ ἔδαφος μέσω Γιουγκοσλαβίας. Ὁ ἐλληνικὸς στρατός, ἀμυνόμενος ἐναντίον δύο αὐτοκρατοριῶν, τῆς Ἰταλίας στὴν Ἀλβανία καὶ τῆς Γερμανίας ἐδῶ, κατέρρευσε καὶ συνθηκολόγησε. Οἱ Γερμανοὶ περικύκλωσαν τὸ Ροῦπελ καὶ πάλι ὁμως δὲν μπόρεσαν νὰ τὸ καταλάβουν. Ὅταν ἡ φρουρά του διετάχθη νὰ παραδώσει τὸ Ὀχυρό, οἱ μαρτυροκαπνισμένοι ὑπερασπιστὲς τοῦ βγήκαν ἔξω μὲ τὸ κεφάλι ψηλά. Οἱ Γερμανοὶ τότε γιὰ νὰ τοὺς τιμήσουν παρυσίασαν ὁπλοίους...

Ὁ Ἀντιστράτηγος Ἀθανάσιος Σουγαρίδης, Ἐπίτιμος Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς Στρατοῦ, δὲν ὑπάρχει πιά μεταξύ μας. Ὅταν τελείωσε τὴν κατασκευὴ τοῦ Ὀχυροῦ, μετατέθηκε σὲ ἄλλή μονάδα. Ἔτσι δὲν εἶχε τὴν τύχη νὰ ζήσει αὐτὸ ποὺ πίστευε καὶ νὰ ἀπολαύσει τοὺς καρποὺς τῶν κόπων του.

Ἀλέξανδρος Δ. Ράλλης

Ἡ ἀεροπόβαση στὴν Κόρινθο

ΕΛΛΑΣ 41: Ἦμουν μὲ τὸν 4ο Λόχο, 1ο Τάγμα, 2ο Σύνταγμα Ἀλεξιπτωτιστῶν. Ἀρχηγός μας ἦταν ὁ Λοχαγὸς Morawetz. Ἦταν Μάρτιος μῆνας, ὅταν μᾶς μετακίνησαν μὲ φορτηγὸ τραῖνο μέσα ἀπὸ τὴν Οὐγγαρία καὶ τὴ Ρουμανία στὴ Βουλγαρία, ὅπου φτάσαμε τέσσερις βδομάδες πρὶν ἀπὸ τὸ Πάσχα τοῦ 1941. Μᾶς ἔκαναν συνέχεια ἀσκήσεις πολέμου καὶ δὲν εἶχαμε ποτὲ καιρὸ νὰ βοῦμε μὲ ἄδεια. Ὑπῆρχαν πολλὲς φήμες γιὰ διάφορα μέρη, ὅπου θὰ μᾶς ἔστελναν νὰ πολεμήσουμε.

Περίπου δύο μέρες πρὶν μᾶς στείλουν στὴ μάχη, μᾶς ἐπισκέφθηκαν κληρικοὶ ἀπὸ δύο δόγματα. Ὅποιος ἤθελε, μποροῦσε νὰ παρακολουθήσῃ λειτουργία καὶ νὰ κοινωνήσῃ. Μετὰ ἀπὸ αὐτό, ὅπως ἦταν τότε ἡ συνήθεια, ἔπρεπε νὰ γράψουμε τὶς διαθηκὲς.

Μετὰ ποὺ ἔπεσε ἡ Λάρισα, μᾶς ἐξέδωσαν ἀλεξιπτωτα. Τὸ ἀπόγευμα μᾶς μετέφεραν στὸ ἀεροδρόμιο τοῦ Πλοδίν καὶ πετάξαμε στὴ Λάρισα, ὅπου κοιμήθηκαμε κάτω ἀπὸ τὸ ἀεροπλάνο: Ἐγεγνήριο ἦταν στίς 03.00 ὥρες. Μᾶς μοίρασαν ζεστὸ τσάι. Φορέσαμε τὰ ἀλεξιπτωτὰ μας καὶ μπήκαμε στὸ ἀεροπλάνο. Μᾶς εἶχαν ἤδη δώσει τὶς διαταγὲς μας ἀπὸ πρὶν. Μᾶς εἶχαν ἐκδώσει τὶς ὁδηγίες μάχης καὶ τὶς ἐναέριες φωτογραφίες τοῦ τομέα ἐπιχειρήσεων ξεχωριστὰ ἀνὰ Διμοιρία.

Πετάξαμε πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς Πάτρας καὶ μετὰ πρὸς τὴν περιοχὴ ποὺ θὰ πεδούσαμε, ποὺ ἦταν ἓνα χωράφι μὲ καλαμπόκι στὴν ἀνατολικὴ ἔξοδο τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου μετὰ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς μὲ τοῦ δρόμου Ἀθηνῶν — Κορίνθου. Πηδήξαμε μετὰ 05.00 καὶ 05.30 ὥρες. Ὅταν πετούσαμε πάνω ἀπὸ τὸν Ἰσθμό, ἤμασταν σύρριζα μὲ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας.

Ἐνα μικρὸ διάλειμμα: Ὁ ἀρχηγὸς τῆς 3ης Διμοιρίας, 4ου Λόχου, 1ου Ταγματος, 2ου Συντάγματος Ἀλεξιπτωτιστῶν ἦταν ὁ ὑπολοχαγὸς Huetter, ἓνας Τυρολέζος, περίφημος ἄνθρωπος. Αὐτὴ ἦταν ἡ πρώτη του φορὰ ποὺ πῆγαινε σὲ μάχη. Ἦταν 21 ἐτῶν, ἥρεμος χαρακτηριστῆρας μὲ βαθεὶα συναίσθηση καθήκοντος ἀλλὰ ὄχι πολλὴ παληκαριά. Ἐγὼ εἶχα ἀποσπασθῇ σὲ καθήκοντα συνδέσμου καὶ ἂν παρουσιαζόταν ἀνάγκη, ἀναλάμβανα τὴν ἀρχηγία τῆς Διμοιρίας. Ἐκεῖνος ἔπρεπε νὰ πηδήξῃ πρῶτος μὲ ἐμένα δεύτερο ἀπὸ πίσω του.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πτήσεως εἶχαμε μερικὰ ἀντιεरोπορικὰ πυρὰ πρὸς τὴν κατεύθυνσή μας. Ὁ «σπρώχτης» μᾶς ἔδωσε διαταγή: «Τὰ ἀλεξιπτωτὰ στὸ ἀγκίστρι!». Ὅταν ὁ ὑπολοχαγὸς μας πλησίασε τὴν πόρτα, εἶδα πὼς χλώμιασε, δὲν τὸν καλοβαστοῦσαν τὰ πόδια του καὶ τὰ νεῦρα του ἦταν τεντωμένα. Τὸν ἀκούμπησα στὸν ὦμο, ξαγκίστρωσα τὸ σχοινὶ ἀνοίγματος τοῦ ἀλεξιπτώτου του, ἔσπρωξα τὸ δικό μου ἀγκίστρι στὴν πρώτη σειρὰ

καὶ ξαναγκίστρωσα τὸ δικό του στὴν δευτέρα. Μὲ εὐχαρίστησε μὲ ἓνα κίνημα τῆς κεφαλῆς καὶ στάθηκε πίσω μου. Μετὰ 10 λεπτά ξαναβρῆκε τὸ θάρρος του καὶ γύρισε στὴν πρώτη σειρὰ γιὰ τὸ πῆδημα.

Καθὼς φτάσαμε πάνω ἀπὸ τὸν Ἴσθμό, ἄρχισε νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὸ σπρώξιμο τοῦ πτυσσόμενου ποδηλάτου του, ποῦ ἦταν συσκευασμένο σὲ κιβώτιο καὶ ἐπρόκειτο νὰ ριχθῇ ἔξω πρὶν ἀρχίσουμε, νὰ πηδάμε. Ἐγὼ ὅμως δὲν ἤθελα νὰ χάσω τὸ μεταφορικό μου μέσο, καὶ ἄρχισα νὰ τὸ τραβάω πρὸς τὰ πίσω. Πέρασαν μερικὰ δευτερόλεπτα, ποῦ μᾶς φάνηκαν σὰν αἰωνιότητα καὶ ξαφνικὰ ἓνα ρεῦμα ἀέρος ἄρπαξε τὸ κιβώτιο μὲ τὸ ποδήλατό μου καὶ τὸ ἐξαφάνισε. Δὲν τὸ ξαναεῖδα πιά. Ἀλλὰ τώρα πιά ὁ ὑπολοχαγός μου εἶχε ξαναβρῆ τὴν ἡρεμία του.

Τὸ ἀεροπλάνο σηκώθηκε στὸ ὕψος ἀπ' τὸ ὁποῖο ἔπρεπε νὰ πηδήσωμε, δηλαδὴ στὰ 100 μέτρα. Τὸ σῆμα γιὰ νὰ πηδήσωμε δόθηκε ἀμέσως καὶ ὅλα πῆγαν καλὰ καὶ σύμφωνα πρὸς τὰ σχέδια. Ἐπειδὴ ἐγὼ ἤμουν αὐτὸς ποῦ ἔπρεπε νὰ διαβιβάζω τὶς διαταγὲς στὸν ἀρχηγό μας, πῆδηξα μὲ τὸ φορητὸ τηλέφωνο, προσγειώθηκα στὸ ἐπίχωμα τῆς γραμμῆς τοῦ τραίνου. Ἐκεῖ κοντὰ στὰ 10 μέτρα εἶδα μία σκηνή. Δύο ἄνδρες καὶ δύο γυναῖκες κοιμόντουσαν μέσα στὴ σκηνή καὶ δὲν εἶχαν πάρει εἰδηση τῆς ἀφίξεώς μας. Αὐτοὶ ἦταν οἱ πρῶτοι μας αἰχμάλωτοι.

Ἡ Διμοῖρία μας πέτυχε τὴν ἀποστολὴ τῆς μέσα σὲ μία ὥρα. Μετὰ ἀπὸ αὐτὸ μᾶς κράτησαν σὲ εἰδικὴ ἀποστολή. Ὑστερα ἀπὸ κάμποση ὥρα μᾶς ἔδωσαν διαταγὲς νὰ κατευθύσουμε τὴ χώρα πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς Ἀθήνας. Σκληρὲς μάχες δίνονταν κατὰ μῆκος τοῦ Ἴσθμου μέχρι τὶς 10.00 ὥρες. Ἀρχίσαμε νὰ προετοιμαζόμαστε γιὰ τὴν κατασκευὴ προσωρινῆς γέφυρας πάνω ἀπ' τὸν Ἴσθμό, γιατί ἡ γέφυρα ποῦ ὑπῆρχε εἶχε ἀνατιναχθῇ. Ἐξακολούθησαμε νὰ πιάνουμε αἰχμαλώτους. Μία μακρὰ γραμμὴ ἀπὸ πολῖτες, στρατιῶτες καὶ πρόσφυγες ἐρχόταν ἀπὸ τὴν κατεύθυνση τῆς Ἀθήνας.

Κατὰ τὸ ἀπόγευμα ὁ λοχαγὸς Κροῦ, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τάγματος, φώναξε ἓνα λοχία καὶ 12 ἄνδρες στὸ Ἀρχηγεῖο τοῦ τάγματος καὶ τοὺς ἀνακοίνωσε ὅτι ἡ Κόρινθος εἶχε παραδοθῇ καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ὑποστηρίξουν τὴν Ἑλληνικὴ Χωροφυλακὴ ἀνεπισήμως ἀλλὰ μὲ ἀπόλυτο κύρος, ἕως ὅτου φθάσουν ἐπισήμως τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα.

Μᾶς πῆραν μὲ φορητὸ στὴν Κόρινθο κατὰ τὶς 21.00 ὥρες καὶ μᾶς ἐγκατέστησαν στὸ Δημαρχεῖο. Ὁμάδες ἀπὸ ἓναν Γερμανὸ ἀλεξιπτωτιστὴ καὶ δύο Ἑλλήνες χωροφύλακες βγῆκαν περὶπολο στὴν πόλη. Οἱ Ἕλληνες δὲν βαστοῦν ὅπλα. Γερμανικὲς μονάδες εἶχαν ἤδη περάσει ἀπὸ τὴν Κόρινθο, ἀλλὰ ὥσπου νὰ φτάσουν τὰ ΕΣ-ΕΣ, ὁ Διοικητὴς τῆς πόλεως μᾶς διέταξε νὰ ἀναλάβωμε τὴν τάξη καὶ ἀσφάλεια, γιατί δὲν ὑπῆρχε ἀκόμη στρατιωτικὴ ἀστυνομία. Ἐπρεπε νὰ ἀπαγορεύουμε ἐπιτάξεις καὶ παράνομες πράξεις ἀνεξαρτήτως βαθμοῦ ἢ θέσεως καὶ στὴν ἀνάγκη νὰ κάνωμε χρῆση τῶν ὅπλων μας.

Μετὰ ἀπὸ τέσσερις μέρες ὁ λόχος μας μεταφέρθηκε στὸ Λουτράκι, στὸν κόλπο ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Κόρινθο, ὅπου μᾶς ἔβαλαν σὲ ξενοδοχεῖα μὲ κοργιούς, ποῦ ἔκαναν τὸν ὕπνο μας ἀδύνατο καὶ μᾶς προξενοῦσαν πολὺ πόνο.

Μᾶς μετακόμισαν ἀργότερα σὲ σκηνὲς σὲ ἓναν ἐλαιώνα κοντὰ σ' ἓνα πρόχειρο στρατιωτικὸ ἀεροδρόμιο στὰ Μέγαρα, ὅπου ἤμασταν μόνο μερικὲς ἑκατοντάδες μέτρα μακριὰ ἀπὸ τὴ θάλασσα. Ἀπὸ κεῖ πῆραν τὸν λόχο μας γιὰ νὰ ἐπισκευθῇ τὴν Ἀθήνα, ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ μᾶς κράτησαν μακριὰ ἀπὸ ἐπαφὲς μὲ τὸν πληθυσμό.

Heinrich Sturm Γερμανία. Ἀνακοίνωση Jean - Louis Roba, Βέλγιο.

Ὁπισθοχώρηση ἀπὸ τὶς Θερμοπύλες

9 Μαΐου 1941:

Οἱ στρατιῶτες δέχθηκαν τὴν ἐπίθεση τῶν ἀλεξιπτωτιστῶν ἀπὸ τὰ δύο πλευρά. Ἀρχισαν τότε τὰ πολυβόλα καὶ οἱ βομβαρδισμοί. Ἕνας σημαντικὸς δρόμος, ὅσο καὶ ἡ γέφυ-

ρα,είχαν δεχτεί την επίθεση... Ξαφνικά έγινε μια τρομερή έκρηξη και ή γέφυρα εξαφανίστηκε. 'Απ' ό,τι μπορεί κανείς να συμπεράνει από τις άμυδρες ένδειξεις, ένας Νεοζηλανδός βλέποντας ότι το ηλεκτρικό καλώδιο είχε αποκοπεί σύρθηκε από δυνατή όμοβροντία ως την άκρη του δρόμου, άναψε τὸ φυτίλι και άνατινάχθηκε μαζί με τή γέφυρα. Σκοτώθηκε πιστός στην ιδέα τής άτομικής αὐτοθυσίας...

('Ο όμιλητής είναι ένας «Sapper», άγνωστος Royal Engineer).

BBC Archives, imperial war museum, London 1141/H/B, «Retreat from Thermopylai».

΄Αποδράσεις

Έλλάς, ΄Απρίλιος

΄Αγαπητοί μητέρα και οίκογένεια,

... Πήρα τήν άδεια από τόν «καπετάνιο» νά αναφέρω τήν απόδρασή μας από τούς Ούνους. ΄Η πρώτη απόδραση δέν πήγε άσχημα, μόνο πού έπρεπε νά βαδίσουμε 15 περίπου μίλια, πριν νά μάς μαζέψει τὸ μεταγωγικό. ΄Επίσης βρισκόμαστε «ύπό πύρ» σέ όλο τὸ μήκος τής σιδηροδρομικής γραμμής. Αυτό έγινε στίς 15 ΄Απριλίου. Σήμερα είναι 20 ΄Απριλίου κι άκόμα πηγαίνομε. ΄Η δεύτερη απόδραση ήταν κάπως χειρότερη. ΄Επὶ έξη μέρες και νύχτες βαδίζαμε από χωριό σέ χωριό, αγοράζοντας Έλληνικό τυρί, κατσικίσιο γάλα και Έλληνικό ψωμί, πού είναι σκληρό και ξερό. Βάδισα περίπου 160 μίλια...

Γράμμα τού **Ken Little**, Νέα Ζηλανδία

΄Η ανατίναξη τής γέφυρας τού ΄Ισθμού

26 ΄Απριλίου 1941:

΄Από ό,τι θυμάμαι, τά πράγματα γίνανε ως εξής: 'Ο Ουΐλσον πυροβόλησε όλους τούς Γερμανούς πού είδε νά προσπαθοῦν νά πλησιάσουν στή γέφυρα, φαίνεται όμως ότι ένας άπ' αὐτούς κατάφερε και πήγε κάτω από τή γέφυρα, και έπειτα εμφανίστηκε άπάνω κρατώντας ένα μακρόστενο αντικείμενο στήν άγκαλιά του. Μόλις δέχτηκε τόν πυροβολισμό, ανατινάχτηκε και άμέσως μετά ανατινάχτηκε κι ή γέφυρα. 'Ο Ουΐλσον δέν ήξερε αν ήταν έξ αιτίας τού Γερμανού πού ανατινάχτηκε ή γέφυρα, ή αν αὐτό ήταν έργο ένός Νεοζηλανδοῦ λοχία και κάποιου άλλου άνδρα, πού τρύπωσαν ύπό βροχή πυρών νά πυροδοτήσουν τόν δυναμίτη. 'Ο λοχίας όπωσδήποτε χτυπήθηκε και σκοτώθηκε, τὸ ίδιο κι ό άνδρας τού όποίου ή ταυτότητα παρέμεινε άγνωστη. Πάντως ό Κένσαλ πίστευε ότι ή ανατίναξη τής γέφυρας ήταν δικό τους έργο. Κανένας δέν μου ανέφερε όποιοιδήποτε άλλο, πού θα μπορούσε νά είχε πυροδοτήσει τόν δυναμίτη.

΄Εντουαρντ Πίλλινγκστον, Oflag IX, 16-2-1944, Imperial War Museum, ΄Αγγλία

ΓΡΗΓ. ΦΙΛ. ΚΩΣΤΑΡΑΣ

(του Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν)

Τὸ ἄχθος τῆς ὑπάρξεως καὶ τὸ πάθος τῆς ζωῆς

«Πῶς εἶναι ἡ ζωὴ τόσο ἀσήμαντη καὶ κενή!.. Ἐνταφιάζει κανεὶς τὸν ἄνθρωπο· τοῦ βάζει τὴν ταφόπετρα· τοῦ ρίχνει τρεῖς φτυαριὲς χώμα... ποῖός θὰ ἔχει τὴν τύχη νὰ εἶναι ὁ τελευταῖος ζωντανός; Ποῖός θὰ ρίξει τὶς τελευταῖες τρεῖς φτυαριὲς γῆς στὸν τελευταῖο νεκρό;»!

Ζαῖρεν Κίρκεγκωρ!

1. Ἡ ἑτερονομία τοῦ Ἀνθρώπου

Μὲ τὴν ἐξουσιαστικὴ δύναμη τῆς μάζας, μὲ τὸν μαζισμό ἀπειλεῖται νὰ ἀνακοπεῖ ὁ βαθμιαίος ἐξανθρωπισμός, ἡ προοδευτικὴ ἀνθρωποποίηση μέσα στὴν Ἱστορία, ἡ καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁ ἐξευγενισμός του. Ὁ ὁποῖος ἐξαρτᾶται κυρίως ἀπὸ τὴν προσπάθεια κάθε νέας γενεᾶς νὰ ἐπιδρᾷ μὲ τὴν παιδεύουσα καὶ πολιτικὴ τῆς πράξης μέσω τοῦ ἐκάστοτε παρόντος ἐπάνω στὸ μέλλον, γιὰ ἓνα ἀνθρωπινώτερο μέλλον· νὰ ὑπερβαίνει δηλ. τὶς ἐπιτευχθεῖσες ἐξελικτικὲς μορφές καὶ νὰ ἀνεβαίνει σὲ νέα, ὑψηλότερα πολιτιστικὰ ἐπίπεδα.

Φοβᾶται κανεὶς ὅτι ἡ διαδικασία πολτοποίησης τῆς ιδέας τοῦ Ἀνθρώπου ὡς προσώπου ἔχει ἀρχίσει². Ὁ συγκεκριμένος ἄνθρωπος ἐξαφανίζεται μέσα στὴν ἀνθρωπότητα ὡς ἀφηρημένη ἔννοια: τὸ ἐλεύθερο καὶ ὑπεύθυνο ἄτομο ὡς «ἐγώ» βυθίζεται μέσα στὴ διαλεκτικὴ τῆς παγκόσμιας ἱστορίας καὶ δὲν εἶναι ὁρατὸ οὔτε μὲ τὰ πλέον ἰσχυρὰ μεγεθυντικὰ ὄργανα.

*

Ὅμως ὅλη ἡ πολιτιστικὴ δημιουργία στηρίζεται ἐπάνω στὶς ὀργανωτικὲς στιγμές - κινήσεις τοῦ «ἐγώ» καὶ χτίζεται ἀπὸ τὶς ἀτομικὲς ροπὲς τῆς συνειδήσεως κατὰ δύο τρόπους: Μὲ δραστικὴ κυριαρχία, δηλ. ἀρνηση τῆς Φύσης, καὶ συγχρόνως μὲ ἀτελεύτητη σύνδεση καὶ σχέση ζωῶς πρὸς τὴ Φύση. Ἡ ἀμφισβήτηση τοῦ «ἐγώ», ἡ πτώχευση τοῦ ἀτομικοῦ συνειδέναι μετέτρεψε σὲ μηχανικὴ τὴ σχέση αὐτῇ, ἐνῶ πρόκειται γιὰ ὀρμὴ ζωῆς, γιὰ πνεῦμα ζωῆς, γιὰ χαρὰ δημιουργίας.

Σιγὰ - σιγὰ ἡ μηχανικὴ αὐτὴ σχέση εἰσέβαλε στὸν κοινωνικὸ χῶρο καὶ ἐγινε ἀπρόσωπη δοσοληψία, ἐξάρτηση, ἑτερονομία, ὑποτελία, ἀνελευθερία.

2. Πνευματικὴ χρεωκοπία καὶ ἀπονεύρωση τῆς ζωῆς

Ὁ ἄνθρωπος δὲν αἰσθάνεται αὐτοδύναμος, διότι δὲν ἐπιβεβαιώνει μέσα στὰ εὐρύτερα σύνολα τὴν μοναδικότητά του, τὴν ἀτομικότητά του, τὴν **ἰδιαίτερη καὶ ἀνεπανάληπτη ὄντολογικὴ του ποιότητα** καὶ ταυτότητα· διότι ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς του εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ «ἐγώ» του, ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του· διότι ζῇ εἰς τὸ ἔλεος καὶ ἀπὸ τὸ ἔλεος τῶν ἄλλων. Μὲ μιὰ λέξη: ὁ ἄνθρωπος κατήντησε παθητικὸ καὶ ἀποδεκτικὸ ἄτομο, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ εἶναι **ἐνεργὸ καὶ αὐτόνομο πρόσωπο**.

*

Ἡ ἰσοπέδωση τοῦ προσώπου ὁδήγησε στὴν πλέον ἐπικίνδυνη ἀπὸ ὅλες τὶς καταστροφές: στὴν πνευματικὴ χρεωκοπία τοῦ κόσμου καὶ τὴν ἀπονεύρωση τῆς ζωῆς. Ἡ βαθεῖα καὶ σκοτεινὴ κοσμικὴ νύχτα πλησιάζει. Ὁ μεγάλος ἐρμῆτης τῆς Κοπεγχάγης Ζ. Κίρκεγκωρ (Søren Kierkegaard, 1813-1855), ὁ πατέρας τοῦ ὑπαρξισμοῦ, βιώνει τὴν ἀγωνία καὶ τὴν ὀδύνη τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, ποῦ ἀπειλεῖται ἀπὸ τὴ μᾶζα, καὶ μὲ σφοδρότητα φυσικοῦ φαινομένου ἐπιτίθεται ἐναντίον τοῦ ὄχλου, τῶν πολλῶν, τοῦ πλήθους: **Ὁ ὄχλος, ἡ μᾶζα, τὸ πλῆθος εἶναι ἡ ἀναλήθεια, τὸ ψεῦδος, ὁ κίνδυνος**³. Διότι ἐξουθενώνουν τὸν ἓνα καὶ νεκρώνουν τὴν ὑπαρξή.

*

Ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ ἔχει ριφθεῖ στὸ χάος τῶν καιρῶν· ἡ ζωὴ, ἀσήμαντη καὶ κενή, ἀπώλεσε τὴν ἐσωτερικότητά της· ὁ βίος ἐγινεν ἀγελαῖος· οἱ διαπροσωπικὲς σχέσεις ἀρπα-

κτικές κερδοσκοπικές επιχειρήσεις ή ευκαιρίες επιβολής. 'Ο "Ανθρωπος «οὐκ ἔστιν ὦδε»!⁴.

«Σκέψου —είδοποιεῖ ὁ Κίρκεγκωρ— ἓνα πολὺ μεγάλο πλοῖο (...), ἐφοδιασμένο μὲ ὅλα τὰ σύγχρονα μέσα, ἀναπαντικό, πολυτελέστατο. Εἶναι ἀπόβραδο. Εὐθυμὴ ἀτμόσφαιρα γεμίζει τὴν αἴθουσα ὑποδοχῆς. "Ὅλα μεγαλόπρεπα φωτισμένα, ὅλα ἀπαστράπτοντα· ἀκούεται μεθυστικὴ μουσικὴ κοντσέρτου. Μὲ μιὰ λέξη· πλημμύρα χαρᾶς, εὐθυμίας, ἀπολαύσεως κι ὁ ἀέρας νὰ κουβαλᾷ τὸ θόρυβο καὶ τὴν πολὺβουη κίνηση μέσα στὴ σιγαλιὰ τοῦ ἀπόβραδου. Ἐπάνω στὸ κατάστρωμα ὀρθίος ὁ καπετάνιος. Δίπλα του ὁ πρῶτος βαθμοφόρος. Ἀρπάζει τὸ τηλεσκόπιο καὶ τὸ φέρνει μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ καπετάνιου (...). Δὲν μοῦ χρειάζεται, τὸ βλέπω καθαρὰ τὸ μικρὸ σημάδι στὸν ὀρίζοντα — θὰ ἔχουμε φοβερὴ νύχτα ἀπόψε (...). Ἀλλὰ στὴν αἴθουσα γίνεται διασκέδαση (...) μουσικὴ καὶ φλύαρη συζήτηση καὶ ὁ θόρυβος τῶν πιαιτικῶν καὶ τὸ κροτάλισμα τῆς γαβάθας καὶ τὸ σπίθισμα τῆς σαμπάνιας καὶ οἱ προδόσεις εἰς ὑγείαν... Τρομερὴ θὰ εἶναι ἡ νύχτα ποὺ ἔρχεται καὶ ἴσως "ἐν ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπαιτοῦσιν"⁵. Δὲν εἶναι ἀλήθεια φοβερό; Καὶ ὅμως ὑπάρχει κάτι φοβερώτερο. "Ὅλοι εἶναι ἴδιοι (...). Στὸ πλοῖο πέφτει γλέντι (...). Τὸ ἄσπρο σημάδι στὸν ὀρίζοντα παραμένει. Θὰ ἔχουμε φοβερὴ νύχτα ἀπόψε. Ἀλλὰ κανένας δὲν βλέπει τὸ ἄσπρο σημάδι οὔτε ἔχει ἰδέα τί σημαίνει. Καὶ ὅμως (...) ἐκεῖ στέκεται κάποιος ποὺ τὸ βλέπει καὶ ξέρεי τί προμηνύει, ἀλλὰ —ἀλλοίμονον— αὐτὸς εἶναι μόνον ἓνας ἐπιβάτης δίχως καμμιὰ ἐξουσία ἐπάνω στὸ πλοῖο· καμμιὰ δράση δὲν μπορεῖ νὰ ἀναλάβει...»⁶.

'Ο τραγικὸς ἐπιβάτης, ὁ μέγας δανὸς διανοητῆς Κίρκεγκωρ, ἀκούει τὰ βήματα τοῦ ὀλέθρου τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως, ποὺ ταξιδεύει σὲ ἄγριες θάλασσες· βλέπει τὴν καταιγίδα ποὺ τὴν ἀπειλεῖ· συνειδητοποιεῖ ὀξύτατα πῶς ὁ ἄνθρωπος κινδυνεύει ὡς πρόσωπο νὰ συντριβεῖ ἐπάνω στὸ σκόπελο τοῦ μηδενὸς καὶ ἀπεγνωσμένα ἀγωνίζεται νὰ ἀποτρέψει τὸ ναυάγιο. Κατανοεῖ ὅμως ὅτι πολὺ ὀλίγα δύναται καὶ σημειώνει: «Μέσης δὲ νυκτὸς κραυγὴ γέγονεν»⁷.

*

'Η σύγκρουση ἐδῶ ἀνάμεσα στὸ ἄχθος τῆς ὑπάρξεως καὶ στὸ πάθος γιὰ τὴ ζωὴ κορυφώνεται.

3. Συμπτωματολογία τῆς ὑπαρκτικῆς χρεωκοπίας

Οἱ ὁδυνηρὲς συνέπειες αὐτῆς τῆς συγκρούσεως εἶναι ἡ ἀποξένωση, ἡ πλεονεξία, ἡ παραμορφωτικὴ ἐξειδίκευση, ὁ φανατισμός, ἡ ὑποτέλεια καὶ ὁ μηδενισμός, ἡ ἀνατροπὴ τῶν ἀξιών.

*

'Η ἀποξένωση⁸, ἡ ἄλλοτρίωση εἶναι πολὺμορφη. Βιώνεται ἀπὸ μέρους τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἐρημία ἀνάμεσα σὲ πολὺ κόσμο, ὡς μοναξιά ἀνάμεσα σὲ πολλὰ πράγματα, ὡς ναυτία ἀπέναντι σὲ μιὰ σφύζουσα ζωὴ, ὡς ἀπομάκρυνση καὶ ἐκπατρισμός ἀπὸ τὸ ἀρχέγονο καὶ τὸ πρῶταρχικό. 'Η συνάντηση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον δὲν εἶναι φιλική, ζεστή, δημιουργικὴ. 'Ο διάλογος μὲ τὸν ἑαυτὸ μας δὲν εἶναι βαθὺς καὶ ζωτικὸς, ἀλλὰ ρηχὸς καὶ ἐνδεής, διότι τὸ «ἐγώ» μας δὲν εἶναι αὐταρκες· δὲν εἶναι τόσο πλούσιο, ὥστε χάνοντας κάτι ἀπὸ τὸν κόσμον νὰ παραμένει πλῆρες, νὰ μὴν ἀπορριπίζεται. 'Η ἐπικοινωνία⁹ μὲ τὸν συνάνθρωπον δὲν εἶναι κοινωνία ψυχῶν, μετάληψη πνευμάτων, ἀνάγκη συζητήσεως, κατανόσεως, ἐξομολογήσεως, μεταγίσεως. 'Η ἰχνευση τοῦ ὑπέρτατου εἶναι ἐπιχειρεῖται ὡς μιὰ γνωστικὴ ὁδοιπορία καὶ ὄχι σπάνια ἐκβάλλει στὴν «ὑβρίν», στὴ θέωση τῆς ἐπιστήμης· στὴ μείωση ἐκείνων ποὺ λογίζονται καὶ στὴν ἀξίηση τῶν ὑπολογιστῶν. 'Ο λόγος, ὅμως, μόνος ἀδυνατεῖ νὰ συλλάβει τὸ ἀνεπνόητο βάθος τοῦ "ὄντος". Ἐτοί ὁ ἄνθρωπος νοιώθει ξένος ἀπὸ τὰ ὄντα, ἀπομακρυσμένος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλοτριωμένος ἐσωτερικὰ καὶ ἐξόριστος ἀπὸ τὸ Ἀπόλυτο. Δὲν πραγματώνει τὸν ἑαυτὸ του, δὲν φθάνει σὲ αὐτοσυνειδησία, δὲν λυτρώνεται. Εἶναι «ἄχθος ἀρούρης»¹⁰, βάρος τῆς γῆς.

*

'Η πλεονεξία¹¹ ὡς συσσώρευση καὶ πάθος γιὰ συσσώρευση ὑλικῶν ἀγαθῶν δὲν ὁδηγεῖ

τὸν ἄνθρωπο στὴν ἀπελευθέρωση, στὴν ἀπολύτρωση. Ἀντιθέτως τροφοδοτεῖ τὴν ἀποξένωση καὶ οἰκοδομεῖ μιὰ ἀλλοτριωμένη ζωή. Ὅσο περισσότερο ἔχειν τόσο ὀλιγώτερο εἶναι¹². Ἐτσι ὁ πλοῦτος γίνεται στέρηση: τὸ «ἐγώ» τοῦ ἀνθρώπου, περισπασμένο μέσα στὴ μέριμνα τοῦ κόσμου, φτωχαίνει· ἡ **δυστυχία τῆς εὐτυχίας** του γίνεται τετράπαχη. Ἡ ἀπόγνωση ἐνεδρεῖ καὶ καταβιβρώσκει τὰ ἄτομα. Ἡ ἐργασία ἀπὸ μέσο καὶ ὄργανο ζωῆς προβιάστηκε σὲ αὐτοσκοπό, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος ὑποβιάστηκε σὲ ἐργαλεῖο τῆς. Ἀπὸ **δημιουργικὸ** ἐγινε **παραγωγικὸ** ὄν, ἡ ἐργασία δουλειὰ - δουλεῖα, ὁ ἐλεύθερος χρόνος ἀνύπαρκτος. Ἰδίως ὁ χρόνος συλλογῆς καὶ περισυλλογῆς μηδενίστηκε. Ἡ περίφημη ἐπιστροφή τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν ἑαυτὸ του δὲν λειτουργεῖ πλέον. Ἀποτέλεσμα: ἡ ἀτροφία τοῦ αὐτοσυνειδέναι. Ἡ ἀτροφία αὐτή, τώρα, μειώνει τὴν ὑπευθυνότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν συνείδηση τῆς ὑπευθυνότητος. Φταῖνε πάντοτε οἱ ἄλλοι, οἱ καταστάσεις, τὰ «συστήματα». Ἡ **ἐσωτερικότητα ἐκβάλλει στὴν ἐξωτερικότητα**. Καὶ ἡ οἰκείωση τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου εἶναι τεχνητή, μὲ συνέπεια ἡ διάσταση —ἀνάμεσα στὸ ὑποκείμενο, στὸ «ἐγώ», στὴ συνείδηση ποῦ γνωρίζει καὶ στὸ ἀντικείμενο, στὸ «σύ», στὸ περιβάλλον ποῦ γνωρίζεται— νὰ γίνεται χαίνουσα, ἀγεφύρωτη.

*

Ἡ **ἄκρα ἐξειδίκευση**¹³ εἶναι ὁ κατ' ἀνάγκη περιορισμὸς τῆς γνώσης σὲ μιὰ περιοχὴ τῆς πραγματικότητος, σ' ἓνα εἶδος τοῦ ὄντος. Ἐτσι ἡ σχέση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ὅλο καὶ τὸ καθολικὸ θραύεται, ὁ ὀρίζοντας στενεύει: ὁ ἐπιστήμονας, ὁ τεχνίτης, ὁ ἐργάτης περιορίζεται σὲ ἓνα μικρὸ πεδίο δράσης καὶ θεωρήσεως· συλλέγει ἐκεῖ πληροφορίες· ἀποθηκεύει γνώσεις, δίχως νὰ κατανοεῖ τὸ βαθύτερο εἶναι τῶν ὄντων. Ἐδῶ εἶδεν ὁ Σωκράτης τὴν ἀποφασιστικὴν ὑπεροχὴν τοῦ μὴ εἰδήμονα ἐναντὶ τοῦ εἰδήμονα, τοῦ μὴ ἐπαίοντα ἐναντὶ τοῦ ἐπαίοντα¹⁴: ὁ μὴ εἰδικὸς ἔχει ἀνοιχτότερους ὀρίζοντες ἐρευνας, ἐνέργειας καὶ παρατηρήσεως σὲ σύγκριση μὲ τὸν εἰδικό. Ὁ ὁποῖος **μονώνεται** καὶ ὄχι σπάνια φυλακίζεται μέσα στὸ ἀτομικὸ τοῦ ἄντρο ἐνασχολήσεως, μὲ συνέπεια νὰ χάνει τὴν ἐπαφὴν του μὲ τὸν κόσμο. Ἡ ἐπιρροή τῆς ἐξειδικεύσεως εἶναι **παραμορφωτικὴ** γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπάρχει ἀκόμη καὶ κάτι πολὺ σημαντικώτερο: ἡ σὲ βάθος γνώση, ἡ ἐξειδίκευση στερεῖ τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν δυνατότητα νὰ δώσει ἓνα ὁλοκληρωμένο ἔργο: πάντοτε μέρος τοῦ ὅλου, θραύσματα τῆς ἐργασίας του ἔχει ἐνώπιόν του. Καὶ δὲν νοιώθει βέβαια τὴν ἰδιαίτερη ἐκείνη χαρὰ τοῦ δημιουργοῦ. Τὰ ἔργα, τώρα, εἶναι **κολλεκτιβιστικά**, ἀπρόσωπα, μαζικά, καὶ γι' αὐτὸ μὴ γνήσια καὶ ἀναυθεντικά. Τὸ προσωπικὸ χρῶμα καὶ ἡ μέγιστη εὐθύνη, ποῦ τὸ οἰκοδομεῖ, ἀπουσιάζουν.

*

Ὁ **φανατισμὸς**¹⁵ ὡς ἀναίρεση τῆς νηφάλιας σκέψης ἀποτελεῖ τὸ μεγάλο ὄπλο τοῦ μαζισμοῦ. Ἐπειδὴ ἡ σαθρὴ, μιὰ ὁποιαδήποτε σαθρὴ, ἰδεολογία —καὶ τέτοιες εἶναι οἱ ὁλοκληρωτικὲς ἰδεολογίες— δὲν ἀντέχει σὲ καμμία κριτικὴ, πρέπει νὰ καταργηθῇ καὶ ἡ **δυνατότητα κριτικῆς**. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται εὐκολώτερα μὲ τὸ φανατισμὸ, ὁ ὁποῖος πυρακτώνει καὶ ὅλα τὰ ἄλλα πάθη τοῦ ἀνθρώπου ὡς μέλους τοῦ ὄχλου, τῆς μάζας καὶ τὸν ἀλλοτριώνει πλήρως. Ὁ Ἱερειῖας στὴ Βίβλο ἔγραψε σὰν νὰ ἤθελε νὰ ὑπογραμμίσαι μὲ πολλὴ δύναμη καὶ εὐστοχία αὐτὴν τὴν ἀλλοτριώση τῶν φανατισμένων ἀνθρώπων: *«ὀφθαλμοὶ αὐτοῖς καὶ οὐ βλέπουσιν, ὦτα αὐτοῖς καὶ οὐκ ἀκούουσιν»*¹⁶. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἔχουν ἀπολέσει τὰ ἀτομικὰ γνωρίσματα, ἔχουν ἀποξενωθῇ ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ ἀνθρωπίνου εἶναι. Οὕτε τὰ **ἀναπληρώματα τοῦ αὐθεντικοῦ εἶναι** —ὅπως ἡ διάκριση, ἡ πολυασχολία, ἡ ἀναρρίχηση, ἡ κάρπωση, ἡ δραστηριοποίηση, ἡ προβολή— μποροῦν νὰ σκεπάσουν τὴν διαρροὴ καὶ ἀπώλεια τοῦ ἀτομικοῦ καὶ προσωπικοῦ μέσα στὸ γενικὸ καὶ μαζικὸ - ἐκβολὴ καὶ ὑποταγὴ τοῦ προσώπου μέσα στὴν παντοδύναμη **δικτατορία** τῆς μάζας. Ἡ φανατισμένη μᾶζα κατατρύχεται ἀπὸ φθόνο, μανία, ἐκδίκηση, ὁρμὴ γιὰ κρήμνισμα: ἀπὸ τὴν ἐπιπεδώνουσα τὰ πάντα ζηλοφθονία, τὸ γνωστὸ Ressentiment τοῦ Νίτσε, ποῦ γίνεται δύναμη καταλυτικὴ γιὰ ὅλα.

*

Ἡ **ὑποτελία**¹⁷ ὡς ἄρση τῆς ἐλεύθερης δραστηριότητος καὶ ἀνεξαρτησίας τοῦ σύγχρο-

νου ανθρώπου είναι από τὰ βαρύτερα συμπτώματα τῆς πνευματικῆς χρεωκοπίας καὶ τῆς ἀπώλειας τοῦ προσώπου μέσα στὴ μάζα. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πρόσωπο μόνο στὸ βαθμὸ ποὺ χειραφετεῖται ἀπὸ τοὺς ἄλλους, μόνο στὸ βαθμὸ ποὺ διατηρεῖ μιὰ ἀπόσταση ἀσφάλειας τοῦ «ἐγώ» τοῦ ἀπὸ τὸ πλῆθος — καὶ αὐτὸ σημαίνει ὅτι **ποιμαίνει προσεκτικὰ καὶ ἀγρυπνα τὴν ἐσωτερικὴν του ἐλευθερίαν**. Διότι ἡ μάζα διεκδικεῖ τὴν ἐλευθερίαν του στὶς «λεπτομέρειες» τῆς: θέλει τὸν ἄνθρωπο ἀπόλυτα ὑποταγμένο, ὁμοιόμορφο στὶς συνήθειές του, σύμφωνο μὲ τὸ πλῆθος στὶς πράξεις του· τιμωρεῖ κάθε ἀπόκλιση καὶ γελοιοποιεῖ κάθε προσωπικὴ διάκριση ἢ γνώρισμα. Χαρακτηριστικὸ τῆς ὑποτέλειας εἶναι τὸ «**γὰ νά**»: Γράφει κανεῖς, «**γὰ νά**» ἀρέσει στοὺς ἄλλους· διαλέγεται, **ἐπίσης**· ἐνδύεται, **ὁμοίως**... Οἱ μοναχικοὶ ἄνθρωποι, ὅσοι δὲν εἶναι τοῦ συρμοῦ, διακωμωδοῦνται ὡς παράξενοι, κατηγοροῦνται ὡς συντηρητικοί, ἀπειλοῦνται ὡς ἀντιδραστικοί, τιμωροῦνται παραγκωνισμένοι. Ὅσοι μάλιστα εἶναι ὑψηλῆς **ποιότητος** συκοφαντοῦνται. Ἡ **ποσότης** δὲν συγχωρεῖ οὔτε γνωρίζει ἔλεος. Διότι θητεύει στὴν ὑποτελείαν. Ἡ ὁποία χρειάζεται αἶτομα — ὅχι πρόσωπα — «**ἀμορφα, ἀδοξα, μὴ ἔχοντα εἶδος**» — ὅπως στὴ νεκρώσιμη ἀκολουθία! Γὰ νά τὰ παραδώσει στὴ μάζα. Ἡ ὁποία ἀπαιτεῖ «**συμπαρανεκρωμένους**»!¹⁸ Οἱ ὑψηλόκορμες δρῦες κινδυνεύουν ἀπὸ τοὺς κεραυνοὺς τῆς χαμερποῦς μάζας.

*

Ἡ **ἀνατροπὴ τῶν ἀξιών**, ὡς ἀπαξίωση τῶν ἀξιών κατὰ τὸν Νίτσε¹⁹, εἶναι διαστροφὴ τῶν ἀξιών. Ὑπέρτατη ἀξία εἶναι ὁ συρμός, ἡ μόδα. Ὅ,τι συμφωνεῖ μαζί της ἔχει ἀξία. Ἀλήθειες, ἐπομένως, ἀντικειμενικὲς δὲν ὑπάρχουν παρὰ μόνον «**ἀλήθεια τῆς ἐποχῆς**». Οἱ ἠθικὲς ἐπιταγὲς θεωροῦνται ὡς σκόπιμα κατασκευάσματα, ὁ πλοῦτος τῆς καθαρῆς συνειδήσεως κρίνεται ὡς κιβδηλός, ἡ ἀρετὴ ὡς ἀδυναμία: «**οἱ ἀλήθειες τοῦ σήμερα εἶναι οἱ πλάνες τοῦ αὐριο, οἱ αἰώνιες ἀλήθειες ἀναπαύονται στὰ μουσεῖα**»²⁰. Ὅχι μόνον ἡ ἀξία τοῦ ἀληθοῦς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλες τρεῖς θεμελιώδεις ἀξίες, δηλ. τὸ **ἀγαθόν**, τὸ **ἅγιον** καὶ τὸ **ὠραῖον**²¹, ἢ ἀπορρίπτονται ἢ μετασχηματίζονται μὲ τρόπο οἰκτρό.

*

Ὁ **μηδενισμός**²² (Nihilismus) δξύνει τὴν χρεωκοπία τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ἡ ὁποία ἐξουθενωμένη ἀπὸ τὸν ἀναυθεντικὸν τρόπο ζωῆς θεωρεῖ τὸν κόσμον, τοὺς ἀνθρώπους, τὸν ἑαυτὸν τῆς ὡς ἓνα **τίποτε**, ὡς **μηδέν**. Ἡ ἐμπειρία τῆς, ἡ γνώση μετουσιώθηκε σὲ **ἀπὸ - γνώση**. Διότι ἐξῆλθε στὴν περιοχὴ τοῦ ἀρνητικοῦ, στὸ χῶρον τοῦ Μὴ — εἶναι καὶ ὅχι στὸ πεδίο τοῦ θετικοῦ, τοῦ Εἶναι: δοκίμασε τὸ ψεῦδος - ἀρνηση τῆς ἀλήθειας· ἐφίλησε τὴν προδοσίαν ὡς ἀληθὴ φιλίαν· ὑπηρετήσε τὸ μῖσος, ἀντὶ νὰ θητεύσει στὴν ἀγάπην· ἀφοσιώθηκε στὸ «**σύ**» καὶ ξεριζώθηκε ἀπὸ τὴν γενέθλια χώρα τοῦ «**ἐγώ**» τῆς. **Ἐτσι ὅλα εἶναι τίποτε**.

4. Χρεωκοπημένων ἐποχῶν συγγένεια

«Οὐδὲν ὑπάρχει ἀλλὰ καὶ ἂν ὑπῆρχε θὰ ἦταν ἀκατανόητο γιὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἂν ἦταν κατανοητὸ θὰ ἦταν ἄρρητον καὶ ἀνεξήγητον γιὰ τὸν ἄλλον»²³, κήρυττε ὁ Γοργίας εἰκοσιπέντε αἰῶνες πρὶν τὴν ἐποχὴ μας. Ὅμως ἡ ἐποχὴ τοῦ ἀγνόησε τὸν ὀντολογικόν, γνωσιολογικὸν καὶ ἠθικὸν μηδενισμόν του, γιατί ὑπῆρχαν πρόσωπα ὅπως ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Πλάτων, τὰ ὁποῖα εὐθύναν τὰ βήματά της. Ἐγιναν πατέρες τοῦ πιὸ γνήσιου Ἀνθρωπισμοῦ καὶ ἔδειξαν τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου ὡς προσώπου: μὲ πνευματικὴ αὐτονομία, μὲ ἠθικὴ ἐλευθερία, μὲ γνωστικὴ αὐτάρκεια.

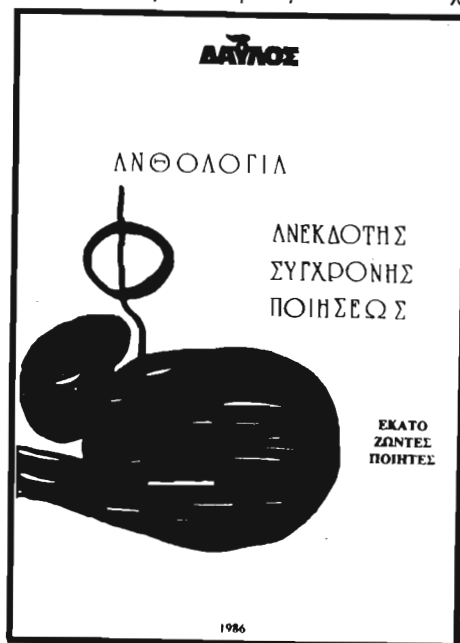
*

Ἀλλες, ὡστόσο, ἐποχὲς ποὺ ἔριξαν στὴ λήθη τὸ ὑπεύθυνο καὶ ἐλεύθερο πρόσωπο, κι ἐλάτρευαν τὸ εἶδωλον τῆς μάζας κἀκαν στὴν πυρὰ τῶν πολέμων καὶ πνίγηκαν σὲ θάλασσα δακρύων. Ὑπάρχει μιὰ βαθύτατη ἐκλεκτικὴ συγγένεια ἀνάμεσα στὶς χρεωκοπημένες ἐποχὲς τοῦ μαζισμοῦ: «**ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεῦνεται ρῆμα καὶ νύξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνώσιν**»²⁴. Πληρώνεται ἡ ὑπαρξὴ μὲ ἄχθος καὶ μεταποιεῖται σὲ πάθος ζωῆς τὸ πάθος γιὰ τὴ ζωὴ.

*

Μὲ τὴν ὀχλολατρεία τίθεται «**ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ**»!

Το καλύτερο δώρο για τὸ Πάσχα

Η ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ τοῦ «Δαυλοῦ» 1986, ποὺ κυκλοφόρησε πρὶν ἀπὸ δύο μῆνες, διατίθεται στὰ βιβλιοπωλεῖα:

- ΑΘΗΝΑ:** — «Τῆς Ἑστίας», Σόλωνος 60, τηλ. 3615077.
— «Δωδώνη», Ἀσκληπιοῦ 3, τηλ. 3637973.
— Σιδέρη, Σταδίου 44, τηλ. 3229638.
— «Πύρινος Κόσμος», Ἱπποκράτους 16, τηλ. 3602883.
— «Χνάρι», Ἀκαδημίας καὶ Κιάφας 5, τηλ. 3605493.
— «Πρωτοπορία», Γραβιάς 7, τηλ. 3601591.
— Κ. Νικολάκη, 3ης Σεπτεμβρίου 91 (Ἐναντι ΟΤΕ).
ΠΕΙΡΑΙΑΣ: — «Πειραϊκὴ Φωλιὰ τοῦ Βιβλίου», Γ. Σωτηρόπουλος, Κολοκοτρώνη 90, τηλ. 4125377.
ΘΕΣ/ΝΙΚΗ: — Παναγιώτη Ραγιᾶ, Τσιμισκῆ 41, τηλ. 264.420.
ΠΑΤΡΑ: — «Παμβλιεμπορικὴ», Κανακάρη 178, τ. 270950.
ΗΡΑΚΛΕΙΟ: — Μανώλη Μουδατσάκη, Ἑβανς 4, τηλ. 283587.

• ΤΙΜΗ ΑΝΤΙΤΥΠΟΥ ΔΡΧ. 480

Στὴν Ἀνθολογία Ἀνέκδοτης Σύγχρονης Ποιήσεως 1986 συμπεριλαμβάνονται τὰ χαρακτηριστικὰ δείγματα τῆς ἀ δημοσιεύτης ποιητικῆς παραγωγῆς ἑκατὸ (100) ζώντων ποιητῶν μας. Διαδῶστε τὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ ποίηση κάνοντας δῶρο στοὺς φίλους σας ἀντίτυπα τῆς ΑΝΘΟΛΟΓΙΑΣ ΑΝΕΚΔΟΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ 1986.

ΑΚΡΟΒΟΛΙΣΜΟΙ

Παχυδερμία

Ἡ ἀναισθησία ὄλων ἐναντί ὄλων, πού τήν καλλιεργεῖ ἡ μέ κάθε τρόπο ἐπιδιωκόμενη δημοσιότητα τῆς βίας, τοῦ ἐγκλήματος, τῆς πείνας, τῆς ἀρρώστιας καί ὄλων τῶν ἄλλων, ἔτσι πού νά μᾶς προκαλεῖται ἡ βεβαιότητα ὅτι «τίποτε δέν μᾶς προστατεύει ἅμα ἔρθῃ καί ἡ δική μας σειρά», καταστρέφει συνεχῶς, σάν τὸ AIDS, τὰ ἀμυντικά ἀνοσιογόνα συστήματα τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ. Ὁ φόβος ὅτι ὄλοι μας, ξαφνικά, μπορεῖ νά βρεθοῦμε στή θέση τοῦ θύματος χωρίς καμμιὰ προστασία, μᾶς παρασύρει σέ μιὰ ἀντικοινωνική στάση καί παραμένουμε σιωπηλοὶ θεατὲς στὰ συμβαίνοντα γύρω μας. Αὐτὸν τὸ σατανικὸ τρόπο τῆς καταστροφῆς τοῦ ἀμυντικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος ὁ ἐξουσιασμός τὸν ἔβαλε σήμερα, μέ τὴν τηλεόραση, καί μέσα στὸ σπίτι μας. Ἡ σκέψη δῆθεν ὅτι μέ τὴν εἰς «βάθος πληροφόρηση», π.χ. τῆς βίας, τοῦ ἐγκλήματος, τῶν διαστροφῶν, τῶν χιτλερικῶν βασιστηρίων, τῶν ἐκτελέσεων τῶν ἀγωνιστῶν καί πολλῶν ἄλλων ἀθλιότητων, πού μέ αὐτὲς γεμίζουν σχεδὸν τὰ τηλεοπτικὰ προγράμματα, θὰ λάβουμε τὰ μέτρα μας, ἔτσι ὥστε νά ἀποφευχθοῦν στὸ μέλλον (πάντα γιὰ τὸ μέλλον μιλάμε) τὰ ἴδια φαινόμενα, εἶναι ἀπάτη, σὲ βάρος ὄλων μας. Ἀπάτη, γιατί ξέρουν ὅτι εἴμαστε ἄοπλοι καί ἀδύναμοι, ὅταν καθισμένοι ἀπὸ τὸν κάματο τῆς ἡμέρας, φορώντας τὶς παντόφλες ἢ ζυπόλυτοι, χαζεύουμε λίγο τὸ κουτί, γιὰ νά ξεχάσουμε ἢ γιὰ νά γελάσουμε λίγο, πρὶν πᾶμε γιὰ ὕπνο.

Ὁ φόβος γεννάει φόβο καί ὁ φοβισμένος κυττάει νά κρυφτεῖ καί νά μείνῃ ἀπαρατήρητος, γιὰ νά γλυτώσῃ. Εἶναι ἀδύνατο νά σκεφθεῖ τὸν διπλανό του, γιατί κι' αὐτὸν τὸν φοβάται!.. Ἡ διδασκαλία εἶναι ἀρνητική. Μᾶς θεωροῦν κάφρους, ὅταν μᾶς λένε, ὅτι μέ γρυλλισμούς καί ξελαρυγγίσματα, μέ θόρυβους ἐκπυρσοκροτήσεων καί ντενεκέδων καί μέ ὑπνωτικές καταστάσεις παραισθήσεων θὰ φθάσουμε (στὸ μέλλον!) νά καταλαβαίνουμε Μπετόβεν!

Κάποτε ἡ «παχυδερμία», πού εἶναι τὸ πραγματικὸ ὄνομα τῆς ἀρρώστιας, σάν τερατώδης ἀμοιβάδα, τῶν τηλεοπτικῶν ἔργων ἐπιστημονικῆς φαντασίας, θὰ ξαπλωθεῖ παντοῦ κατατρώγοντας κι' αὐτοὺς τοὺς «σοφοὺς» ἐπιστήμονες, πού τὴν κατασκεύασαν.

Θὰ τὸ ἐπαναλάβω καί ἐδῶ, ὅτι ἡ καταστροφή πού μᾶς ἀπειλεῖ δέν εἶναι ὁ πυρηνικὸς ὄλεθρος (πού δέν ἀποκλείεται κι' αὐτὸς νά ἔλθῃ), ἀλλὰ ἡ πώρωση, πού μεταβάλλει τοὺς ἀνθρώπους σὲ ἀγέλη «ἀμνῶν πρὸς θυσίαν» — καὶ μὴν βιαστοῦμε νά διαμαρτυρηθοῦμε, ἐπικαλούμενοι τὶς μαζικὲς διαδηλώσεις: εἶναι ἐνταγμένες κι' αὐτὲς στὸ ἴδιο παιχνίδι, καί θὰ ἐξηγήσω ἀμέσως γιατί.

Α. Ἐχομε δεχθεῖ ὄλοι ὅτι ὁ πόλεμος μᾶς ἀπειλεῖ. Γιὰ νά μπορέσουμε, λέμε, νά τὸν σταματήσουμε, πρέπει συνεχῶς νά ἐξοπλιζόμαστε... Αὐτὸ τὸ ἔχομε ἀποκαλέσει ἰσορροπία τρόμου! Μπράβο μας.

Ἐχομε ὁμως ὀργανώσει τὴν Βιομηχανία γενικῶς πάνω σὲ βάσεις πού ὑπηρετῇ τὸν πόλεμο.

Ἐὰν τώρα πόλεμος δέν γίνῃ, θὰ πάψουν νά δουλεύουν οἱ βιομηχανίες καί θὰ

πεινάσουμε ὅλοι μας, μὲ πρῶτους τοὺς ἐργάτες ποὺ ζοῦν ἀπ' αὐτήν.

Ἐὰν πάλι ὁ πόλεμος γίνηι, τότε πάλι θὰ ἐξαφανιστοῦν μερικά ἑκατομμύρια ἐργατῶν καὶ ἄλλων βεβαίως ἀνθρώπων ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἐργάζονται στὴ βιομηχανία τοῦ πολέμου.

Κατεβάζουν λοιπὸν τοὺς ἀνθρώπους καὶ βεβαίως καὶ τοὺς ἐργάτες τῆς βιομηχανίας σὲ ἐκδηλώσεις κατὰ τοῦ πολέμου! Ποιό ἀπ' τὰ δύο ἐπιδιώκουν; Συμπέρασμα: Ἡ παχυδερμία δὲν ἔχει λύσεις. Ἡ ἐμπρακτὴ διαμαρτυρία δὲν ὁδηγεῖ πουθενά.

Β. Ἔχουμε δεχθεῖ, ὅτι, γιὰ νὰ κρατηθοῦν οἱ τιμὲς τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων καὶ ὁ ἀγρότης γιὰ νὰ μὴν ἐξοντωθεῖ (γιατί ἀραγε;), πρέπει νὰ καταστρέφεται στὶς χωματερὲς ἢ ὑπερπαραγωγὴ!

Ὅταν λοιπὸν λαοὶ ὁλόκληροὶ πεθαίνουν ἀπὸ πείνα καὶ ἀρρώστια (καὶ μᾶς εἶναι σήμερα πιά γνωστὸ ὅτι τὰ δύο αὐτὰ σκουλήκια μεταβάλλουν τοὺς ἀνθρώπους σὲ ὄντα κατώτερα τῶν ζώων), ἐμεῖς, δηλαδὴ οἱ ἀγρότες, κατεβαίνουμε σὲ διαμαρτυρίες μὲ τρακτὲρ καὶ μαῦρες σημαῖες καὶ ἀπαιτοῦμε αὐξήσεις τιμῶν. Συμπέρασμα: Ἡ παχυδερμία καὶ ἐδῶ δὲν ἔχει λύσεις. Ἡ ἐμπρακτὴ διαμαρτυρία εἶναι ἀπάνθρωπη!.. Θὰ σταθῶ ἐδῶ στὶς πλέον φανερὲς διαμαρτυρίες, ποὺ σὰν στημένες φιάστες τῶν ἀντιμαχόμενων ἐξουσιαστῶν δὲν ὁδηγοῦν παρὰ στὴν φανερὴ ἢ κρυφὴ ἐξουθένωση τῶν κοινωνικῶν ἀμυντικῶν συστημάτων, ποὺ σήμερα οὔτε ν' ἀκουστοῦν σὰν φωνὴ δὲν μποροῦν.

Δηλαδή, ἐρωτῶ, γιατί νὰ μιλάμε γιὰ εἰρήνη καὶ νὰ μὴ μιλάμε γιὰ τὶς πολεμικὲς βιομηχανίες;

Γιατὶ προκαλοῦμε διαμαρτυρίες γιὰ τίς τιμὲς τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων καὶ δὲν διαμαρτυρόμεθα π.χ. γιὰ τὸ θάψιμο στὶς χωματερὲς κ.λ.π.

Γιατὶ δὲν γίνονται διαδηλώσεις τῶν πολιτῶν, π.χ. ἐναντίον τῶν ναρκωτικῶν, τῆς ὀργανωμένης πορνείας, τοῦ ἐγκλήματος τῆς κρατικῆς βίας καὶ τόσων ἄλλων, ποὺ ἐξευτελίζουν τὸν ἄνθρωπο;

Ἡ παχυδερμία δὲν ἔχει λύσεις. Ἀλλὰ καὶ ὅταν θὰ μπορέσει νὰ ὑπάρξει ἐμπρακτὴ ἀποδοκιμασία (ἂν ποτὲ γίνηι αὐτό), νὰ εἴσατε βέβαιοι πὼς θὰ χαρακτηριστεῖ ἀπὸ ὅλους ἀναρχία (ποὺ εἶναι ὁ τίτλος ποὺ ἀπονέμει ὁ ἐξουσιασμὸς σὲ κάθε ἀντίπαλο τῆς παχυδερμίας).

Ἀπέδειξα πολὺ χοντρά, ὅτι ἡ ἀρρώστια ποὺ ἔχει προσβάλει τὶς κυβερνήσεις καὶ τοὺς λαοὺς ἔχει φτάσει στὴ σαπίλα ποὺ βρωμάει, βρωμάει πολὺ, καὶ θὰ μᾶς πνίξει ὅλους.

Τί ὅμως περιμένουμε; Ὅτι θὰ γλυτώσουν μερικοί; Ὅχι· ἡ φύση ποὺ βιάζεται βάνουσα, θὰ ἐκδικηθεῖ...

Ἐρινὺς

ΚΩΝ. Δ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

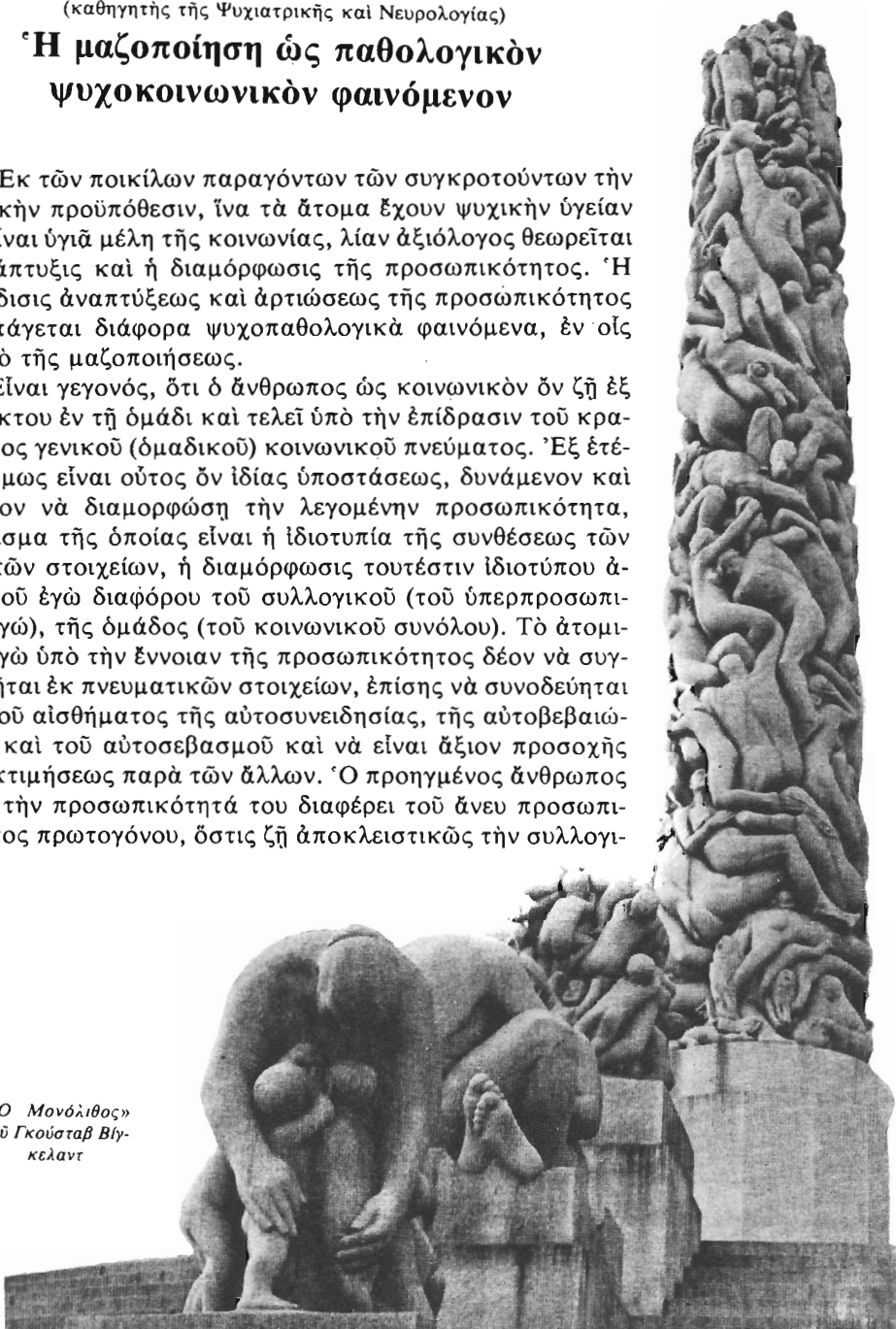
(καθηγητής της Ψυχιατρικής και Νευρολογίας)

**Ἡ μαζοποίηση ὡς παθολογικὸν
ψυχοκοινωνικὸν φαινόμενον**

Ἐκ τῶν ποικίλων παραγόντων τῶν συγκροτούντων τὴν εὐνοϊκὴν προϋπόθεσιν, ἵνα τὰ ἄτομα ἔχουν ψυχικὴν ὑγείαν καὶ εἶναι ὑγιᾶ μέλη τῆς κοινωνίας, λίαν ἀξιόλογος θεωρεῖται ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ διαμόρφωσις τῆς προσωπικότητος. Ἡ ἐμπόδισις ἀναπτύξεως καὶ ἀρτιώσεως τῆς προσωπικότητος συνεπάγεται διάφορα ψυχοπαθολογικὰ φαινόμενα, ἐν οἷς καὶ τὸ τῆς μαζοποιήσεως.

Εἶναι γεγονός, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὡς κοινωνικὸν ὄν ζῇ ἐξ ἐνστίκτου ἐν τῇ ὁμάδι καὶ τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κρατοῦντος γενικοῦ (ὁμαδικοῦ) κοινωνικοῦ πνεύματος. Ἐξ ἐτέρου ὁμως εἶναι οὗτος ὃν ἰδίας ὑποστάσεως, δυνάμενον καὶ ὀφείλον νὰ διαμορφώσῃ τὴν λεγομένην προσωπικότητα, γνῶρισμα τῆς ὁποίας εἶναι ἡ ἰδιοτυπία τῆς συνθέσεως τῶν ψυχικῶν στοιχείων, ἡ διαμόρφωσις τουτέστιν ἰδιοτύπου ἀτομικοῦ ἐγὼ διαφόρου τοῦ συλλογικοῦ (τοῦ ὑπερπροσωπικοῦ ἐγὼ), τῆς ὁμάδος (τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου). Τὸ ἀτομικὸν ἐγὼ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς προσωπικότητος δεόν νὰ συγκροτῇται ἐκ πνευματικῶν στοιχείων, ἐπίσης νὰ συνοδεύηται ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τῆς αὐτοσυνειδησίας, τῆς αὐτοβεβαιώσεως καὶ τοῦ αὐτοσεβασμοῦ καὶ νὰ εἶναι ἀξίον προσοχῆς καὶ ἐκτιμήσεως παρὰ τῶν ἄλλων. Ὁ προηγμένος ἄνθρωπος κατὰ τὴν προσωπικότητά του διαφέρει τοῦ ἀνευ προσωπικότητος πρωτογόνου, ὅστις ζῇ ἀποκλειστικῶς τὴν συλλογι-

«Ὁ Μονόλιθος»
τοῦ Γκούσταβ Βίγκελαντ

κὴν ζωὴν καὶ ἀποτελεῖ μία ἀπλὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον φυσικὴν ἀτομικότητα. Γνωρίζομεν δὲ ὅτι τὸ ἄτομον αἰσθάνεται εὐεξίαν ὡς κοινωνικὸν ὄν, ὅταν δύναται νὰ ἐξελίσσεται καθ' ἑαυτό, ὅταν διαχωρίζεται σαφῶς ἀπὸ τοῦ συνόλου καὶ διάγῃ ἰδίαν «βιοῦσαν» ζωὴν.

Κατὰ τὴν μαζοποίησιν, καὶ δὴ τὴν μόνιμον καὶ ἐντονον, δημιουργεῖται ἡ ἀκαθόριστος κατάστασις τῶν ἀνευ προσωπικότητος ἀδιαφοροποιήτων ἀνθρώπων, χαρακτηριστικὰ τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ὁμοιομορφία τῶν σκέψεων, τῶν συναισθημάτων, τῶν ἐπιθυμιῶν, τοῦ πράττειν καὶ τοῦ τρόπου ζωῆς καθόλου, ἡ ἀπώλεια τοῦ αὐθορμήτως καὶ αὐθυποστάτως σκέπτεσθαι, ἡ μείωσις τῆς θελήσεως νὰ σκέπτηται, ἡ ἀδυναμία λήψεως ἀποφάσεων καὶ ἐξ ἰδίων ἐνεργεῖν καὶ πράττειν, ἡ ἀπουσία ἰδιαίτερου «προσωπικοῦ» τόνου ἐν τῇ ζωῇ. Κατὰ τὴν μαζοποίησιν ἡ διαβίωσις ὑποβιβάζεται εἰς ἀδιαφοροποίητον ὁργάνωσιν ζωῆς καὶ πολλάκις εἰς πρωτόγονον καὶ ἀγελαῖαν συμβίωσιν. Κατ' αὐτὴν συντελεῖται ἀπὸ ψυχολογικῆς ἀπόψεως πλήρης ἀπορρόφησης τοῦ ἀτόμου ὑπὸ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καί, ὅπερ ταυτόσημον κατὰ ψυχολογικὴν διατύπωσιν, ἀσυνειδητοποίησις αὐτοῦ. Οὕτω ὁ ἄνθρωπος καθίσταται μάζα, μόνιον δηλαδὴ τοῦ ἀδιαφοροποιήτου συνόλου. Τὸ ἐγὼ στερεῖται ἐν τῇ μάζῃ τῆς κατὰ τὴν ὑπαρξιακὴν ἀνθρωπολογίαν αὐθεντικῆς ὑπάρξεώς του, ἀφανίζεται ἐν αὐτῇ.

Ἡ μάζα εἶναι ἐναντία τῆς προσωπικότητος, τῆς πνευματικότητος καὶ τῶν ἰδανικῶν. Ἡ μάζα δὲν ἔχει ἰδανικά, δὲν πρέπει δὲ νὰ ταυτίζεται πρὸς ὅ,τι καλοῦμεν λαόν. Εἶναι ἀπλῶς τὸ ἀνώνυμον πλῆθος. Ὁ μαζοποιημένος ἄνθρωπος μὴ ἔχων πνευματικότητα ζῇ ἀπλῶς τὴν «βιομένην» ζωὴν μὲ λίαν μεμειωμένον ἢ ἀπουσιάζον τὸ αἶσθημα αὐτογνωσίας. Ὡς ἐκ τούτου γίνεταί εὐχερῶς ὑποχείριος εἰς πᾶσαν ἐκ τῶν ἐξω ἐπιβολῆν. Ἡ μαζοποίησις ἐπιδρᾷ ἐπίσης ἐπὶ τῆς συναισθηματικότητος, τὴν ὁποίαν ἀμβλύνει, ὥστε ὁ ἄνθρωπος γίνεταί ἀδιάφορος ἐναντὶ τῶν ἄλλων καὶ ἀπρόθυμος νὰ συμμετέχῃ εἰς τὰ τοῦ ἄλλου. Ἡ μαζοποίησις, δηλαδὴ, ὁδηγεῖ εἰς τὴν μείωσιν ἢ κατάργησιν τῆς διανθρωπίνης ψυχικῆς ἐπικοινωνίας, τὴν ἀπομόνωσιν καὶ τὴν ἀδιαφορίαν διὰ τὸν πλησίον.

Ἀπὸ ἀπόψεως ψυχικῆς ὑγιεινῆς ἡ τοιαύτη κατάστασις ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς βασικὰς ψυχικὰς ἀνάγκας καὶ τὴν ψυχικὴν ὑγείαν τοῦ ἀνθρώπου, διότι τὸ νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος μόνιον τῆς μάζης ἀντιστρατεύεται καὶ στασιάζει πρὸς τὴν ἐνδιάθετον τάσιν του νὰ διαμορφώῃ ἴδιον τύπον προσωπικότητος καὶ ἰδίαν ἀτομικὴν ζωὴν. Ἐπὶ τούτοις θεωρεῖται ὡς ἐκδήλωσις καὶ ἀποτέλεσμα κοινωνικῆς ζωῆς διαμεμορφωμένης ὡς πρὸς τὸ ὅλον ἢ μέρος αὐτῆς κατὰ τρόπον μὴ προσιδιάζοντα πρὸς τοὺς ὑπαρξικοὺς τρόπους τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως καὶ μὴ εὐδοῦντα τὴν ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικότητος. Διὰ πάντα ταῦτα ἡ μαζοποίησις χαρακτηρίζεται ὡς παθολογικὸν ψυχοκοινωνικὸν φαινόμενον, ἐν ᾧ ἡ ἀνάπτυξις τῆς προσωπικότητος ἐνέχει ἰδιαίτεραν ἀξίαν διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ ἀτόμου, τὴν κοινωνικὴν εὐρυθμίαν καὶ τὸν ὑγιᾶ πολιτισμόν.

Βέβαιον εἶναι, ὅτι εἰς πᾶσαν κοινωνίαν καὶ ὑπὸ ὁμαλοῦς ὁρους ὑπάρχει τὸ φαινόμενον τῆς μαζοποίησεως, ἰδίως εἰς ὀρισμένον κύκλον καὶ τάξιν ἀνθρώπων καὶ ἐπαγγελμάτων, διότι εἶναι ἴδιον τοῦ ἀνθρώπου νὰ ὀργανοῦται ἐξ ἐνστίκτου ἢ ἐνσυνειδήτως εἰς μάζας, κυρίως ὅταν αἰσθάνηται ἑαυτὸν ἀνεπαρκῆ καὶ ἀδύνατον ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ζωῆς (συνδικαλισμός, ἐργατικά, ἐπαγγελματικά ὀργανώσεις κ.τ.τ.). Ἰδίως τὰ κάτω στρώματα ἐνέχουν τὴν τάσιν πρὸς μαζοποίησιν, ὁ-

σον καὶ ἂν ἡ κοινωνία ὡς σύνολον εἶναι ἀνεπτυγμένη. Τὰ κάτω στρώματα εἶναι συνήθως ἀδιαφοροποίητα, ἀνανάπτυκτα καὶ ἀκατέργαστα, εἶναι, ὡς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, τὸ «ἀσυνειδήτον» τῆς κοινωνίας. Ἀποτελοῦν τὸ ἀκατέργαστον ὑλικόν, τὸ ὁποῖον μετασχηματίζεται καὶ τελικῶς μεταπλάσσεται εἰς ὑλικόν τῆς «συνειδήσεως» τῶν ἄνω στρωμάτων. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἄνω στρώματα δὲν ἐλλείπει τὸ φαινόμενον τῆς μαζοποιήσεως, ἀλλ' εἶναι ὀλιγώτερον ἐκδηλον εἰς ἔντασιν καὶ ἔκτασιν.

Εἰς περιπτώσεις ἀνωμάλου κοινωνικῆς καταστάσεως εἶναι δυνατόν, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, τὸ ὅλον τῆς κοινωνίας νὰ μαζοποιηθῇ, ἐν ἄλλοις λόγοις νὰ μεταπέσῃ εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ ἀσυνειδήτου μὲ ὑπνώττουςαν τὴν συνειδήσιν καὶ διαβίωσιν ἀπλῆς «βιουμένης ζωῆς». Τὸ τοιοῦτον συνιστᾷ, ὡς ἐκ τῆς ψυχολογίας καὶ ψυχοπαθολογίας γνωρίζομεν, παθολογικὴν ψυχικὴν κατάστασιν.

Διὰ τῆς μαζοποιήσεως ἐδημιουργήθη ὁ ἄνθρωπος τῆς μάζης ὡς ἴδιος τύπος ἀνθρώπου τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς. Τὸ φαινόμενον τῆς μαζοποιήσεως ἀνεφάνη κατὰ τὴν ἐσχάτην ἱστορικὴν περίοδον ὡς συστηματικὸν κοινωνικὸν φαινόμενον ὑπὸ τὴν μορφήν ὀργανώσεως καὶ μαζοποιήσεως τοῦ προλεταριάτου βάσει ὀρισμένου ἰδεολογικοῦ προσανατολισμοῦ. Ἡ μονομερὴς ὀργάνωσις μιᾶς κοινωνίας, π.χ. τεχνικῆ, βιομηχανικῆ, στρατιωτικῆ, ἢ ὀργάνωσις καθ' ὀρισμένην πολιτικοκοινωνικὴν ἰδεολογίαν (εἰς τὸ ὁλοκληρωτικὰ καθεστῶτα), ἀποτελεῖ παράγοντα ἄγοντα εἰς μαζοποίησιν. Στρατιωτικὴ ἐν πλείστοις μαζοποιημένη κοινωνία ἦτο ἡ τῆς ἀρχαίας Σπάρτης ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκεῖ ὁ μονομερὴς καὶ ἀποκλειστικὸς προσανατολισμὸς πρὸς ἓν μόνον ἰδεῶδες καὶ τρόπον ζωῆς, ἐδῶ ἡ ποικιλομορφία πολλῶν ταυτοχρόνως ἰδεωδῶν καὶ ἡ δυνατότης πολυμεροῦς ἀναπτύξεως τῆς προσωπικότητος, ὡς ἐν τῷ *Ἐπιταφίῳ* τοῦ Περικλέους σαφῶς εἰκονίζεται.

Εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν σημαντικὸν γενεσιουργὸν παράγοντα μαζοποιήσεως ἀποτελοῦν αἱ ποικίλαι «διδασκαλαίαι», αἱ ὁποῖαι διὰ τῶν ἀφθόνων τεχνικῶν μέσων ἐπικοινωνίας καὶ πληροφοριῶν, τῶν καλουμένων μαζικῶν, δηλαδὴ τοῦ τύπου, τοῦ ραδιοφώνου, τῆς τηλεοψίας, τῶν βιβλίων, συστηματικῶς ἐπαναλαμβάνόμεναι καὶ ἐπιβαλλόμεναι ἐπηρεάζουν καὶ διαπλάττουν ἀναλόγως τὴν κοινὴν γνώμην περὶ τῶν ποικίλων θεμάτων καὶ οὕτω ἄγουν εἰς τὴν μαζοποίησιν.

Παράγοντας μαζοποιήσεως ἀποτελοῦν ἐπίσης ἡ βιομηχανοποίησις καὶ ἡ ἀστικοποίησις, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιβάλλεται εἰς τὰ ἄτομα ὀρισμένη μορφή καὶ τρόπος ζωῆς, μὴ δυνατοῦ ὄντος καὶ νὰ ἐκφύγῃ τις αὐτῶν. Εἰς τὰς μεγαλοπόλεις πρέπει νὰ καθορίζῃ τις τὴν ζωὴν του συμφώνως πρὸς τὰς ἐπιβαλλομένας γενικὰς διαρρυθμίσεις, π.χ. συγκοινωνίας, ὥρων ἐργασίας κ.τ.τ., πρέπει στερεοτύπως νὰ ἐκτελῇ τὸ αὐτὸ ἔργον, νὰ ἀφομοιώσῃ ὀρισμένον ὁμοιόμορφον τρόπον ζωῆς. Οὕτω τελικῶς ἐμπίπτει εἰς τὴν μαζοποίησιν.

Ἡ μηχανοποίησις τῆς ἐργασίας (πλεῖστα εἶδη ἐργασίας εἶναι ἤδη μηχανοποιημένα) ἀποτελεῖ παράγοντα μαζοποιήσεως. Ἡ τεχνολογία μετέτρεψε τὸν ἄνθρωπον εἰς ἓν ἐκ τῶν μηχανημάτων της, τὸν μετεμόρφωσε εἰς αὐτόματον μηχανὴν στεροῦσαν αὐτὸν τῆς δημιουργικῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν ἐκτελουμένην ἐργασίαν, ὥστε ἐπιφέρει ἀποξένωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀπώλειαν τῆς προσωπικότητός του καὶ μετατροπὴν αὐτοῦ εἰς αὐτόματον μηχανικῶς ἐνερ-

γούν ὄν. Οὕτω ἐκπίπτει εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ ἀδιαφοροποιήτου ατόμου καί, ἄλλως εἰπεῖν, τῆς μαζοποιήσεως.

Κατ' ἐξοχὴν μαζοποιεῖται ὁ ἄνθρωπος, ὅταν τὸ κράτος ἐπιβάλλῃ τοῦτο. Τοιοῦτον τι συμβαίνει εἰς τὰ ὀλοκληρωτικὰ πολιτεύματα, κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸν κομμουνισμὸν καὶ τὸν φασισμόν. Ἀλλὰ καὶ ὁ σοσιαλισμὸς πρὸς τὴν αὐτὴν ὁδηγεῖ κατεύθυνσιν. Εἰς τὰ κοινωνικὰ ταῦτα καθεστῶτα μετετέθη ὁ τονισμὸς τῆς ἀξίας τοῦ ατόμου πρὸς τὴν τοῦ συνόλου, τῆς μάζης. Γενικῶς εἰπεῖν, ἐκ τῶν διαφορῶν παραγόντων κυρίως ἡ βία τῶν ὀλοκληρωτικῶν καθεστώτων καὶ ἡ τεchnοκρατία ὁδηγοῦν εἰς μαζοποίησιν.

Ἡ μαζοποίησις ἰδίως τῆς νεότητος μὲ ὠρισμένον ὁμοιόμορφον τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ διαμόρφωσιν ζωῆς εἶναι ἐκδηλὸς ἐν τῇ σημερινῇ κοινωνικῇ ζωῇ. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ τύπου, τοῦ ραδιοφώνου, τῆς τηλεψίας, τοῦ κινηματογράφου, τῶν δημαγωγῶν ἀσκεῖται λίαν ἔντονος ἐπίδρασις πρὸς μαζοποίησιν, διότι διὰ τῶν μέσων τούτων ἐπηρεάζονται μαζικῶς αἱ ἰδέαι, τὰ συναισθήματα, αἱ ἀπόψεις περὶ ζωῆς, τὸ ἐνεργεῖν καὶ πράττειν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπιβάλλεται ὁμοιομορφία τρόπου ζωῆς. Τὴν μαζοποίησιν τῶν ἄνω στρωμάτων ἐκπροσωποῦν τὰ ἐν ἀδρανεῖα μονοτόνως ἄνευ νοήματός τινος ζῶντα ἄτομα. Εἰς τὰ κάτω στρώματα γνῶρισμα τῆς μαζοποιήσεως εἶναι ἡ μονότονος πλήρης ἀνίας καθημερινὴ δραστηριότης.

Ὁ μὴ μαζοποιημένος ἄνθρωπος εἶναι ὁ κατ' ἐξακολούθησιν δημιουργὸς καὶ ἀνανεωτής.

Ἡ λόγῳ τῆς μαζοποιήσεως ψυχικὴ ὀπισθοδρόμησις καὶ παλινδρόμησις τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν εἰς ἀρχέγονον καὶ ἀγελαίαν κατάστασιν ἀποτελεῖ μέγαν κίνδυνον διὰ τὴν ἐπιβίωσιν των. Ἄς προστεθῇ ὅτι λόγῳ τῶν ἐπακολούθων τῶν πολέμων (στέρησις στέγης, ἰδιοκτησίας, ἐκπατρισμός, ἄγχος καὶ τὰ παρόμοια) ἐπὶ πᾶσι μείωσις τῆς ψυχικῆς ἀντιστάσεως καὶ τῆς ἠθικῆς ἀντοχῆς τῶν σημερινῶν ἀνθρώπων, ἀπογοήτευσις, ἐξουθένωσις καὶ κατάληξις αὐτῶν εἰς μαζοποίησιν. Ὅταν στερῇται τις τῶν πρὸς τὴν ζωὴν, εὐχερῶς ἀφίεται εἰς τὴν μαζοποίησιν καὶ ἀναπτύσσει ἀντικοινωνικὰ συναισθήματα. Ἰδίως ἡ ἀγωνία τῆς ζωῆς ὁδηγεῖ τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἔνταξιν εἰς διάφορα κοινωνικὰ συστήματα πρὸς ἐξουδετέρωσιν αὐτῆς μετ' ἐπακολούθου ὁμῶς τῆς μαζοποιήσεως.

Ἡ ἀρνητικὴ ἀξιολόγησις τῆς μαζοποιήσεως δὲν σημαίνει ἀναγνώρισιν καὶ τονισμὸν τοῦ ἀπολύτου ἀτομικισμοῦ. Τὸ τοιοῦτον ἀποτελεῖ ἐπίσης παθολογικὸν φαινόμενον. Ἡ ὁμαλὴ κοινωνικὴ καὶ ψυχικὴ ζωὴ, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς γαληνεύσεως ψυχῆς καὶ ἡρεμούσης κοινωνίας, ἔχει ὡς προϋπόθεσιν τὴν ἀνεπτυγμένην προσωπικότητα ἄνευ τῶν γνωρισμάτων τοῦ ἐγωκεντρικοῦ ἀτομικισμοῦ. Ἀλλὰς τε ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ κοινωνίᾳ δέον νὰ ζῇ ὑπὸ ἀμοιβαῖον ἔλεγχον καὶ ὑπὸ ἀμοιβαίαν εὐθύνην.

ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ (Συνέχεια τῆς συζητήσεως τοῦ «Δαυλοῦ»)

Συνεχίζεται ὁ διάλογος γιὰ τὴν ἐλληνικότητα ποὺ ἄρχισε στὶς στήλες τοῦ «Δ» ἀπὸ τὸ τεῦχος 49 (Ἰανουαρίου 1986), σελ. 2751 καὶ συνεχίσθηκε στὸ προηγούμενο τεῦχος 51 (Μαρτίου 1986), σελ. 2707. Στὴ σημερινὴ συνέχεια συμμετέχουν ὁ κ. Ἡλίας Τεμπέλης καὶ ὁ συνεργάτης τοῦ «Δ» ὁ κ. Γιώργος Δέπος, ὁ ὁποῖος εἶχε πρῶτος θέσει τὸ ζήτημα μ' ἓνα δοκιμιακὸ κείμενό του, ποὺ μὲ τὸ τίτλο «Γιὰ μιὰ θεωρία τῆς ἐλληνικότητας» εἶχε δημοσιευθῇ στὸ τεῦχος 47 (Νοεμβρίου 1985), σελ. 2470.

«Φιλέλληνας» ἢ «ἀνθέλληνας» ὁ Χάιντεγγερ;

Ἀθήνα, 21 Μαρτίου 1986

Κύριε Διευθυντά,

Αἰσθάνεται ἓνα εἶδος πνευματικῆς εὐδαιμονίας κανεῖς, ὅταν μελετᾷ τὸ περιεχόμενο τοῦ «Δαυλοῦ», γιατί πέρα ἀπὸ τὴν ἐκλεκτὴ ὕλη καὶ τὴν σαφήνεια τῶν ἰδεολογικῶν του γραμμῶν ἐπιτρέπει καὶ ἐνθαρρύνει τὸν ἐλεύθερο καὶ γόνιμο διάλογο.

Σὲ αὐτὸν τὸν διάλογο θὰ ἤθελα νὰ μετασχω καὶ συγκεκριμένα ὡς πρὸς ἓνα σημείο: ἐκεῖνο τῆς δευτέρας ἀπαντήσεως τοῦ κ. Γ. Δέπου [τεῦχος 5 (Μάρτιος 1986), σ. 2710] ποὺ ἀφορᾷ σὲ ἓναν ἀπὸ τοὺς μεγάλους στοχαστὲς τοῦ αἰῶνα μας, τὸν Martin Heidegger. Εἰδικώτερα δὲν μὲ βρίσκει καθόλου σύμφωνο ὁ κ. Δέπος, ὅταν γράφει: «Ἀλλὰ [ἐνν. ὁ Heidegger] εἶναι ἀνθέλληνας».

Ἡ παραγνώριση τῆς βιβλιογραφίας, ἐλληνικῆς καὶ ξένης, δὲν προωθεῖ ἓναν σοβαρό, γνήσια ἐπιστημονικὸ διάλογο. Γιὰ νὰ μὴν καταφύγω στοὺς ξένους μελετητές, παραπέμπω ἐδῶ στὸ βιβλίο τοῦ καθηγητοῦ Γρηγ. Φιλ. Κωσταρᾶ, «Martin Heidegger, ὁ φιλόσοφος τῆς μερίμνης», ποὺ κυκλοφόρησε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1973 καὶ ἔχει γνωρίσει μέχρι σήμερα 7 ἐκδόσεις, καθόσον ἀποτελεῖ τὴν μόνη πλήρη φιλοσοφικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ μονογραφία στὰ ἐλληνικά.

Ἡ μελέτη αὐτῆς τῆς βαθυστόχαστης ἀναλύσεως καταδεικνύει μὲ σαφήνεια ὅτι μόνον μία «μομφή» θὰ μπορούσε νὰ προσαφθεῖ στὸν ὕψιπετὴ αὐτὸ φιλόσοφο: ὅτι εἶναι ἐνθερμος καὶ συνειδητὸς φιλέλληνας. Βαθεῖα ἦταν ἡ γνώση του τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν φιλοσοφικῶν κειμένων, ἐνῶ θελτικὴ ὑπῆρξε γιὰ τὸν Heidegger καὶ ἡ προσωκρατικὴ

φιλοσοφία. Τὸν λόγο τὸν ἀναγνωρίζει ὡς θεμελιώδη τρόπο ἐμπειρίας καὶ παρουσίας τοῦ εἶναι, μὲ βάση τὴν ἀνάλυση ἀποσπασμάτων τοῦ Ἡράκλειτου καὶ τοῦ Παρμενίδου. Πραγματεύεται ἐπίσης τὴν πλατωνικὴ καὶ ἀριστοτελικὴ περὶ λόγου θεωρία, γιὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ λογικὴ θεμελιώνεται ἐπὶ τῆς ἀναλυτικῆς τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς. Μὲ τὸν λόγο ἀποκαλύπτονται τὰ ὄντα (*Sein und Zeit*, Tübingen 1967¹¹, σ. 32 — *Der Satz vom Grund*, Pfullingen, 1965², σ. 179 — Γρηγ. Φιλ. Κωσταρᾶ, ὁ.π. σσ. 75, 81, 103).

Ὁ Heidegger δέχεται ὅτι ἡ ἐλληνικὴ ὀντολογία καθορίζει καὶ σήμερα τὴν ἐννοιολόγηση τῆς φιλοσοφίας. Αὐτὸ καθιστᾷ ἀναπόφευκτη τὴν ἀνάγκη ἐπιστροφῆς στοὺς ἀρχαίους Ἑλλήνες φιλοσόφους καὶ ἰδιαίτερα στοὺς προσωκρατικούς, ποὺ ὑπῆρξαν αὐθεντικοὶ στοχαστὲς (*Sein und Zeit*, σ. 21 κ. ἐ.).

Συμφωνῶ ὡς πρὸς τὸ ὅτι ἡ σκέψη τοῦ Heidegger εἶναι δυσνόητη λόγω τῆς δαιδαλώδους ὁρολογίας ποὺ χρησιμοποιεῖ, τῆς περίπλοκης γερμανικῆς σύνταξης καὶ τῆς ἑλλειψῆς συνέπειας, ποὺ νὰ ὀδηγεῖ τὴν σκέψη προοδευτικὰ ἀπὸ τὸ ἓνα θέμα στὸ ἄλλο. Αὐτὸ τὸ στοιχεῖο ἄλλωστε τὸ ἀναγνωρίζουν καὶ οἱ ἴδιοι οἱ συμπατριῶτες του (Peter Wust, σὲ ἄρθρο του στὴν «*Kölner Volkszeitung*», 4.6.1929), πλὴν ὁμως ἡ σύγχρονη βιβλιογραφία καὶ κριτικὴ δὲν παραγνωρίζει τὴν γνησιότητα τῆς φιλοσοφικῆς προβληματικῆς του.

Ὡς πρὸς τὸ ὅτι ἡ παράδοση ποὺ ὑποκίνησε τὸν Heidegger ἦταν ἀντινοσηριαρχικὴ, πρέπει νὰ παρατηρηθεῖ ὅτι ὁ ὀρθὸς λόγος τονίστηκε μὲ ἰδιαίτερη ἐμ-

φαση ως πηγή γνώσης και κριτήριο της αλήθειας από Γερμανούς φιλοσόφους, όπως ο Fichte, ο Schelling και ο Hegel. Θεωρούν ότι πρέπει να προηγείται η διάνοηση και έπειτα να εξετάζεται αν αυτή συμφωνεί ή όχι με την εμπειρία. "Ας μην ξεχνούμε ότι ο Husserl, ο οποίος υιοθετεί την φαινομενολογική μέθοδο, όπως ο Heidegger, πρεσβεύει ότι η γνώση της ουσίας των φαινομένων συνάγεται από την έσωτερική παρατήρηση.

Δικαίως ο Heidegger αναφέρει ότι κανείς φιλοσοφικός όρισμός του ανθρώπου δεν

συγκρίνεται με την απόδοση της ουσίας του μέσα στο πρώτο χωρικό της 'Αντιγόνης, αφού εκεί εκθειάζεται το λογικό στοιχείο. 'Ο άνθρωπος ως «περιφραδής ανήρ» (σ. 347) αναγνωρίζεται από τον Σοφοκλή πως «και φθέγμα και άνεμόεν φρόνημα (...) έδιδάξατο» (στ. 354-356) και πως διαθέτει «σοφόν τι τὸ μηχανόεν τέχνας ὑπὲρ ἐλπίδα» (στ. 365 - 366).

Εὐχαριστῶ γιὰ τὴ φιλοξενία

Ἡλίας Ἰ. Τεμπέλης

Περὶ ὑπαρξιστῶν καὶ ὑπαρξισμοῦ

Μερικὲς σκόρπιες κουβέντες κάποιου ἔστω καὶ διάσημου δὲν εἶναι ἀπόδειξη ὅτι εἶναι ὁπαδὸς μας καὶ συνθέλληνας. Τὸ ἀπλὰ «φιλέλληνας» ποὺ προτείνεται δὲν ἱκανοποιεῖ. Στὴν περίπτωσή μας μοιάζει εἰρωνικό. Τὶ θὰ πεῖ φιλέλληνας — μὲ διαφορετικὴ έντελῶς φιλοσοφία;

Νομίζω ὅτι ἀπὸ τέτοιους «φιλέλληνες» θὰ ἔπρεπε νὰ προτιμᾶμε τοὺς Ἕλληνες. Καὶ εἶναι Ἕλληνες (καὶ μάλιστα καθαρόαιμοι) μόνο ἐκεῖνοι ποὺ σκέφονται ἐλληνικά. Γιατί, ὅπως ἔλεγε ὁ Ἰσοκράτης (δίνοντας αἰώνιον ὅρισμόν), ἡ ἐλληνικὴ ιδιότητα δὲν εἶναι «τοῦ γένους» (τοῦ αἵματος) ἀλλὰ τῆς νοστορπίας καὶ τῆς μόρφωσης ιδιότητα. Ἡ ἐλληνικότητα εἶναι παιδεία, εἰδική. Τὸ νὰ σκέφτεται καὶ νὰ φέρεται κάποιος σὰν Ἕλληνας, αὐτὸ κάνει τὸν Ἕλληνα. Καὶ τὸν ξένο. Τόπο γιὰ «φιλέλληνες» δὲν βλέπω.

Ἡ ἀπορία (καὶ διαμαρτυρία) τῆς ἐπιστολῆς βασίζεται ἀσφαλῶς σὲ παρεξήγηση. Ἰσχυρίστηκα τότε (σελ. 2710) ὅτι ἡ παράδοση, ποὺ ὑποκίνησε τὸν Χάιντεγγερ, ἦταν παράδοση ἀνθελληνικὴ, έννοώντας φυσικὰ τὴν παράδοση τῆς ὁποίας ὑπαρξιστικῆς σχολῆς, τῆς ὁ Χάιντεγγερ εἶναι ἐπίλεκτο μέλος. Μίλησα μάλιστα συγκεκριμένα γιὰ τὸν ἀρχηγὸ του [θὰ μιλήσουμε παρακάτω καὶ γιὰ τὸν Ἰδιο], τὸν «θρησκόληπτο πατριάρχη τοῦ ὑπαρξισμοῦ», τὸν Δανὸ Κίρκεγκααρντ. Πῶς ἔμεινε μιὰ ζωὴ ἀνύπαντρο καὶ «μαυροντυμένο γεροντοπαλήκαρο», ἐπειδὴ φοβήθηκε πῶς ὁ «Θεός» θὰ ἐκδικιότανε πάνω στοὺς ἀπογόνους του (μέχρις ἐκτὸς γενεᾶς — γιὰ μιὰ βλαστήμια τοῦ πατέρα του, ποὺ θὰ ἦταν παπποῦς, γιὰ τὰ παιδιά τοῦ Σῶρεν Κίρκεγκααρτ), ἂν δὲν φοβόταν καὶ τοὺς γένναγε. Τὶ ἀντίληψη γιὰ τὸ Θεὸ καὶ δαύτη! Αὐτὸς ποὺ νοίκιασε τὴν ἀπεραντοσύνη τοῦ Σύμπαντος στὰ δισεκατομμύρια τῶν δισεκατομμυρίων τῶν Γαλαξίων του, ὁ ποιητὴς ὁρατῶν καὶ ἀοράτων — καὶ νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὶς ἡλιθιότητες τοῦ πατέρα τοῦ φιλόσοφου. Γιὰ φαντάσου, ἐγωῖσμός τῶν Κίρκεγκααρτ! Ἀληθινά, πολὺ ἀνεξίκακος, ἀλλωστε, καὶ πανάγαθος ὁ Θεός ἐκεῖνος. Ἄν ὁ πατέρας Κίρκεγκααρτ ἔλεγε ἀπαυδισμένος μιὰ (νεοελληνικοῦ χαρακτήρα) βρισιὰ πρὸς τὸν οὐρανὸ, ὁ ἐπόπτης του θάκανε ὕδροκέφαλα καὶ σπαστικά τὰ ἐγγόνια ἐκείνου. Θεὸς νὰ σοῦ πετύχει...

Κι ἔτσι ὁ Σῶρεν, ὁ γυιὸς, εἴτε χαλάσει πολὺ φαῖα οὐσία, γιὰ νὰ ἐξυψώσει τὸ παρδοσιακὸ Θεὸ τῶν Ἑβραίων καὶ τὴν πίστη τους καί, ἀντίστοιχα, νὰ καταβαρῇ τὴν ἐλληνικὴ λογικὴ. Σ' ἓνα χαρακτηριστικὸ ἀπόσπασμά του γράφει: «Ἡ φιλοσοφία τῆς καθαρῆς σκέψης εἶναι, γιὰ τὸ πρόσωπο ποὺ ὑπάρχει, μιὰ χίμαιρα, ἂν ἡ ἀλήθεια ποὺ ἀναζητεῖται εἶναι κάτι μὲ τὸ ὁποῖο μπορεῖ κανένας νὰ ὑπάρχει. Τὸ νὰ ὑπάρχεις κάτω ἀπὸ τὴν καθοδόγηση τῆς καθαρῆς σκέψης, εἶναι σὰν νὰ ταξιθεύεις στὴ Δανία μὲ τὴ βοήθεια ἑνὸς μικροῦ χάρτη τῆς Εὐρώπης, στὸν ὁποῖο ἡ Δανία δὲν θὰ φαίνεται μεγαλύτερη ἀπ' τὴ φακὴ τῆς πέννας. Ἐ-

νας σκεπτικισμός πού όρμάει ακάθεκτος έναντίον αυτής της ίδιας της σκέψης, δέν μπορεί νά νικηθεί μέ τή σκέψη, αφού τò όργανο, μέ τò όποιο αυτό θά γίνει, βρίσκεται σέ επανάσταση: Τò νά άπαντās στòν Κάντ, μέσα στη σκιαμαχία της καθαρής σκέψης, είναι ακριβώς σά νά μὴν τοῦ άπαντās. Τò μόνο πράγμα, καθ' έαυτό, πού δέν μπορεί νά γίνει αντικείμενο της σκέψης, είναι ή ίδια ή ύπαρξη. Γιατί αυτή δέν πέφτει μέσα στοῦ χώρου της σκέψης, ώστε νά μπορεί αυτή νά τή σκεφτεῖ... Τò «άληθινό» δέν είναι άνωτερο από τò «ώραίο» ή τò «καλό». Αυτά τὰ τρία, πού άνήκουν σέ κάθε ανθρώπινη ύπαρξη, δέν βρίσκονται ένωμένα μέσα στη σκέψη, αλλά μέσα στην ύπαρξη...»

Τò νόστιμο είναι, πώς ό Κίρκεγκααρτ ξεχνάει, πώς τò μοναδικό αντικείμενο της σκέψης είναι ακριβώς ή ύπαρξη — πού λέει πώς τάχα δέν πέφτει μέσα της. Γιατί τι άλλο θά μπορούσε νάσαι; Τò νόστιμο είναι, ότι άπευθύνεται σ' έμās ακριβώς μέ τή σκέψη, για νά μās πεισει, ένώ τήν καταργεί — για νά άνεβάσει τò παραλήρημα και τήν θεία κατάνυξη. Τò νόστιμο είναι, πώς αντικείμενα της σκέψης είναι (σάν μέρη της ύπαρξης) και τò ώραίο (αισθητική) και τò καλό (ήθική). Τò νόστιμο είναι πώς κάθε πίστη (τò δείχνει ή Ιστορία) είναι έθελούσιο σκοτάδι, υπεύθυνη για κάθε μεσαιώνα.

“Ας έρθουμε τώρα στòν Χάϊντεγγερ, τòn μαθητή. Ρωτάμε: Έκθειάζει κι αυτός τή λογική; Έπαψε, δηλαδή, νά είναι ύπαρξιστής, όπως ό Κίρκεγκααρτ και φαινομενολόγος, όπως ό Χούσερλ; Δέν συμφωνεί, επί λέξει, μέ τòn Κίρκεγκααρτ, όταν λέει ότι τò νόημα της ύπαρξης είναι «άδύνατο νά τò υποβάλουμε σέ λογικήν άνάλυση»; “Ότι είναι «άπροσδιόριστο»; “Ότι ή φιλοσοφία «δέν μπορεί νάσαι έπιστήμη για τò είναι»; Δέν κηρύχνει κι αυτός, ότι πρέπει ν' άναζητήσουμε «διαφορετικούς δρόμους» για νά εισδύσουμε σ' αυτό (δρόμους μὴ έπιστημονικούς — μὴ όρθολογικούς); “Ότι έκτός από τò «έγώ υπάρχω» στερούμαστε όποιαδήποτε άλλη βάση; “Ότι τò περιεχόμενο της ύπαρξης είναι ό «φόβος»; Δέν αντικαθιστά τò «σκέφτομαι, άρα υπάρχω», μέ τò φοβάμαι, άρα υπάρχω; Δέν αλλάζει τòn λόγο (λογική) μέ τò συναισθημα; Κι ένώ Ισχυρίζεται ότι ή έρμηνεία πῆγε πάρα - πέρα; “Ό άγονος ύπαρξισμός του δέν είχε σάν μοναδικό άποτέλεσμα - κλουβί τήν ανθρώπινή του ατομικότητα; Πότε κοίταξε τή φύση (όπως οί προσωκρατικοί) ή τήν κοινωνία (όπως οί σωκρατικοί, Πλάτωνας — ‘Αριστοτέλης); Δυστυχώς ό «φόβος» και ή «φροντίδα» (τοῦ φιλόσοφου αυτού της «μέριμνας») δέν υπῆρξε ποτέ πραγματική για γνώση, αλλά μιὰ νοσηρή (ύποχόνδρια) αυτοσυντήρηση. Τò μόνο παραδεχτò στοιχείο στη φιλοσοφία του (και τών ύπαρξιστών γενικώτερα) είναι ή διδασκαλία για τήν έλευθερία στη θέληση. ‘Αλλά προσοχή! Οί ύπαρξιστές έφτιασαν άπ' αυτή (μουρμουρίζοντας, έν τώ μεταξύ, για τὰ έρείπια της μοίρας ή τò θάνατο) κάτι τò τόσο άπόλυτο, πού μόνο ένας Θεός θάχε. Παραχάραξαν και κακομεταχειρίστηκαν τήν έλευθερία, πού είχε μιὰ για πάντα προσδιορίζει ό φοβερός εκείνος γίγαντας της αρχαιότητας, ό ‘Αριστοτέλης, για νά φτιάξουν άπ' αυτή κάτι χαώδες και άντιφατικό: φιλοσοφικά ποντίκια, πού φάγανε άπ' τò ξένο τυρί, άφήνοντας στη θέση του τὰ περιττώματά τους... ‘Ό ‘Αριστοτέλης, αντίθετα άπ' τούς ύπαρξιστές (πού περιγράφεται άπ' τούς σύγχρονους του σάν άνθρωπος μέ άδύνατα πόδια και μικρά μάτια), είχε, στη φιλοσοφία, πολύ πιό γερά πόδια, για νά στηρίζεται και πολύ πιό μεγάλα μάτια, για νά βλέπει. Εισάγοντας, τήν έννοια τών «τελικών» αίτιών, έδωσε τή δέουσα άπάντηση σέ κάθε είδους ύλισμό (πού Ισχυριζόταν τήν παρουσία, πριν άπό κάθε δράση, αίτιών έξωτερικών και άμεσων, πού οδηγούν σ' αυτή). Μέ τήν έννοια εκείνη, τών τελικών αίτιών, ό ‘Αριστοτέλης άπόδειξε πώς ή ανθρώπινη άποφασιστικότητα είναι ίκανή συχνά, νά αντιδράσει μέ έπιτυχία στα άμεσα και προηγούμενα έξωτερικά κίνητρα, βάζοντας φανταστικούς στόχους πρòς πραγματοποίηση, στόχους πού δέν έχουν καμμιὰ σχέση και άντιμάχονται τις κοντινές ώθήσεις τοῦ περιβάλλοντος, πού μόνο αυτές άναγνώριζαν οί ύλιστές. Αυτούς τούς συνειδητούς (ή ύποσυνειδητούς πολλές φορές) στόχους, πού έξηγούν τή δράση μας, τούς όνόμασε αίτια τελικά, δηλαδή αίτια σκοπού (τέλος = σκοπός). Οί πράξεις μας, δηλαδή, έξηγούνται κι άπό μελλοντικά κίνητρα, πο-

λὺ ἀπώτερα κάποτε, ποὺ εἶναι ἀδύνατο νὰ τὰ δεῖ κανένας σὲ δράση, ὅταν ἡ πράξη γίνεται. Γιατὶ εἶναι ἐσωτερικά, προσωπικά καὶ αὐτὰ. Δὲν εἶμαι πέτρα, ποὺ δὲν κουνιέται ἂν δὲν τὴν σπρώξεις. Κουνιέμαι, γιατί θέλω κάτι. Ἐπιδιώκω ἐνεργητικά ἓνα ἀποτέλεσμα προσχεδιασμένο καὶ εἶμαι ὁ ἴδιος ἡ αἰτία του. Ὄντας κι ἐκεῖνο ἡ δική μου. Πέρα ἀπ' τὰ τελικά αἴτια δὲν ὑπάρχει ἐλευθερία, ἀλλή, ποὺ ἓνας θεὸς νὰ μπορεῖ νὰ τὴν τιμωρεῖ. Καὶ καμμιά κατάνυξη δὲν χρειάζεται..

Μᾶλλον, λοιπόν, τὸν ἔχουμε παρεξηγήσει τὸν Χάϊντεγγερ. Λόγω, ἀσφαλῶς, τῆς «ἀσυνέπειας» καὶ τοῦ «δυσνοήτου» του, πρὸς τὰ ὁποῖα ὅλοι συμφωνοῦμε. Καὶ ἀκόμα λόγω τῆς μὴ ἐπαρκοῦς συνειδητοποίησης τοῦ ἀβυσσαλέου σχίσματος μεταξὺ ἐλληνικότητας καὶ ὑπαρξισμού: Χάσμα καὶ βάραθρο, στὸ ὁποῖο ὅλοι οἱ Ἕλληνες θὰ γλυστρήσουμε, μὲν νομίζουμε ὅτι ὑπάρχει ἐκεῖ ἴσια καὶ καλοστρωμένη λεωφόρος, ποὺ ὁδηγεῖ.

Ἄς φυλαχτοῦμε ἀπὸ τὴν τεχνητὴ παράλλαξη τῆς πνευματικῆς κατεύθυνσης τῶν ὑπαρξιστῶν. Ἀπὸ τὰ χειροκροτήματα τῆς χαζοχαρούμενης πλέμπας — ποὺ θὰ φωνάζει ζήτω, μὲν μάθει ὅτι ἔχει καὶ σ' αὐτοὺς «φίλους». Οἱ φιλοσοφικές μας γραφές ἄς μὴ μοιάζουν μὲ τὰ στρατιωτικά ἀνακοινωθέντα, στοὺς φουσκωμένους ἀριθμοὺς τῶν ἐχθρικών ἀπωλειῶν. Ἄς ἀνανοηθοῦμε.

Ἡ παρρησία δὲν εἶναι ξένη ἀρετή. Ἄς λέμε τὰ σύκα - σύκα καὶ τὰ καρύδια - καρύδια: Καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλα ὅτι ὁ Χάϊντεγγερ εἶναι (στὴ μεθοδολογία καὶ στὶς συλλήψεις του) ἀνθελ-ληνας.

Γιώργος Δέπος

ΤΣΕΧΟΣ ΗΛΙΑΣ

Ἑλένη

Ἑλένη, Ἑλένη,
τί πάθος γιὰ νὰ ζεῖς,
ἡ χώρα σου Πυθία.

Ἑλένη, Ἑλένη,
στὸ γαλανὸ μπερδεύεσαι,
στὸ γαλανό.

Ἑλένη, Ἑλένη,
φωνὲς ποὺ ξόδεψες
μαζεύοντας καρπούς.

Ἑλένη, Ἑλένη,
βάλε τὰ κόκκινα,
τὰ κόκκινα.

KARL JASPERS

Ἡ πνευματικὴ κατάσταση τοῦ καιροῦ μας

(Δέκατη τέταρτη συνέχεια)

3. Τὸ ἀκατανόητο τοῦ ὅλου

Ἄν τὸ ὅλο θεωρηθεῖ σὰν μιὰ παγκόσμια πραγματικότητα, τότε ἀποκτᾷ κύρος ἡ ἀντίληψη μιᾶς γενικῆς κατάστασης, ὅλων τῶν ἀνθρώπων (ἢ περιορισμένων ἀνθρωπίνων μαζῶν) σὰν γενικοῦ συμφέροντος. Στὰ διάφορα σχέδια τὸ γενικὸ αὐτὸ συμφέρον ἐκδηλώνεται σὲ ἐξαιρετικὰ ἑτερογενεῖς μορφές: σὰν ἡ οὐτοπία ἐνὸς ὑγιοῦς συστήματος γιὰ τὴν παροχὴ τῶν στοιχειωδῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς γιὰ τὶς μάζες, ὑπὸ τοὺς ὅρους μιᾶς μόνιμης εἰρήνης· σὰν ἡ μεταφυσικὴ ἐνὸς πολιτειακοῦ καθ' ἑαυτοῦ εἶναι, πού τὸ κάθε τι ἄλλο πρέπει νὰ ὑπηρετήσῃ· σὰν ἕνα πλαίσιο τοῦ πνεύματος, ὅπου δίδεται ἡ γενικὴ ἐπιδοκιμασία στὴν ἰδέα ἐνὸς κινήματος, πού θὰ μεταβάλλει τὸν κόσμον μὲ τὴν λειτουργία δυνάμεων ἐργαζομένων σ' αὐτό, χωρὶς καμμιά προσπάθεια πρόβλεψης τοῦ μέλλοντος (καθὼς οἱ τάσεις τοῦ κινήματος θὰ ἀποκαλυφθοῦν μόνο σ' ἕνα ἀπρόβλεπτο μέλλον)· σὰν τὸ πλαίσιο τοῦ πνεύματος γιὰ αὐτοπεριορισμὸ ἐκ μέρους τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινωνικῆς κατασκευῆς χάριν ἀπαράβατων ἀνθρώπινων δικαιωμάτων καὶ χάριν ἐνὸς κενοῦ πού θ' ἀφήσῃ ἔδαφος γιὰ τὴν δυνατὴ ἑαυτότητα τοῦ ἀτόμου στὰ πολλαπλὰ ἀναπτύγματα τῆς· σὰν ἡ ἱστορικὴ ζωὴ ἐνὸς ἐθνικοῦ λαοῦ.

Οἱ μορφές αὐτὲς συγκρίνονται στὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο, καὶ ὑπάρχει ἔδαφος γιὰ τὴν ἐνεργοποίηση σκοτεινῶν προηγουμένως κινήτρων. Τὸ καθένα ὅμως ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἐσφαλμένο, στὸ μέτρο πού ἀξιώνει ὅτι εἶναι ἔγκυρο σὰν ἀφηρημένη γενικότητα. Ἡ πολιτικὴ δραστηριότητα, ἀντίθετα, φαίνεται νὰ πραγματοποιεῖται πάντοτε σὰν τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς συγκεκριμένης ἱστορικῆς κατάστασης σ' ἕνα ἀνεξιχνίαστο σύνολο· κάθε πρόσωπο, κάθε ὁμάδα καὶ κάθε πολιτεία, ὑπάρχει σὲ κάποια ἰδιαίτερη θέση καὶ ὄχι παντοῦ καὶ ἀμέσως· ὁτιδήποτε συμβαίνει, ἔχει μόνο τὴν ἰδιαίτερη δυνατότητά του καὶ ὄχι ἐκείνη τοῦ εὐρύτερου ἀνθρώπινου γένους. Ἡ πολιτικὴ δραστηριότητα εἶναι ἡ πραγματικότητα, πού τὸ ὅλο θέλει καὶ ἀποφασίζει. Πρόκειται γιὰ ἕνα ὄρο ἐσχατῆς ἐξάρτησης, πού ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει σ' αὐτὸ ἀκατανόητο, εἴτε σὰν σύνολο τῆς πραγματικότητος εἴτε σὰν Ὑπέρβαση.

Αὐτὸ ὅμως πού καθιστᾷ τὴν μεταμόρφωση ἀπὸ τὴν ἀόριστη στὴν γνήσια ἀποτελεσματικὴ θέληση γιὰ πολιτικὴ δράση ἐξαιρετικὰ δύσκολη, εἶναι τὸ γεγονός ὅτι τὰ μέτωπα πολέμου στὴν πολιτεία καὶ στὶς σχέσεις μεταξὺ τῶν ποικίλων κρατῶν εἶναι σήμερα ἐξαιρετικὰ ἀόριστα. Π.χ., οἱ ἄνθρωποι σὰν σύνολο, πού γι' αὐτοὺς ἐνδιαφέρεται ἡ πολιτικὴ δράση, ἀμφισβητεῖται σήμερα καὶ ἐν τούτοις δὲν ἔχει συνολικὰ ἐκτοπισθεῖ ἀπὸ τὴν σκηνή. Τὰ ἐθνικιστικὰ κινήματα σ' ὅλον τὸν κόσμον γίνονται ὅλο καὶ περισσότερο μισαλλόδοξα παρὰ ποτὲ, καὶ ἐν τούτοις σ' αὐτὰ τὸ «ἔθνος» δὲν εἶναι τίποτα περισσότερο ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ κοινῆς γλώσσας, σὲ συνδυασμὸ μ' ἕνα ἐξισοπεδωτικὸ τύπο. Τὸ ἔθνος παύει νὰ εἶναι σύμμορφο μὲ τοὺς ἀνθρώπους ἢ μὲ τὸν λαό, μὲ τὴν γνήσια ἔννοια τοῦ ὅρου, ὅταν ἐκβιάζεται στὴν ἀνελευθερίαν τοῦ εἶδους αὐτοῦ τῆς αὐτοσυνειδησίας. Ἀντίστροφα, πολλοὶ ἀπορρίπτουν τὴν ἐθνικότητα σὰν ἕνα κίβδηλο μέτωπο συμφερόντων πού συμμαχοῦν μ' αὐτό, γιὰ νὰ προσκολληθοῦν στοὺς ἀνιστορικοὺς δεσμοὺς μεταξὺ τῶν ὁμοειδῶν μαζῶν, πού πιστεύεται ὅτι ὑπάρχουν σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

Τόσο οἱ ἐθνικοποιημένοι ἄνθρωποι ὅσο καὶ ἡ ἀόριστη μάζα τοῦ κόσμου, πού πρέπει νὰ τῆς ἱκανοποιούν τὶς στοιχειώδεις βιοτικὲς ἀνάγκες, καταπιέζουν τὴν ἑαυτότητα, πού ἀρχικὰ συνδύαζτο μὲ τὰ σκοτεινὰ θεμέλια τοῦ λαοῦ. Ὁ καθένας πού σκέφτεται μὲ διαύγεια, δὲν συμμετέχει πιά στὸ μέτωπο αὐτοῦ πολέμου. Αὐτὸς πού εἰλικρινὰ ἐπιθυμεῖ νὰ συμμετάσχει στὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου, πρέπει νὰ ἐπιδοθεῖ σ' ἕνα βαθύτερο ἐπίπεδο ἔργου. Ἡ ἱστορικὴ συνέχεια τοῦ ἴδιου τοῦ εἶναι μας στὴν πνευματικὴ παράδοση πάνω στὰ θεμέλια μιᾶς κληρονομικῆς διδασχῆς, δὲν ὑπάρχει σὰν ἀπλὸ δεδομένο, ἀλλὰ γίνεται πραγματικὸ

μόνο σάν μιὰ δύναμη τῆς ἐαυτότητας δῶν τὴν προσεταιρίζονται καὶ τὴν σφετερίζονται ἐλεύθερα. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος βρίσκεται σὲ μιὰ τρομερὴ κατάσταση, ὅταν δὲ μπορεῖ πιά νὰ ἔχει πίστη στὸ λαό του, ὅπως εἶναι προικισμένος μὲ τὴν σύγχρονη ἀντικειμενικότητα καὶ ὅπως ἐκδηλώνει τὶς ἀπαιτήσεις του, ἀλλὰ πρέπει νὰ σταθμίσει τὰ βάθη, ποὺ ἀπὸ αὐτὰ ἡ ζωὴ ἐνδέχεται νὰ φέρει στὴν ἐπιφάνεια τὴν οὐσιώδη ἱστορικὴ συνέχεια τοῦ εἶναι του - ἢ ἐνδέχεται νὰ κατολισθήσει σὲ μιὰ ἀπύθμενη ἄβυσσο.

Ἡ μοῖρα δὲν μπορεῖ νὰ ἐκβιασθεῖ σύμφωνα μ' ἓνα ἰδανικό. Ἐκδηλώνεται πρῶτα στὴν συγκεκριμένη ἱστορικὴ κατάσταση. Αὐτὸ ποὺ εἶναι ἱστορικὰ δεδομένο, εἶναι μιὰ οὐσία, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία, ἀπὸ τὶς ἡμέρες τῆς Γαλλικῆς ἐπανάστασης, οἱ ἄνθρωποι εἶχαν τὴν κλίση νὰ θεωροῦν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς ἱκανοὺς νὰ διαχωρισθοῦν μεταξύ τους. Μοιάζει, σάν ὁ ἄνθρωπος νὰ ἦταν ταγμένος νὰ πριονίσει ἐσκεμμένα τὸ κλαδὶ ὅπου κάθεται. Φανταζόμεθα τοὺς ἑαυτοὺς μας, ὅτι ἔχουμε μπορέσει νὰ συλλάβουμε τὴν συνολικὴ ζωὴ μας ἀσχολούμενοι μ' αὐτὴν σκόπιμα. Δυὸ ὅμως δυνατότητες κινδύνου ἀνακύπτουν. Πρῶτα ἡ ὑπονόμευση τῆς ζωῆς μας στὴν προσπάθεια νὰ τὴν ὀργανώσουμε ὀρθὰ σάν ἓνα σύνολο καὶ δεύτερο ἡ σταθερότητα μας μέσα σὲ χωρὶς προηγούμενο ἐξαναγκασμούς, ποὺ ἀναγνωρίζουμε τὴν ὑπαρξὴ τους, ἀλλὰ ποὺ θεωροῦμε τοὺς ἑαυτοὺς μας ταγμένους νὰ ὑπομείνουμε.

Κάθε προσπάθεια νὰ διασπᾶσουμε τοὺς δεσμούς μας ἀπὸ τὴν ἱστορία ἀποδείχθηκε ὁμως ὅτι ἀπέτυχε, γιὰ τὸν λόγο ὅτι (εὐτυχῶς γιὰ τὴν πνευματικὴ μας σταθερότητα) ἡ ἱστορία ἐπαναεπιβεβαιώνει τὰ δικαιώματά της σὲ κάποια νέα μορφή. Ἡ κατανόηση τῆς παρούσας στιγμῆς στὴν παγκόσμια ἱστορία ἀποτελεῖ ἔργο πολιτικῆς κατασκευῆς, ποὺ προηγεῖται ἀπὸ μιὰ συγκεκριμένη κατάσταση. Ἡ πολιτικὴ, ποὺ θεωρεῖται σάν ὁ ἰδιοτελὴς ὑπολογισμὸς μιᾶς ἰδιαίτερης πολιτείας, σημαίνει ὅτι ὅλα τὰ ἄλλα κράτη θεωροῦνται, καθὼς ποικίλλουν οἱ περιστάσεις κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῶν ἐνδεχομένων συμμάχων ἢ τῶν ἐνδεχόμενων ἐχθρῶν, ποὺ κατὰ θέληση μεταβάλλονται... Ἡ Πολιτεία θὰ λάβει μέρος σὲ μιὰ συμμαχία μὲ τὴν πῶ ἀλλότρια δύναμη ἐνάντια τῶν δυνάμεων ἐκείνων ποὺ τῆς εἶναι ἐγγύτερα πνευματικὰ καὶ ἱστορικὰ. Ἄν ἡ Βρετανία π.χ. ἀναμειγνύετο σ' ἓνα πόλεμο μὲ τὶς ΗΠΑ, θὰ ἤνωνε ἀδίσταχτα τὶς δυνάμεις της μὲ τὴν Ἰαπωνία. Ἡ Βρετανία καὶ ἡ Γαλλία ἔφεραν στρατιωτικὰ τμήματα ἀπὸ τὴν Ἰνδία καὶ τὴ Σενεγάλη στὸν Ρῆνο. Εἶναι ἀπίθανο ὅτι ἡ Γερμανία θὰ ἀρνηθεῖ συμμαχία μὲ τὴν Ρωσία, ἂν θὰ τῆς προσέφερε καλὴ δυνατότητα γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἐλευθερίας της.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἀκόμη καὶ σήμερα, ἐκεῖνοι, ποὺ ἡ πολιτικὴ τους διατηρεῖται ἀπὸ μιὰ ἱστορικὴ συνείδηση τοῦ συνόλου, ἀτενίζουν ἐπέκεινα τῶν συμφερόντων κάθε ἀτομικοῦ κράτους τὰ μέλλοντα συμφέροντα τῆς εὐρύτερης ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς, ποὺ ἀόριστα μόνο ἐπισκιάζονται στὴν ἀντίθεση μεταξύ τῆς δυτικῆς καὶ τῆς ἀσιατικῆς φύσης, μεταξύ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ρωσικοῦ φανατισμοῦ. Δὲν λησμονοῦν τοὺς βαθεῖα ἀνθρώπινους καὶ πνευματικούς δεσμούς, ποὺ ἐνώνουν τὴν Γερμανικὴ φύση μὲ ἐκείνη τῶν Ἀγγλοσαξόνων καὶ μ' ἐκείνη τῶν λατινικῶν ἐθνῶν, ἐνὺ συστέλλονται ἀπὸ τὴν προδοσία ποὺ διαρκῶς διαπράττεται.

Εἶναι ἀδύνατο νὰ προβλέψουμε σὲ ποιὸ σημεῖο θὰ τοποθετηθοῦν τὰ μέτωπα πολέμου τοῦ μέλλοντος, ἢ μᾶλλον κάθε δυνατὸς τρόπος νὰ τὰ συλλάβουμε μὲ τὴν φαντασία μας εἶναι παράλογος, ἐπειδὴ τὸ πραγματικὸ μέτωπο πολέμου, προφανὲς κάθε στιγμῇ, δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ συμμορφωθεῖ μὲ τὴν ἐσωτερικὴ σπουδαιότητα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς, ποὺ μάχεται γιὰ τὸ μέλλον της.

Τὸ σύνολο εἶναι μιὰ ἔνταση ἀσυμβιβάστων. Δὲν ἀποτελεῖ γιὰ μᾶς ἓνα ἀντικείμενο, ἀλλὰ ἀποτελεῖ, σ' ἓνα μακρυνὸ καὶ ἀόριστο ὀρίζοντα, τὴν κατοικία τοῦ ἀνθρώπου σάν αὐθύπαρκτης ὑπαρξῆς, τῶν δημιουργημάτων του σάν ὁρατῶν σχημάτων, τὴν διευκρίνιση τοῦ ὑπεραισθητοῦ στὸ αἰσθητό, ποὺ ὅλα βυθίζονται ἀκόμη μιὰ φορὰ στὴν ἄβυσσο τῆς ἀνυπαρξίας.

Ἡ ἐλευθερία τῶν ἀνθρώπων μπορεῖ μόνο νὰ διαρκέσει καὶ ἡ βίωσι τοῦ εἶναι τοὺς νὰ ὑποστῇ μιὰ ἀόριστη ἐπέκτασι, ὑπὸ τὸν ὅρο ὅτι ἡ ἔντασι αὐτὴ ποτὲ δὲν θὰ ἐπιλυθῇ. Οἱ δικτατορίες καὶ μιὰ ἀξιώπιστη κατασκευὴ γιὰ τὴν ἱκανοποίησι τῶν στοιχειωδῶν ἀναγκῶν τῶν μαζῶν ἐλαύνουν στὴν καθιέρωσι ἐνὸς μηχανοποιημένου συστήματος, ὅπου δὲν μπορεῖ πιά νὰ ὑπάρξῃ ὁ ἄνθρωπος σὰν ἄνθρωπος. Μιὰ δυνατὴ μορφή τῆς ἐνοποιημένης λύσεως μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ λαχτάρα ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀνάγκη μας γιὰ ἡρεμία. Αὐτὸ ὅμως ποὺ πράγματι ἐπιθυμοῦμε, ἂν εἶναι δυνατό, εἶναι ὅτι αὐτὸ ποὺ ἐπιδιώκουμε σὰν μιὰ λύσι, πρῶτα πρῶτα, δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ἐπιτευχθῇ. Στὴν πολιτικὴ σφαῖρα σημειώνεται τὸ παράδοξο, ὅτι δὲν πρέπει νὰ τελειωθῇ αὐτὸ ποὺ ἐπιδιώκουμε νὰ τελειοποιήσουμε μὲ τὴν ὕψιστη ἐνέργειά μας.

Στὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα ἡ κατάστασι τῶν πραγμάτων εἶναι ἡ ἴδια μὲ τὴν κατάστασι στὴν σφαῖρα τῆς πολιτικῆς. Ἡ παιδεία ἐξαρτᾶται ἀπὸ κάτι, ποὺ ἀμέσως τὸ ὑπερβαίνει καὶ εἶναι ἡ πηγὴ τῆς — ἀπὸ τὴ ζωὴ σ' ἓνα πνευματικὸ κόσμον. Ἡ παιδεία δὲν μπορεῖ νὰ προέλθῃ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τῆς, ἀλλὰ ὑπηρετεῖ τὴν μεταβίβασι τῆς ζωῆς, ποὺ ἐκδηλώνεται εὐθέως στὴν ἀνθρώπινη συμπεριφορὰ, καθὼς σκόπιμα υἱοθέτησε μιὰ διάθεσι πρὸς τὴν πραγματικότητι τοῦ συστήματος, ποὺ ἱκανοποιεῖ τίς στοιχειώδεις ἀνάγκας τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ τῆς πολιτείας καὶ ποὺ ἵπταται ψηλὰ μὲ τὸν σφετερισμὸ ὅποιονδήποτε δημιουργεῖται στὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο. Ἡ σφαῖρα τοῦ πνεύματος στὴν ἐποχὴ μας πρέπει νὰ καθορίζει τὴν ἀξία τῆς παιδείας αὐτῆς ὅσο γίνεται ἀκόμη.

Ἄν ἡ ψυχὴ ἀφανισθῇ ἀπὸ τὴν πολιτείαν καὶ ἀπὸ τὴν παιδείαν, ἂν λείψῃ ἡ θέλησι, ποὺ, ὅπως προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀσυμβίβαστο, δρᾷ σὰν διαιτητὴς στὸ χωρὸ τῆς ἱστορικῆς συνέχειας καὶ ἂν τὰ δύο ὑποβληθῶν ἀπελπισμένα στὴ χάωδι ταλάντευσι μεταξὺ τοῦ λογικοῦ σχεδιασμοῦ καὶ τῆς ἀλογικῆς χρήσεως τῆς δυνάμεως, ταῦτα ἀποτελοῦν ἐνδείξεις ὅτι ἡ ἀποτελεσματικότητι τοῦ δεσποζόντος ὅλου ἐξαφανίζεται ἢ σὲ κάθε περίπτωσι ἐκκρεμεῖ γιὰ κάμποσο καιρό. Ὅταν ὅμως ἡ ἀποτελεσματικότητι αὐτὴ προσφέρει στὸ ἀριθμὸ μιὰ συνείδησι σύλληψης καὶ νοήματος, τότε τὸ εἶναι τῆς ἐκδηλώνεται στὴν ἀδυναμία συμπλήρωσης ἢ διάλυσης τῆς προσωρινὰ ὑπάρχουσας παγκόσμιας ὀργάνωσις.

Τὸ βῆμα ἀπὸ τὸ κράτος καὶ τὴν παιδείαν πρὸς τὸ ὅλον τοῦ πνεύματος, τὴν ἀνθρώπιν ὑπαρξιν καὶ τὴν Ὑπέρβασιν δὲν ἀποτελεῖ βῆμα σὲ μιὰ πραγματικότητι ποὺ πράγματι ὑπάρχει στὸν κόσμον, ἀλλ' ἀποτελεῖ τὸ βῆμα σὲ μιὰ πραγματικότητι ἄλλῃ πραγματικότητι, ποὺ στέκει ὑπερβιακὰ σ' ἓνα ὑψηλότερον ἐπίπεδο, ἔστω καὶ σὲ πραγματικὴ ἐκδήλωσι ἀπόλυτα ἐξαρτώμενη ἀπὸ μιὰ πραγματικότητι, πού, παρ' ὅλα τούτα, σὲ κρίσιμες στιγμὲς, καθορίζει τὴν πορείαν τῶν πραγμάτων σὰν τὴν πορείαν τῆς ἐκδηλῆς πραγματικότητος.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Ἡ παρακμὴ καὶ οἱ δυνατότητες τοῦ Πνεύματος

Εἶδαμε ὅτι ἡ Πολιτεία, σὰν μιὰ ζωντανὴ πραγματικότητι, εἶναι τὸ ὄριο ὅπου κάτι, περισσότερο ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ζωὴν, καθορίζει τὴν ζωὴν μὲ τὴν θέλησιν στὸ σύνολον.

Ἐνῶ ὅμως ἡ πολιτεία εἶναι, δυνάμει τῆς ἰσχύος τῆς, ἡ ὑπέρτατη ἐξουσία γιὰ ἀποφάσεις στὴν ζωὴν, δὲν εἶναι ὑπέρτερη ἀπὸ τὸ ἴδιον τὸ ἀνθρώπινον δν. Ἡ Πολιτεία δὲν βασιζέται στὸν ἄνθρωπον. Ἀκόμα καὶ στὶς περιπτώσεις ποὺ ἡ Πολιτεία ταυτίζεται μὲ τὸν ἄνθρωπον, γιὰ τὸν ἄνθρωπον τὸ ὅλον ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ ἀμφισβητήσιμο, στὸ μέτρο ποὺ γι' αὐτὸν ἡ πολιτεία δὲν εἶναι τίποτα περισσότερο ἀπὸ μιὰ ἐνδιάμεση ὄντοτιτι στὴν διαρκὴ κίνησιν μέσα στὸν χρόνον. Ἐάν, κατὰ συνέπειαν, ἡ Πολιτεία ὑποβαθμίζεται, γιὰ νὰ γίνῃ κυρίως ἓνας ὑπηρετὴς τῆς μαζικῆς τάξεως, ἔχει ἀπολέσει κάθε συσχέτισιν πρὸς τὴν ἀληθινὴ μοῖραν, καὶ ἂν στὴν κατάστασι αὐτὴ ἐξάρτησις προδίδῃ ἄνομα τίς δυνατότητες τοῦ ἀνθρώπου σὰν ὑπαρξιν στὴν ἐργασία, στὸ ἐπαγγελματικὸ ἔργο, στὴν πνευματικὴ δημιουργ-

γία, τότε ὁ ἄνθρωπος σὰν ἐαυτότητα πρέπει, στὸ ἐσώτερό του εἶναι, νὰ πάρει θέση ἐνάντια ἀκόμη καὶ τῆς πολιτείας.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ ζωϊκὴ τάξη, ποὺ ὑπάρχει μὲ τὴν δύναμη τῆς πολιτείας, δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ παραδοθεῖ ἢ νὰ θυσιάσθῃ, καθὼς τὸ κάθε τι θὰ ἐρρειπώνετο· μιὰ ζωὴ ὅμως, σὲ ριζικὴ ἀντίθεση πρὸς τὴν πολιτεία, μπορεῖ νὰ ἐμφανισθεῖ κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῆς πίεσης τοῦ θεμελιώδους ἐρωτήματος, γιὰ τὸ τρόπο ποὺ πρέπει καὶ πάλι νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ κατάκτηση τῆς ζωϊκῆς τάξης.

Καθὼς ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ βρεῖ πληρότητα στὴν πραγμάτωση τῆς ζωῆς του, σὰν ἓνα σύνολο, ἱστάμενος ὑπεράνω τῆς ζωῆς, οἰκοδομεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό του ἓνα δεῦτερο κόσμο, τὸν κόσμο τοῦ πνεύματος, στὸν ὅπου διαβεβαιώνεται μὲ καθαρότητα γιὰ τὸν ἑαυτό του, στὴν γενικὴ μορφή τοῦ εἶναι του. Δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία, ὅτι, σὰν πνευματικὸ ὄν παρόμοια συνδέεται στενὰ μὲ τὶς πραγματικότητες τῆς ζωῆς του, πλὴν ὅμως στὴν ὑψιπετὴ του δραπέτευση, ὑπερβαίνει τὴν ζωὴ. Ἡ πρὸς στιγμὴ χαλάρωση ἀπὸ τὴν ἀπλὴ πραγματικότητα ἐπικουρεῖται, γιὰ νὰ κερδίσει τὴν ἐπιστροφή του στὸ εἶναι, ποὺ ἔχει μεταβληθεῖ μὲ τὰ ὁράματα καὶ τὴν δημιουργία τοῦ πνεύματός του.

Μὲ τὴν καταβολὴ αὐτὴ ὁ δεῦτερος κόσμος διαπλάθεται καὶ ἀποκαλύπτεται στὸν πρῶτο. Ἐπιτυγχάνοντας μιὰ γνώση τοῦ εἶναι του, ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ ὑπερβῇ τὴν ζωὴ σὰν δεδομένο. Μὲ τὸν πολιτισμὸ του τελειώνει τὴν πνευματικὴ διεργασία του, ὅπου ἡ ὑπάρχουσα μηχανοποίηση, γιὰ τὴν παροχὴ τῶν ἀναγκῶν μέσων τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, μεταστρέφεται μὲ τὴν δύναμη τῆς σπουδαιότητος τῆς ἰδέας ποὺ τὴν διαπερνᾷ. Τὸ πνεῦμα δημιουργεῖ μιὰ γλώσσα γιὰ τὸν ἑαυτό του στὴν τέχνη, στὴν ἐπιστήμην καὶ στὴν φιλοσοφία.

Ἡ μοῖρα τοῦ πνεύματος ἐπιβιώνει στὴν πόλωση τῆς ἐξαρτημένης ζωῆς ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά καὶ στὴν πρωτοτυπία ἀπὸ τὴν ἄλλη. Εἶναι ἐξ ἴσου χαμένη σὲ μιὰ ἀπλὴ ἐξάρτηση καὶ σὲ μιὰ φανταστικὴ ἐξωπραγματικότητα. Ἀκόμη κι' ὅταν ἡ πραγματικότητα τῆς ζωῆς ὑποστηρίζεται ἀπὸ ἓνα ἰδεῶδες, τὸ ἰδανικὸ αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἐξασθενῇ, ἐνῶ αὐτὸ ποὺ ἦταν τὸ πνεῦμα μπορεῖ νὰ συνεχίσει νὰ ὑπάρχει σὰν κατάλοιπο, σὰν ἓνα πρόσθεμα, σὰν μιὰ μάρκα, σὰν τίποτα περισσότερο ἀπὸ ἓνα διεγερτικόν.

Στὴν ἐποχὴ μας τῆς μαζικῆς τάξης, τῆς τεχνικῆς, τῶν οἰκονομικῶν, ὅταν καταβάλλεται προσπάθεια ἀπολυτοποίησης τοῦ ἀναπόφευκτου αὐτοῦ θεσμοῦ, ὑπάρχει ὁ κίνδυνος γιὰ τὴν ἐαυτότητα, ὅτι ἐνδέχεται νὰ ἐξολοθρευθεῖ ἡ θεμελιώδης βάση τοῦ πνεύματος. Ἀκριβῶς ὅπως ἡ Πολιτεία, σὰν ὁ σύμμαχος τοῦ ἀνθρώπου, μπορεῖ νὰ παραλύσει, τὸ ἴδιο ὅμως μπορεῖ νὰ παραλύσει καὶ τὸ πνεῦμα, ὅταν παύσει νὰ λειτουργεῖ μὲ εἰλικρίνεια δυνάμει τῆς ρίζας του, νὰ γίνῃ κίβδηλο μὲ τὴν ὑποταγὴ του στὶς μάζες, ἐργαζόμενο ὑποταγμένο στοὺς πεπερασμένους σκοποὺς τους.

1. — Ὁ Πολιτισμός

Ὁ Πολιτισμὸς ἀποτελεῖ μιὰ μορφή ζωῆς, ἐνῶ ἡ πνευματικὴ πειθαρχία, δηλαδὴ ἡ ἱκανότητα σκέψης, ἀποτελεῖ τὴν σπονδυλικὴν τοῦ στήλη καὶ τὸ εὖρος του. Εἶναι μιὰ γνώση διαταγμένη. Σὰν οὐσία του ἔχει τὴν θεώρηση τῶν μορφῶν ἐκείνου ποὺ ὑπῆρξε, τὴ γνώση σὰν ἀναγκαστικὰ ἐγκυρὴ διόραση, μιὰ γνώση τῶν πραγμάτων καὶ μιὰ ἐξοικείωση μὲ τὶς λέξεις.

Ὁ Πολιτισμὸς καὶ ἡ ἀρχαιότητα: Γιὰ τὶς μεγάλες μάζες τοῦ δυτικοῦ πληθυσμοῦ ὁ πολιτισμὸς μέχρι τώρα ὑπῆρξε ἐπιτυχὴς μόνο ὡς πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ οὐμανισμοῦ, πλὴν ὅμως γιὰ τὰ ἄτομα ἀνοίχθηκαν ἄλλοι δρόμοι. Ἐκεῖνος ποὺ στὴ νεότητά του ἔμαθε Ἑλληνικὰ καὶ Λατινικὰ, ἀπορρόφησε τὰ κείμενα κλασσικῶν ποιητῶν, φιλοσόφων καὶ ἱστορικῶν, ἀπόκτησε μιὰν οἰκειότητα μὲ τὰ μαθηματικά, μελέτησε τὴν *Βίβλο* καὶ ὀρισμένους ἀπὸ τοὺς μεγάλους μυθιστοριογράφους τῆς χώρας του, θὰ εἰσῆρχετο σ' ἕνα κόσμο ποῦ, στὴν ἀπειρὴ κινητικότητά του καὶ ἐπέκταση, θὰ τὸν προίκιζε μὲ μιὰ ἀναπαλλοτρίωτη ἐσωτερικὴ ἀξία, καὶ θὰ τοῦ προσέφερε τὸ κλειδί γιὰ ἄλλους κόσμους. Ἡ παιδεία ὅμως

αὐτὴ ἀποτελεῖ, δυνάμει τῆς πραγματοποιήσεώς της, ταυτόχρονα μιὰ ἐπιλογή. Δὲν μπορεῖ ὁ καθένας πού τὸ ἐπιχειρεῖ, νὰ ξεκλειδώσει αὐτὸ τὸ θησαυροφυλάκιο. Πολλοὶ ἀποτυγχάνουν νὰ τὸ πράξουν καὶ δὲν ἀποκοτῶν τίποτα περισσότερο ἀπὸ μιὰ ἐπιφανειακότητα. Ἀποφασιστικὸ δὲν εἶναι ἓνα εἰδικὸ ταλέντο γιὰ γλώσσες ἢ γιὰ μαθηματικά ἢ γιὰ στοιχεῖα τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ, ἀλλὰ μιὰ δεκτικὴ ἐτοιμότητα τῶν πνευματικῶν ἐντυπώσεων. Οὐμανιστικὴ εἶναι ἡ παιδεία πού ἐξασκεῖ ἐπίδραση ἐπιλογῆς στὸ ἄτομο. Κατὰ συνέπεια, μόνον ἡ παιδεία αὐτὴ ἔχει τὴν θαυμάσια ποιότητα νὰ μπορεῖ νὰ παράγει καλὰ ἀποτελέσματα, ἀκόμα κι' ἂν οἱ διδάσκαλοι δὲν εἶναι ἀποτελεσματικοί. Ἐκεῖνος πού διαβάζει τὴν Ἀντιγόνη καὶ πού ἐξεγείρεται, τὸ πλαίσιο αὐτό, ἐναντίον τῆς διδαχῆς ἀπλῶς γραμματικῆς καὶ προσωδίας, ἐνδέχεται νὰ παραμείνει ἐντυπωσιασμένος βαθειά, ἐπειδὴ τὸ κείμενο κεῖται ἐμπρὸς του.

Ἐὰν ἐρευνήσουμε γιὰ ποιὸν λόγο τὸ ἔργο τοῦ οὐμανιστικοῦ πολιτισμοῦ παρουσιάζει τέτοια ἀξιόλογα πλεονεκτήματα, ἡ ἀπάντηση μπορεῖ μόνο νὰ βρεθῇ σὲ ἱστορικὲς γραμμὲς καὶ ὄχι σὲ σχέση μὲ ὁποιαδήποτε λογικὴ σκοπιμότητα μιᾶς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας. Τὸ πραγματικὸ γεγονός εἶναι, ὅτι ὀφείλομε στὸν κλασσικὸ κόσμον τὰ θεμέλια ἐκείνου πού στὴν Δύση συγκροτεῖ τὸν ἄνθρωπο, σ' αὐτὸ πού μπορεῖ νὰ εἶναι. Στὴν Ἑλλάδα ἡ ἰδέα τοῦ Πολιτισμοῦ γιὰ πρώτη φορὰ πραγματοποιήθηκε πλήρως καὶ κατανοήθηκε κατὰ τρόπο, πού, ἀπὸ τότε, εἶναι ἔγκυρη γιὰ κάθε ἔλλογο ἄτομο.

Στὴν Δύση, κάθε μεγάλῃ ἔξαρση τῆς ἐαυτότητας πραγματοποιήθηκε στὴν ἀνανεωμένη ἐπαφὴ μὲ τὸν κλασσικὸν κόσμον. Ὄταν ἐλησμονεῖτο ὁ κόσμος αὐτός, ἀναβίωσαν πάντα ὁ βαρβαρισμός. Ἀκριβῶς ὅπως ἓνα καράβι πού ἀποκόπτεται ἀπὸ τὸ ἀγκυροβόλιό του, κινεῖται ἀσκοπα ἐδῶ κι' ἐκεῖ στὸ ἔλεος τῶν κυμάτων καὶ τῶν ἀνέμων, τὸ ἴδιο κι' ἐμεῖς κινούμεθα, ὅταν χάνομε τὴν ἐπαφὴ μας μὲ τὴν ἀρχαιότητα. Τὸ πρωτογενὲς μας θεμέλιο, μεταβαλλόμενο ἔστω, εἶναι σταθερὰ ὁ κλασσικὸς κόσμος· τὸ παρελθὸν τοῦ δικοῦ μας (γερμανικοῦ) ἰδιαίτερα ἔθνους εἶναι ἀποτελεσματικὸ, μόνο σὲ μιὰ δεύτερη ἔκταση καὶ στερεῖται ἀνεξάρτητης πολιτιστικῆς ἐνέργειας. Εἴμεθα πολῖτες τοῦ δυτικοῦ κόσμου, μὲ τὴν ἐξάρτησή μας ἀπὸ μιὰ ἐθνικότητα πού ἔχει γίνει ἡ θετικὴ δύναμη τῆς ἰδιοποίησης τοῦ κλασσικισμοῦ ἀπὸ ἐμᾶς: Σήμερα, ὅμως στὴν καλύτερη περίπτωση, ὁ κλασσικὸς κόσμος, στὸ μέτρο πού ἐνδιαφέρονται οἱ μάζες, εἶναι ἀπλῶς ἀνεκτός. Ὅλο καὶ σμικραίνει ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀτόμων ἐκείνων πού πράγματι σημαίνει κάτι γι' αὐτά.

(Συνεχίζεται)

[Μεταφράζει ὁ ΜΑΝΩΛΗΣ ΜΑΡΚΑΚΗΣ]

ΚΕΛΕΣΙΔΟΥ ANNA
"Έτος τῆς γυναίκας

Έσεῖς, ποὺ ξέρετε πὼς πέθανα,
τυχεροί,
γιατὶ ἔχετε μιὰ παραπάνω γνώση.

Έσεῖς, ποὺ ξέρετε ὅτι πέθανα,
τυχεροί,
γιατὶ πολὺ ζηλέψατε αὐτὸ ποὺ ἤμουν.

Έσεῖς, ποὺ ξέρατε πὼς θὰ πέθαινα,
ἄτυχοι,
γιατὶ μ' ἀγαπήσατε.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΝΙΚΟΡΕΤΖΟΣ
Τὸ ξύλινο πουλί

Πάνω στὸ πιάνο καθισμένο ξύλινο πουλί
θυμητικὸ τῆς Βενετιᾶς, παλιὸ καὶ ξεβαμμένο,
φτωχό μου ἐσύ, ποὺ τ' ἄψυχό σου στόμα δὲ λαλεῖ
καὶ μὲ θεωρεῖς θλιμμένο...

Μιὰ παρτιτούρα μουσικῆς κι ἓνα σβηστὸ κερί
καὶ στὴ σιωπῇ ν' ἀκοῦς βουβὸ τῆς μοναξιᾶς τὴ θλίψη,
καθὼς στὴ σκόνῃ μούχρωσαν τῆς νιότης οἱ καιροὶ
κι ἀχλὺ τοὺς ἔχει κρύψει.

Μ' ἀπόψε φῶτα! τῆς ψυχῆς μεθοῦν οἱ στοχασμοὶ
κι οὐρανικὴ μιὰ συμφωνία τύλιξε τὰ πλάτια
καὶ σάμπως, ψεύτικο πουλί, σοῦ βούρκωσαν λυγμοὶ
τὰ ξύλινά σου μάτια.

Κι ὅπως τῶν πλήκτρων ἡ βοή τὰ μύχια σου δονεῖ,
θαρρεῖς τρελλὰ κι ἀναρριγεῖς καὶ σύγκορμος χορεύεις
καὶ λὲς τ' ἀσάλευτα φτερὰ ρυθμοῦ σοῦ τὰ κινεῖ
κι ἀνάρια τ' ἀναδεύεις...

Τοῦ τραγουδιοῦ σὲ πλάνεψαν ἀνάμνησες παλιές,
καθὼς παράδεισου πουλί νὰ κελαηδεῖς στὸ δῶμα
καὶ σάμπως βγαίνουν μυστικὰ τῶν ἡχῶν οἱ λαλιές
ἀπ' τὸ δικό σου στόμα!

Πάνω στὸ πιάνο καθισμένο ξύλινο πουλί
μὲ τὴ φωνή του τραγουδεῖς, σὰ ψέμα ποὺ μαγεύει,
καὶ δὲ γροικῶ γλυκύτερα, ποιὸς τάχα μοῦ λαλεῖ
καὶ ποιὸς μὲ σαγηνεύει...

Ἡ προϊσταμένη

Καλοκαίρι, κοντά στο φθινόπωρο, μᾶς είχε στείλει ἡ ὑπηρεσία στο Νοσοκομεῖο τῆς ἐπαρχιακῆς πόλης Θ. Ἐκεῖ γνωρίσαμε τὴν προϊσταμένη. Ξένοι ἐμεῖς ἐκεῖ καὶ προσωρινοί, ἐνῶ ἐκείνη παλιά. Μέναμε ὅλοι μαζί στὸν ξενῶνα τοῦ Νοσοκομείου, ἕνα διόροφο χτήριο μὲ κήπο καὶ δέντρα, χτισμένο στὴν αὐλὴ του, πλάι στοὺς θαλάμους. Δίπλα - δίπλα τὰ δωμάτιά μας — θαλάμους τὰ λέγαμε καὶ αὐτά. Καὶ σὰν προσωρινοὶ καὶ καινούργιοι ὀργανώσαμε ὅπως - ὅπως τὴ ζωὴ μας· ἐδῶ τὸ κρεβάτι, πλάι τὸ κομοδίνο, ἐκεῖ τὸ τραπέζι, ἕνα καμινέτο, μιὰ στίβα βιβλία στὸ ντουλάπι. Γιὰ ὅλα εἶχε φροντίσει ἡ προϊσταμένη μὲ φωνὲς πολλές — στριμμένη τὴν ἔλεγαν, μὰ δὲν ἦταν — κι ἀκόμα πιὸ πολλές διαταγές.

Ὅταν καταλάγιασαν κάποτε ὅλα τοῦτα, κάναμε παρέα, ἀπόγευμα - βράδυ, ἐμεῖς κι ἐκείνη καὶ ἀνταλάξαμε ἐπισκέψεις μὲ τὴν εὐκολία ποὺ κάνουν οἱ ἄνθρωποι ποὺ τοὺς συνδέει ἡ ἀναγκαστικὴ μοναξιά. Ἔτσι παρακολοθήσαμε ἀπὸ κοντὰ τὴ ζωὴ τῆς καὶ κάποιες ἄλλες λεπτομέρειες ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Νοσοκομείου ἐκεῖνο τὸ φθινόπωρο.

Νωρὶς τὸ ἀπόγευμα, ὅταν δὲν εἶχε ὑπηρεσία, ἡ προϊσταμένη τάιζε τὸ φλῶρο τῆς. Ἐπαιρνε τὸ κλουβὶ τοῦ ἀπὸ τὸ περβάζι τοῦ παράθυρου τῆς, ὅπου τῷβαζε κάθε πρωί, καὶ τό' φερνε νυχοπατώντας ἀπὸ τὸ διάδρομο στὸ λουτρό. Τό' πλενε, τὸ καθάριζε, τοῦ πέρναγε φύλλα μαρούλι στὰ σύρματα καὶ μιλοῦσε στὸ πουλί.

— Ἐλα, ἔλα, χαζοπούλι, τό μάλωνα.

Μετά, γρήγορα - γρήγορα σὰ νά' χε κάψει κλεψιά, προστατεύοντάς το ἀπὸ τὶς ματιές τοῦ διαδρόμου, ποὺ πάντοτε πίστευε πὼς ἐνέφευαν, ἔφερνε τὸ κλουβὶ στὸ δωμάτιό τῆς κι ἀπὸ εἰς τὸ περβάζι.

— Ἐλα, βρέ, τοῦ μιλοῦσε καὶ πάλι φέρνοντας τὸ κέντημα στὴ βεράντα, ἄντε νὰ σ' ἀκούσουμε λοιπόν. Ἄνοιξε τὸ στόμα, κάψε κόρτε στὴν ἀπέναντι, βρέ μπουνταλά...

Τὸ πουλί δὲ φαινόταν νὰ 'χει συνήθειαι ἀ-

κόμα αὐτὴ τὴν κουβέντα τῆς προϊσταμένης, ποὺ γινόταν, ποῖος ξέρει πόσον καιρὸ τώρα. Πηγαينوερχόταν πηδώντας τὰ καλαμάκια κι ἔστρεφε τὸ κεφάλι δεξιά - ζερβά γεμᾶτο ὑποψία. Μιὰ τσιμπούσε τὸ καναβοῦρι, μιὰ τὸ φύλλο δίπλα του. Μὰ τὸ μυαλό του ἐκεῖ, νὰ γαντζώνεται στὰ σύρματα ἀπελπισμένα καὶ νὰ τροχίζει τὴ μύτη του ἀνάμεσά τους. Αὐτὸ ἀπέλπιζε τὴν προϊσταμένη.

— Ὅλο νὰ φύγεις πολεμᾶς, κουτέ, κουτεντέ, τοῦ μιλοῦσε τότε θυμωμένη. Ποῦ θὰ πᾶς, βρέ; Σὲ λίγο θ' ἀρχίσει ὁ χειμῶνας καὶ θὰ χιονίζει ἔξω, κακομοίρη. Ξέρεις, μωρέ, τί κρύο θὰ κάνει καὶ τί παγωνιά; Δὲ σ' ἀφήνω, γιατί θὰ ψοφήσεις ἔξω, νὰ τὸ ξέρεις... Βρῆκες ἐδῶ φαί, βρῆκες ἐμένα νὰ σὲ φροντίζω, τί ἄλλο θέλεις; Ἀλλὰ μήπως μπορεῖς νὰ ἐκτιμήσεις κι ἐσὺ τίποτα; Ποῦ νὰ καταλάβεις ἐσὺ ἀπὸ τέτοια, χαζοπούλι...

Ὁ φλῶρος ὅλα τὰ ἀπογέματα ἐκείνου τοῦ φθινόπωρου, ποὺ πέρναγαν τὰ πουλιὰ κοπάδια - κοπάδια πάνω ἀπὸ τὸ Νοσοκομεῖο καὶ τὸ μικρὸ τοῦ κήπου μὲ τὰ πλατάνια, χάλαγε τὸν κόσμο. Κοίταζε τὰ κοπάδια νὰ περνοῦν ἀπὸ πάνω του καὶ νὰ φεύγουν, καὶ πέθαινε νὰ τὰ κρατήσει κελαηδώντας. Ἀλλάζε τὴ φωνή, ἔκανε τρίλιες, τὰ καλοῦσε μὲ ἐκεῖνο τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ σφύριγμα, τὸ ἐρωτικό, ποὺ κάνει μὲ τὸ βουητὸ ποὺ κάνει ὁ ἀέρας περνώντας μέσα ἀπὸ ξερὲς καλάμιες. Ἦταν ἀνήσυχος ὅλο ἐκεῖνο τὸ φθινόπωρο καὶ τὸ στήθος του ἔτρεμε νὰ σπάσει ἀπὸ τὸ κελήδημα.

Κάτι πουλιὰ ξεμοναχιασμένα ποὺ τὸν ἀκούγαν, σταματοῦσαν στὶς κορφὲς τῶν γύρω δέντρων κι ἀπὸ κεῖ γινόταν ἕνας διάλογος γεμᾶτος παρακάλια, ἀπελπισμένος, ὥσπου νὰ τὰ φοβίσει κάτι ἀπὸ τὸ δρόμο καὶ νὰ φύγουν. Κάποιος θόρυβος ἢ κάποια κίνηση ἀνάμεσα στὰ δέντρα τοῦ κήπου — πολὺ συχνὰ τώρα τελευταῖα — σοῦρουπο συνήθως.

Ἡ προϊσταμένη πολλὰς φορὲς εἶχε σκύ-

πει ἀνήσυχη ἀπὸ τὸ μπαλκόνι τῆς νὰ δεῖ, τί ἦταν αὐτὸ ποὺ τρόμαζε τὰ πουλιά. Κι ἄλλες φορὲς μᾶς εἶχε βεβαιώσει πὼς εἶχε ἀκούσει — ἦταν βέβαιη — κάτι σὰν κρυφομιλήματα ἐρωτευμένου ζευγαριοῦ ἀπὸ τὸν κῆπο μέσα στὴ νύχτα. Κι ἔπρεπε νὰ τὴν εἶχε ἀναστατώσει αὐτὸ — κι ἄς μὴν τὸ ὁμολογοῦσε — γι' αὐτὸ κάποιες ἄλλες φορὲς ποὺ τὴν ἔπνιγε ἡ μοναξιά, σηκώνόταν κι ἐφευγε ἔξω στὴν πόλη ἀναστατωμένη, γιὰ νὰ ξανάρθει πίσω κουρασμένη καὶ νὰ ξαναρχίσει τὴν ἄλλη μέρα ὑπηρεσία, γεμάτη νευρικότητα καὶ φωνές. Ἐμεῖς, ὅλο ἐκεῖνο τὸ φθινόπωρο, πειράζαμε τὴν προϊσταμένη, δὲ δίναμε καμμιά σημασία σ' αὐτὸ ποὺ γινόταν στὸν κῆπο.

— Λοιπὸν, τῆς λέγαμε, ὅταν θάρθει ἡ ἀνοιξη κι ἀνθίσουν τὰ δέντρα, καὶ βγάλουν φύλλα τὰ πλατάνια, θὰ πάρουμε ὅλοι μαζί τὸ κλουβί, θὰ βγάλουμε ἔξω τὸ φλῶρο σου καὶ θὰ τὸν ἀφήσουμε νὰ φύγει. Αὐτὸς θὰ πετάξει ὡς τὴν κορφή τῆς ἀκακίας ἀπέναντι κι ὕστερα θὰ δώσει μιὰ καὶ θὰ φύγει λευτερωμένος. Κι ἐσύ πιά θὰ ἔχεις τὴν αἰῶνα εὐγνωμοσύνη του.

Ἡ προϊσταμένη γελοῦσε. Τῆς φαινόταν τόσο ὁμορφη καὶ ρομαντικὴ αὕτῃ ἡ ἰδέα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά δὲν ἤθελε νὰ χάσει στὴ συντροφιά τοῦ φυλακισμένου τῆς.

— Καί τί θὰ κάνει ἔξω, δικαιολογίontan. Χειμῶνας ἔρχεται, χιόνια καὶ κρύο. Τί θὰ κάνει; μοῦ λέτε;

— Κι αὐτός; τῆς λέγαμε. Κοίτα τον, ὑποφέρει. Βλέπει τὰ ἄλλα πουλιά νὰ ζευγαρώνουν, νὰ πετᾶνε ἐλεύθερα καὶ ὑποφέρει.

— Αὐτὸ ναί, καλὰ, ἔλεγε. Δίκιο...

Κι ὅταν προχωροῦσαμε λίγο πιὸ πέρα, εὗρισκε διάφορα νὰ μᾶς πεί, πὼς ἄλλο ὁ ἄνθρωπος καὶ ἄλλο τὰ πουλιά, καὶ πὼς ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος νὰ κάνει σχέσεις ὅποτε θέλει, ἀλλὰ πρέπει νὰ περιμένει νάρθει ὁ καιρὸς του.

— Ἄλλο ὁ ἄνθρωπος κι ἄλλο ὁ Πιρὴς — ἔτσι φώναζε τὸ πουλί, σὰ νὰ 'θελε νὰ πείσει τὸν ἑαυτοῦ τῆς περισσότερο παρὰ ἑμᾶς.

Ὅταν ἤθελε μάλιστα νὰ ἀποδείξει αὐτὰ ποὺ ἔλεγε, ἔφερνε τὸ παράδειγμα τῶν παιδιῶν ποὺ εἶχε δεῖ νὰ κρύβονται στὸν κῆπο καὶ ποὺ ἔκαναν νὰ φεύγουν τὰ κοπάδια ἀ-

πὸ τὰ δέντρα.

— Ἐ, εἶναι πράματα αὐτά; μᾶς ρωτοῦσε. Καὶ εἶναι νέα παιδιά! Ἐπικίνδυνα πράματα...

Ὅλοι πιά εἶχαμε μάθει γιὰ κεῖνο τὸ ζευγάρι ποὺ ἔμπαινε τὴ νύχτα μέσα στὸν κῆπο κι ἐξενεῦριζε τὴν προϊσταμένη, κι ἄς μὴν τὸ εἶχαμε δεῖ ποτέ.

Ἔτσι εἶχαν τὰ πράγματα. Ἐπειτα πῆραν ἄλλη τροπή.

Τὸ φθινόπωρο εἶχε προχωρήσει ὥστόσο, τέλος Σεπτέμβρη. Κυριακὴ βράδυ. Ὁ καιρὸς τὸ γύριζε στὴ βροχή. Ξαφνικά μέσα στὸ Συνοικισμό, κάτω ἀπὸ τὸ Νοσοκομεῖο, ἀκούστηκε ἕνας πυροβολισμὸς κι ἄλλος ἕνας, κι ἔπειτα φωνές. Μετά, μιὰ βαβούρα ποὺ ὅλο μεγάλωνε. Σὲ λίγο ἡ αὐλὴ τοῦ Νοσοκομείου γέμισε φωνές καὶ κίνηση. Ἐνα ἀσθενοφόρο ἀναβόσβηνε τὰ φῶτα του στὴν εἴσοδο. Ἡ προϊσταμένη ἔγειρε πάνω ἀπὸ τὸ μπαλκόνι τῆς καὶ κοίταξε κάτω. Τοὺς ὤμους τῆς περόνιασε ἡ ψύχρα. — Τί νὰ 'γινε, ἀναρωτήθηκε. Ποιὸν φέρανε πάλι ἄραγε; Ἡξερε ὅτι ἐκεῖ ποὺ εἶχε σταματήσει τὸ ἀσθενοφόρο, ἦταν γιὰ τὸ νεκροτομεῖο. Ἦταν συνηθισμένη σὲ αὐτὰ κι ὅμως κάθε φορά, σὲ τέτοιες περιπτώσεις, κάτι τῆς ἔσφιγγε τὴν καρδιά. Ἐκλείσε τὸ παντζούρι καὶ πέρασε στοὺς ὤμους τὸ μάλλινο σάλι τῆς. Αὐτὸ ὁ βρόχερός καιρὸς, ὁ κυριακάτικος θόρυβος τοῦ δρόμου, κι αὐτὸ πρὸ παντὸς τὸ ἀσθενοφόρο ἐκεῖ, ποὺ στρίγγλιζε ἀκόμα, τῆς κουρέλιαζαν τὰ νεύρα.

Κοιμήθηκε ἀσχημα καὶ τὴ Δευτέρα σηκώθηκε κουρασμένη. Πέρασε τοὺς θαλάμους ἕναν - ἕναν καὶ τέλος κατέβηκε στὴν τραπεζαρία. Ἄκουσε συζητήσεις καὶ ρώτησε.

— Τί ἔγινε; Τί εἶναι αὐτὲς οἱ συζητήσεις στοὺς διαδρόμους πρωτῆ-πρωτῆ σήμερα;

— Δὲν τὰ μάθατε; Πάει, τὸ φάγανε τὸ παληκαράκι. Σχεδὸν παιδί, βόγγησε ὁ Χρήστος, ὁ πιὸ παλιὸς νοσοκόμος κι ἔκανε νὰ χωθεῖ στὸ χειρουργεῖο.

Ἡ προϊσταμένη τὸν σταμάτησε, κάτι κλώτσησε μέσα τῆς.

— Ποιὸ παιδί, Χρήστο; γιατί δὲ μοῦ λές;

— Τὸ παιδί, ποῦ νὰ ξέρεις ἐσύ, προϊσταμένη. Γειτονάκι μας, ἀπὸ τὸ Συνοικισμό. Τά'χε μ' ἓνα κορίτσι, γειτονοπούλα του, δίπλα - δίπλα τὰ σπίτια τους. Τοῦ ὅστησε καρτέρι ὁ πατέρας της κι ὅταν γύρισαν πίσω, τοῦ τράβηξε δυό, καὶ τὸν ξάπλωσε κάτω, ὁ φονιάς. Ἀμούστακο... Πήγαινε νὰ τὸ δεῖς ἐκεῖ μέσα, ζωγραφιά, ἔτοιμο νὰ σοῦ μιλήσει... Κάπου ἐδῶ τριγυρίζανε, λέει, μέσα στὸν κήπο μας, σὰ φοβισμένα πουλιά... Ἡ κοπέλα τρελλάθηκε, τὴν πήρανε κάτω... Τί ἄσκημα πλήρωσαν τὴ λίγη τους χαρὰ τὰ καημένα.

Δὲν ἦταν συνηθισμένος σὲ τέτοιες κουβέντες ὁ Χρήστος γι' αὐτὸ χῶθηκε στὸ χειρουργεῖο νὰ κρυφτεῖ φυώντας τὴ μύτη του. Ἡ προϊσταμένη κατέβηκε τὰ σκαλιά τῆς πίσω πόρτας κρατώντας τὸ σημειωματάριό της στὰ χέρια μπροστὰ στὸ στήθος. Βῆκε στὸν κήπο καὶ προχώρησε ἀνάμεσα στὶς ροδιές γιὰ τὸ νεκροτομεῖο. Τῆς ἔκαναν ἐντύπωση τὰ ρόδια ποὺ κρέμονταν κι ἔκαναν νὰ γέρνουν τὰ κλαριά μὲ τὸ βάρος τους. Ὁ πρωῒνός ἥλιος τόνιζε τὰ χρώματά τους, κόκκινα καὶ κίτρινα.

«Ὠρίμασαν κι ὅλας, σκέφτηκε, τὸ καλοκαίρι ἦταν πράσινα». Τὴν ὥρα ἐκείνη ἔβγαινε ὁ χειρουργὸς ἀπὸ τὸ θάλαμο τοῦ νεκροτομεῖου, ποῦ ἔμοιαζε μὲ πλυσταριὸ ἢ κάτι τέτοιο.

— Ἐγκλημα τιμῆς, τῆς εἶπε φράζοντας τὴν πόρτα μὲ τὸ κορμί του. Ἡ κοινὴ ἠθικὴ ἐνάντια στὰ ἀνυπόμονα νειάτα. Καὶ ἰδοὺ τὸ ἀποτέλεσμα. Τραῦμα διαμπερές στὸ ἀριστερὸ ἡμικράνιο κι ἓνα δεῦτερο στὴν ἀριστερὰ καρωτίδα. Τὰ πουλιά θὰ μακαρίζουν τὸν ἑαυτὸ τους ποὺ γεννήθηκαν μὲ φτερά, ἔκανε θυμόσοφα βγάζοντας τὰ ματωμένα του γάντια.

Ἡ προϊσταμένη στάθηκε δισταχτικὴ, νὰ προχωρήσει ἢ νὰ τὸ βάλει στὰ πόδια; Γιὰ δεῦτερη φορὰ σήμερα, σημείωσε, τῆς μιλοῦσαν γιὰ πουλιά. Καὶ τὶς δυὸ φορές ποῦ τὸν εἶχε δεῖ, εἶχε ἓνα ἀνέμελο, ὁμορφο χαμόγελο, σὰ νὰ τῆς ἀστευόταν, σὰ νὰ τὴν κοροΐδευε. Καὶ τὶς δύο φορές ἦταν ἔτοιμη νὰ τοῦ φωνάξει:

— Ἐ, τί κάνεις ἐκεῖ; Πῶς μπαίνεις σὲ ξένο

κήπο; Τώρα ἦταν σοβαρὸς καὶ εἶχε τὰ μάτια κλειστά. Μετάνιωε ποῦ εἶχε σκεφτεῖ τότε νὰ τοῦ ζητήσῃ τὸ λόγο. Ἐκανε μεταβολὴ κι ἔφυγε ἄφωνη σβήνοντας τὸ φῶς.

Στὶς σκάλες ἔνοιωσε τὰ γόνατά της νὰ λυγίζουν. Πιὸ ὕστερα κάνοντας τὴ συνηθισμένη ἐπίσκεψη στοὺς θαλάμους μαζί μὲ τὸ Διευθυντὴ εἶδε γιὰ μιὰ στιγμή μέσα ἀπὸ τὰ τζάμια τὶς καθαρίστριες ἔξω νὰ κάνουν φασίνα σ' ἐκεῖνο τὸ μικρὸ θάλαμο ποὺ εἶχε ἐπισκεφθεῖ τὸ πρωῒ καὶ ποῦ μέσα ἦταν ξαπλωμένο τὸ παληκάρι. Εἶχαν ἀνοίξει τοὺς κρουνοὺς κι ἔρριχναν ἄφθονο νερό. Οἱ ροδιές τὸ ροφοῦσαν καὶ κούναγαν ρόδια καὶ φύλλα στὸ ἀεράκι. Σκέφτηκε τὸ αἷμα τοῦ παιδιοῦ, τὰ ὠριμα ρόδια μὲ τὸ αἷμα τους. Αὐτὸς ὁ κύκλος τὴν ἀναστάτωσε. Χλώμιασε καὶ παραπάτησε. Μάζεψε τὶς δυνάμεις της καὶ στηρίχτηκε σ' ἓνα κρεβάτι, νὰ μὴν πέσει.

— Πάθατε τίποτα; ρώτησε ὁ Διευθυντής.

— Ὅχι, ὄχι εὐχαριστῶ, ἔκανε ἡ προϊσταμένη. Εἶδα τὶς καθαρίστριες ἔξω νὰ σπαταλοῦν τὸ νερό... Κι αὐτὲς οἱ ροδιές εἶναι πολὺ κοντὰ στοὺς θαλάμους φυτεμένες. Πρέπει κάτι νὰ γίνει...

Ὁ Διευθυντὴς ἀπόρησε.

— Πολὺ ὑπηρεσιακὴ, σκέφτηκε, γεροντοκόρη...

Ἡ προϊσταμένη ὅλο ἐκεῖνο τὸ πρωῒνὸ ἔσερνε τὰ πόδια. Ὅταν ἦρθε τ' ἀπόγευμα κι ἔβγαλε τὸ κλουβὶ στὸ περβάζι, ἦταν πολὺ μελαγχολικὴ. Ἀκουγε τὸ πουλὶ νὰ κελαηδάει καὶ τῆς φαινόταν πῶς ἔκλαιγε.

Τὸ σκέφθηκε πολὺ. Ὑστερα, μὲ χέρια ποὺ ἔτρεμαν, ἀνοίξε τὸ κλουβί. Στὴ χούφτα της μέσα ἔνοιωσε τὴν καρδούλα τοῦ πουλιοῦ νὰ σπαρταράει. Τό ὅφειρε μπροστὰ στὸ πρόσωπό της κι ἔπειτα ἀνοίξε τὰ δάχτυλα.

— Φύγε, τοῦ εἶπε, πήγαινε στὸ καλὸ. Σμιῆξε μὲ τὰ κοπάδια σου, κι ἐμᾶς ἄσε μας ἐδῶ...

Τὸ πουλὶ χτύπησε τὰ φτερά του μουδιασμένο καὶ τράβηξε γραμμὴ στὴν κορφή τοῦ πλάτανου, στὸ μέρος τοῦ κήπου, ὅπου, μόλις χτές, κρύβονταν τὰ δυὸ παιδιά.

Σκέφτηκε πάλι τὰ λόγια τοῦ χειρουργοῦ. Νὰ ἔχαν φτερά οἱ ἄνθρωποι.....

Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

ΓΡΗΓ. ΦΙΛ. ΚΩΣΤΑΡΑΣ: *Ὁ ἐνδημος φιλοσοφικὸς λόγος*, ἐκδόσεις Πέτρου Τζουνάκου, Ἀθήναι 1986 (σελίδες 319).

Ὁ Δαυλὸς ἔχει παρουσιάσει ἐπανειλημμένως ἀπὸ τὶς στήλες τοῦ ἔργασίης ἐπὶ πολλῶν θεμάτων τοῦ ἀναπληρωτοῦ καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν Γρ. Φιλ. Κωσταρά. Μέρος τοῦ μεγάλου καὶ πολὺπλευρου συγγραφικοῦ ἔργου τοῦ, ποὺ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1969 συνεχίζεται, εἶναι ἡ ἐν ἐπικεφαλίδι πραγματεία τοῦ. Ὁ συγγραφεὺς, μὲ τὸν γνώριμο στοὺς ἀναγνώστες τοῦ Δαυλοῦ γλαφυρὸ τρόπο γραφῆς τοῦ, ἱχνηλατεῖ τὴν πορεία ποὺ παίρνει στὴν τελικὴ φάση τοῦ κατὰ τὴν ἀναζήτησιν τῶν κοσμολογικῶν, ὄντολογικῶν, κοινωνικῶν κ.ἄ. ἀνθρώπινων γνωστικῶν προσπαθειῶν, ὁ ἀνθρώπινος λόγος, ποὺ ἀπεκλήθη καὶ φιλοσοφικός.

«*Ἡ φιλοσοφία* — γράφει ὁ συγγραφεὺς — *ὡς θεωρία εἶναι ἰσχυρὴ καὶ ὡς πράξις ἀναγκαία. Μὲ τὸν πολυαῖωνο μόχθο τῆς νὰ προσανατολίσει τὸν ἀνθρώπο μέσα στὴ σύγχυση καὶ τὸ ἔρεβος κάποιων ἐποχῶν, νὰ τοῦ δείξει τὶς προϋποθέσεις τῆς ὀρθῆς ἐνέργειας καὶ νὰ προχωρήσει στὴν ἐνιαία σύλληψιν τοῦ βαθύτερου νοήματος τοῦ κόσμου, γίνεται ἡ φιλοσοφία τὸ ἀγρυπνο ὄμμα τῶν καιρῶν. Αὐτὸ τὸ ὄμμα δὲν δύνει πίσω ἀπὸ τὴν οὐκ ἔχουσα ἀφηρημένων θεωρήσεων, ἀλλὰ εἰσδύει μέσα στὴν ἀδιαπέραστη λόχμην τῶν ὑπαρξιακῶν σχέσεων καὶ ἀναλύ-*

ΟΙ ΝΕΕΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ Ο ΟΡΓΟΥΕΛ

Εἶναι γνωστὸ, ὅτι ὁ «Δ» δὲν κάνει πολιτικὴ. Ἐνδιαφέρεται ὅμως γιὰ τὴν ἐλευθερία τῶν πολιτῶν γενικῶς, καὶ ὅποτε χρειαστεῖ κάνει αἰσθητὴ τὴν παρουσία του πάντως σὲ σχετικὰ θέματα. Πρόσφατα κατετέθη στὴ Βουλὴ Νομοσχέδιο ὑπὸ τὸν ἡχηρὸ τίτλο: «Σχέση Κράτους - πολίτη γιὰ τὴν πάταξιν τῆς γραφειοκρατίας». Ὁ τίτλος, ἀν καὶ ἑλκυστικός, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς προβληματίζει, μὴς καὶ τὸ μὲν κράτος γράφεται μὲ κάππα κεφαλαῖο, ἐνῶ ὁ πολίτης μὲ πῖ μικρὸ (πεζό). Θὰ μοῦ πεῖτε, λεπτομέρεια ἢ καὶ ἀβλεψία. Ἐστω, ἀλλὰ ἂς προχωρήσουμε καὶ θὰ δοῦμε, ἀν τὸ γεγονός εἶναι τυχαῖο. Τὸ νομοσχέδιο προβλέπει: γιὰ νὰ μὴν ταλαιπωρεῖται ὁ πολίτης μὲ τὴν γραφειοκρατία, μόλις γεννηθεῖ, θὰ πάρει ἓναν ἐπταψήφιο ἀριθμὸν: τὸν Ἐνιαῖο Κωδικὸ Ἀριθμὸ Μητρώου (ΕΚΑΜ), ποὺ θὰ τὸν συνοδεύει μέχρι θανάτου. Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς θὰ γραφεῖ σὲ μία ταυτότητα, ποὺ θὰ βεβαιώνει ὀριστικὰ τὸν τόπο γεννήσεως, τὴν ἡμερομηνία γεννήσεως, θὰ εἶναι ὁ ἴδιος ἀριθμὸς γιὰ τὸ φορολογικὸ μητρώο, τὴν ἄδεια ὁδηγήσεως, τὸ ἐκλογικὸ βιβλιάρειο, ἴσως γιὰ τὸ ἀπολυτήριον στρατοῦ, γιὰ τὸ ποινικὸ μητρώο κ.λ.π.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἐκ πρώτης ὄψεως τὸ σύστημα τοῦ ΕΚΑΜ καὶ τῶν νέων ταυτοτήτων ἔχει ὀρισμένα πλεονεκτήματα γιὰ τὸν πολίτη καὶ τὸν διευκολύνει στὶς σχέσεις του μὲ τὸ κράτος. Ἐάν, ὅμως, ὁ τελικὸς στόχος τοῦ νομοσχεδίου εἶναι ἡ πάταξιν τῆς γραφειοκρατίας, ὡς συμβιβάζεται ἡ πρόσφατη μονιμοποίηση 100.000 δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ ἡ πρόσληψιν δεκάδων χιλιάδων στὸ α' ἐξάμηνο τοῦ 1985; Τί θὰ κάνουν οἱ ἑκατοντάδες χιλιάδες περισσευούμενοι δημόσιοι ὑπάλληλοι, μὴς καὶ κρυφὴ αἰτία τῆς γραφειοκρατίας εἶναι ὁ πληθωρισμὸς ὑπαλλήλων;

Ὅμως ἡ ἀπορία δὲν ἐντοπίζεται σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, ἀλλὰ κάπου ἄλλου. Δηλαδή, ἐνῶ οἱ ΗΠΑ, ποὺ στὴν πληροφορικὴ, στὴν ηλεκτρονικὴ τεχνολογία καὶ στὶς ἐφαρμογὰς τῆς προηγούμενης δεκαετίας ἡμῶν, ἢ ἀκόμη ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία δὲν διανοήθηκαν κὰν νὰ ἐφαρμόσουν τέτοια πράγματα, ἐμεῖς σπεύδουμε, πρωτοπόροι, νὰ ἀξιοποιήσουμε τὴ νέα τεχνολογία. Στὶς ΗΠΑ, ποὺ μαστίζεται ἀπὸ σοβαρότατα κοινωνικὰ προβλήματα ρατσισμοῦ καὶ πόλεων, ἢ ἐννοία τῆς ταυτότητας εἶναι ἀνύπαρκτη. Γιὰ λόγους δημοκρατικῆς εὐαισθησίας καὶ ἀ-

ει όλα τὰ ἐπικάιρα καὶ ἐπιδίκα προβλήματα τόσο τῆς ἀτομικῆς ὅσο καὶ τῆς ὁμαδικῆς ἀνθρώπινης ζωῆς».

Εἶναι πολλὰ καὶ σπουδαῖα τὰ θέματα ποὺ θίγονται στὸ βιβλίον αὐτὸ τοῦ καθηγητοῦ Γρ. Φιλ. Κωσταρά. Ὁ συγγραφεὺς μὲ συνοπτικὸ τρόπο τὰ πραγματεύεται προχωρώντας θαρραλέα στὴν ἀνατομία τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν σκοπῶν ποὺ ὑπηρετοῦν, ἀποκαλύπτοντας ταυτοχρόνως τὰ αἷτια ποὺ προκαλοῦν τὸ φαινόμενο τῆς ἐκτροπῆς, ποὺ τόσο βάνουσα ταιλαπωρεῖ σήμερα τοὺς λαοὺς. Κεντρικὸς ἀξονας τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ τοῦ Γρ. Κ. εἶναι τὸ αἷτημα, ὁ φιλοσοφικὸς λόγος νὰ μὴν παραμένῃ ἀργὴ ἐνασχόληση ἀναχωρητῶν στοχαστῶν, ἀλλὰ νὰ γίνεται προβληματισμὸς ἐνδημος, ἀντιμέτωπος μὲ τὸ ζῶν κοινωνικὸ καὶ γενικώτερα τὸ ἱστορικὸ γίνεσθαι, στὸ ὁποῖο νὰ συμμετέχει καὶ νὰ τὸ ἐπηρεάζει εὐεργετικά.

«*Ἀρχέγονη μελωδία ἡ φιλοσοφία — λέγει ὁ συγγραφεὺς — ὁδηγεῖ τὴ ζωὴ καὶ τὸν ἀνθρώπο σὲ ἓνα εἶδος ἐσωτερικῆς εὐδαιμονίας. Ἄς μὴν ἀμελεῖ κανεὶς νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὴν φιλοσοφία - φθέγγεται ἐκ τοῦ τάφου του ὁ Ἐπίκουρος, ὁ Ἀθηναῖος σοφὸς οὔτε ἐπειδὴ εἶναι νέος, οὔτε ἐπειδὴ εἶναι γέρος νὰ νοιώθει κουρασμένος γι' αὐτὴν — συμβουλεύει τὸν Μενοικέα — γιατί τὸ νὰ κάνει κανεὶς κάτι γιὰ τὴν ψυχικὴ του ὑγεία δὲν εἶναι οὔτε τόσο νέος οὔτε τόσο γέρος· ὅποιος μάλιστα ἰσχυρίζεται ὅτι εἶναι ἐνωρὶς ἀκόμη γι' αὐτὸν νὰ φιλοσοφεῖ ἢ πολὺ ἀργὰ πλέον, ὁμοιάζει μὲ ἐκεῖνον ποὺ ὑποστηρίζει ὅτι δὲν ἤλθε ἀκόμη ἢ ὅτι ἤδη ἔχει περάσει ἡ σωστὴ χρονικὴ στιγμή γιὰ τὴν εὐδαιμονία του».*

Τέλος ὁ συγγραφεὺς, σὲ παράρτημα τοῦ βιβλίου του, παρουσιάζει τέσσερις κορυφαίους ἐκπρόσωπους τοῦ Νεοελληνικοῦ στοχασμοῦ. Τοὺς Θεόφιλο Γ. Βορέα, Κωνσταντῖνο Κ. Λογοθέτη, Κωνσταντῖνο Δ. Γεργούλη καὶ Ἰωάννη Ν. Θεοδωρακόπουλο, ὅπως καὶ τὸ πλούσιο συγγραφικὸ ἔργο τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν.

κερναίωσης τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων τοῦ πολίτη οὐδεὶς διανοήθηκε νὰ συνδέθῃ ὁ πολίτης μὲ κάποια ταυτότητα. Ὁ κάθε πολίτης ἀποδείχνει τὸ ποῖός εἶναι, ὅπως θέλει καὶ εἶναι δουλεῖα τοῦ κράτους νὰ τὸ πιστέψει ἢ νὰ τὸ ἐπιβεβαιώσει.

Στὴ Γαλλία ὑπάρχει κάποια νομοθετημένη Ἐπιτροπὴ, συγκροτούμενη ἀπὸ πολίτες, ποὺ φέρει τὸν τίτλο: «Ἐπιτροπὴ Πληροφορικῆς καὶ Ἐλευθερίας». Ἡ σύνδεση τῆς νέας ἐπιστήμης τῆς πληροφορικῆς μὲ τὴν ἐλευθερίαν σημαίνει καὶ ὑπογραμμίζει τὴν ἄμεση σχέση ἀνάμεσα στὴν πληροφορικὴ καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ πληροφορικὴ, μέσω τῆς ἡλεκτρονικῆς τεχνολογίας, μπορεῖ νὰ προσφέρει τεράστιες ὑπηρεσίες στὸν κρατικὸ (καὶ ἐπιχειρηματικὸ) μηχανισμό, ποὺ μεταφράζονται σὲ οἰκονομία δαπανῶν καὶ παραγωγικότητα. Ὅμως τὸ Γαλλικὸ Κοινοβούλιο καὶ ὁ Γάλλος νομοθέτης ἔθεσαν ὡς πρῶτιστο σκοπὸ τὴν διαφύλαξη τῆς ἐλευθερίας, γιατί ἡ κρατικὴ πληροφορικὴ βάζοντας ἓνα σημάδι δίπλα ἀπὸ κάθε ἀριθμὸ ταυτότητας, εὐκολα μπορεῖ νὰ χωρίσει καὶ νὰ σφραγίσῃ τοὺς πολίτες σὲ ἄμνους καὶ σὲ ἐρίφια.

Ἄς μὴν κρυβόμαστε, πίσω ἀπὸ τὸν Ἐνιαῖο Κωδικὸ Ἀριθμὸ Μητρώου, τὴν πληροφορικὴ καὶ τὰ κομπιούτερ ἐλλοχεύει ὁ κίνδυνος τῆς Ἐξουσίας. Ἐνας κακοπροαίρετος ἐξουσιαστής (ὡς νὰ ὑπῆρχαν καὶ καλοπροαίρετοι) ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν μπορεῖ νὰ χρησιμοποιοῖ τὸ νέο σύστημα, γιὰ νὰ μᾶς φακελώσῃ καὶ ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἡλικία νὰ «προχωρήσῃ» στὴν προσωπικὴ καὶ φανερὴ ἰδιωτικὴ καὶ πολιτικὴ μας ζωὴ. (Ἄσχετα ἀν κάποτε τὸ σύστημα θὰ ἐκδικηθῇ τὸν ἴδιο μὲ τὰ γυρίσματα τῶν καιρῶν).

Ἀναρωτιέμαι τί καὶ ποῖα χώρα εἶχε κατὰ νοῦ ὁ Ὅργουελ, ὅταν ἔγραφε τὸ περίφημο βιβλίον του «1984». Τὸ παρακάτω ὅμως ἀπόσπασμα ἀπὸ αὐτὸ εἶναι διδακτικὸ, ἀνατριχιαστικὸ καὶ ἐπικαιρο: «Σμίθ, οὐρλιάξε ἡ στρίγγλικη φωνὴ ἀπὸ τὴ τηλεθόνη. 6079358, Σμίθ Οὐῖνστον. Ναι ΕΣΥ. Σκύψε περισσότερο, παρακαλῶ. Μπορεῖς νὰ κάνεις καλύτερα τὴν γυμναστική! Δὲν προσπαθεῖς! Πιὸ χαμηλά, παρακαλῶ! Τώρα εἶναι καλύτερα. Ἀνάπαυση ὅλοι σας καὶ κοιτέζτε ἐμένα».

Ἐνα κύμα ἰδρώτα περιέλουσε τὸ σῶμα τοῦ Οὐῖνστον.....

Σ.Ν.

Θεωρώ ότι «*Ὁ ἔνδημος φιλοσοφικός λόγος*» είναι μιὰ σημαντική ἀντιπροσωπευτική δουλειὰ τοῦ συγγραφέα, πού μπορεῖ νὰ γίνεи ἐρέθισμα γιὰ ὑψιπετεῖς στοχασμοὺς.

Τηλ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ *Πολιτικό ἡμερολόγιο Β' 1945-52*

Ὁ Γιῶργος Σεφέρης ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν τάφο του ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι παρὼν καὶ νὰ μᾶς φωτίζει. Αὐτὰ τὰ λέω μὲ ἀφορμὴ τὴν πρόσφατη ἐκδοση τῶν ἀπομνημονευμάτων του *Πολιτικά Β' 1945—52*. Ὁ προνοητικὸς ποιητὴς σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς του ὡς διπλωματικὸς ὑπάλληλος κράταγε ἡμερολόγιο πάνω σὲ σπουδαῖα θέματα τῆς πολιτικῆς ζωῆς, τὸ ὁποῖο σήμερα μᾶς ἀποκαλύπτει σημαντικὲς πτυχὲς τῆς νεώτερης ἱστορίας μας. Εἶναι γνωστὸ, ὅτι ὁ Γ.Σ. διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ πολιτικοῦ γραφείου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Δαμασκηνοῦ, Ἀντιβασιλέως καὶ Πρωθυπουργοῦ, στὶς δραματικὲς μέρες τοῦ 1945—47, ὅταν ἡ πατρίδα μας ἐβγαίνει αἱμάσσουσα καὶ ἐρειπωμένη ἀπὸ τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον καὶ τὸ χειρότερον ἀπὸ τὰ Δεκεμβριανὰ τοῦ 1945.

Παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἔχουν γραφτεῖ χιλιάδες σελίδες γιὰ αὐτὴ τὴν περίοδο στὸν τόπο μας, μὲ κορυφαία γραφὴ τοῦ Τσῳρτσιλ πού ἐξῆσε τὰ πράγματα ἀπὸ κοντά, ἐν τούτοις τὸ θέμα πάντα εἶναι ἐνδιαφέρον καὶ ἀπὸ μερικὲς πλευρὲς ἐπίκαιρο, γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐκδοση τῶν *Πολιτικῶν Β* τοῦ Γ.Σ. εἶναι χρήσιμη καὶ διδακτική. Ὁ Μικρασιάτης Σεφέρης, πού ὅπου κι ἂν ταξίδευε ἡ Ἑλλάδα τὸν πλήγωνε, κουβάλαγε σ' ὅλη του τὴ ζωὴ τὸν πόνο γιὰ τὶς χαμένες πατρίδες. Ἐτσι ἀπὸ τὸ σπουδαῖο πολιτικὸ πόστο πού εἶχε κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ἀντιβασιλείας τοῦ Δαμασκηνοῦ ἄσκησε ὅλη του τὴν ἐπιρροή καὶ σοφία πάνω στὸν προϋστάμενό του σὲ ὅ, τι ἀφορᾷ τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος, καὶ βεβαίως μὲ μεγάλη προσοχὴ χειρίστηκε τὴν ρευστὴ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ κατάσταση τῆς ἐποχῆς.

Ἐπειδὴ τὰ θέματα ἐξωτερικῆς πολιτικῆς εἶχαν ἰδιαίτερη σημασία τότε, πού μόλις βγαίναμε ἐξουθενωμένοι μὲν ἀλλὰ νικητὲς ἀπὸ τὸν πόλεμον, θὰ περιοριστῶ σὲ δύο χαρακτηριστικὲς ἐγγραφὲς τοῦ Σεφέρη, ἐντελῶς δραματικὲς, ἀποτιμώντας τὴν ἀξία τους σήμερα, ὕστερα ἀπὸ 40 περίπου χρόνια. Τὸ ἕνα περιστατικὸ ἀναφέρεται στὴν ἐπίσκεψη τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ κράτους στὴν Ἀγγλία, ὡς προσκεκλημένου τοῦ Πρωθυπουργοῦ Ἀττλη καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τοῦ Κατέρνμπουρν, προκειμένου νὰ τιμηθεῖ ἡ Ἑλλὰς στὸ πρόσωπον τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὁ ὁποῖος ἔχαιρε μεγάλης ἐκτιμῆσεως ἀπὸ ὁλόκληρον τὸν πολιτικὸν σμὸ τῆς συμμάχου Βρετανίας.

Τότε ὁ Γ.Σ. ἔρριξε (γιὰ πρώτη φορὰ διεθνῶς τὴν ἰδέα νὰ ζητήσει ὁ Δαμασκηνὸς ἀπὸ τὴν Ἀγγλικὴ κυβέρνησι τὴν ἀνεξαρτησία καὶ αὐτοδιάθεσι τῆς Κύπρου. Ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Μπέβιν θεώρησε κατ' ἀρχὴν σωστὸ τὸ αἶτημα τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ ἐπιφυλάχθηκε νὰ ἀπαντήσει, ἀφοῦ προηγουμένως συνεννοηθεῖ μὲ τὸν πρῶτον Ὑπουργὸ Ἐξωτερικῶν Ἦντεν, πού ἤξερε καλὰ τὰ θέματα. Καὶ ἡ ἀπάντησι τοῦ Ἦντεν ἀλλὰ καὶ τοῦ Μπέβιν διὰ χειλέων τοῦ πρεσβευτῆ Λήτερ ἦταν: «*Μὰ τί θέλετε, νὰ ἀρχίσουμε τὸ ζήλωμα τῆς αὐτοκρατορίας;*» Αὐτὰ λεγόντουσαν τὸ 1946, ἀπουσιάζοντος πλήρως ὡς ἀνύπαρκτου τοῦ Τουρκικοῦ παράγοντος, ἐνῶ σήμερα ἡ Τουρκία κατέχει τὸ 38% τῆς Κύπρου. Στὴ συνέχεια ὁ Σεφέρης ζήτησε νὰ ἐπιτραπῇ στὸ Δαμασκηνὸ νὰ ἐπισκεφτεῖ τὴν Κύπρον, ἀλλὰ κι αὐτὸ ἀπερρίφθη.

Ἐνα ἄλλο πολιτικὸ περιστατικὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέροντος ἀναφέρεται στὴ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ κατάσταση καὶ στὴν προσπάθεια τοῦ Δαμασκηνοῦ νὰ σχηματίσει κάποια κυβέρνησι ἀπὸ παλιούς πολιτικούς (βουλευτικὲς ἐκλογὲς δὲν εἶχαν γίνεи ἀκόμη) μὲ τὴν ἐγκρίσι τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως, ἡ ὁποία συμμετεῖχε λίαν ἐνεργῶς σὰ ἐσωτερικὰ μας πράγματα. Λοιπόν, ἡ ἀπαίτησι τῶν Ἀγγλων ἦταν νὰ σχηματιστεῖ Κεντροαριστερὴ Κυβέρνησι καὶ σὲ καμμία περίπτωσι κυβέρνησι τῆς δεξιᾶς, λόγῳ προηγηθείσης δικτατορίας τοῦ Μεταξᾶ. Αὐτὸ ἦταν αἶτημα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ, πού πρόσφατα εἶχε μὲ ἐκλογὲς ἀ-

να δείξει την Έργατική Κυβέρνηση. Ύστερα από 35 χρόνια ή χώρα μας απέκτησε κεντροαριστερή κυβέρνηση — κι άς βγάλει ό κάθένας τά συμπεράσματά του γι αυτήν.

Ό Σεφέρης κρατώντας σημειώσεις σάν έπιμελής μαθητής σέ όλη του τή ζωή έξακολουθεί νά μάς ενημερώνει και νά διδάσκει μέ τήν όξυδέρκεια και σωφροσύνη του. Είναι δέ βέβαιο ότι πολύ θά κλάψουμε, όταν δημοσιευτούν και τά υπόλοιπα πολιτικά ήμερολόγια μέχρι τό 1946, ιδιαίτερα τής περιόδου πού ήταν Πρεσβευτής στην Άγγλία και παρακολούθησε προσωπικά τίς γκάφες μας πάνω στο Κυπριακό, μη είσاکουσθεις άρμοδίως.

Σπύρος Νονίκας

Γ. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ: *Γενική Κοινωνιολογία*

Στήν σημαντική αυτή κοινωνιολογικήν έπισκόπηση ό Καθηγητής τής Κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο Άθηνών κ. Γ. Καββαδίας επιδιώκει νά όριοθετήσει τήν σφαίρα του κοινωνικού και τής δυναμικής του, σέ συνδυασμό μέ τήν πραγμάτευση θεμελιωδών κοινωνιολογικών έννοιών σέ μιά Ιστορική διάσταση και μέ έπιτυχή προσπάθεια έπανεργμείας. Στο Α Μέρος του έργου, ό σ. καταπιάνεται μέ τίς κατάβολές τής κοινωνικής έπιστήμης, τόσο στον χώρο τής καθαρής έπιστήμης όσο και στον μη έπιστημονικό χώρο τής ιδεολογικής δυναμικής, έπισημαίνοντας έμμεσα ότι ή κοινωνική έπιστήμη δέν άποτελεί μόνο καρπό τής άθηντικής έπιστημονικής μεθόδου αλλά και τής ιδεολογικών δομών, ένώ έμφαση δίδεται στη έπιστημονική μεθοδολογία και στις δόκιμες έννοιολογήσεις των θεμελιωτών τής κοινωνιολογίας Κόντ, Ντύρκχέιμ, Μάξ Βέμπερ, Γκέοργκ Ζίμμελ, Ταίνις, Μήντ και άλλων.

Άναφερόμενος στην κατεύθυνση τής νεώτερης κοινωνικής σκέψης από τό μακροκοινωνιολογικό έπίπεδο στην έρευνα του συγκεκριμένου, ό σ. διατυπώνει τήν παρατήρηση ότι «οί δρόμοι του πνεύματος είναι "σκολιοί" ιδιαίτερα όταν άξιοι εκπρόσωποι (τών θεμελιωτών τής) άξιοποιούν τό έργο των προκατόχων τους και τό εκφράζουν σέ δική τους άυτότελή, προσωπική δημιουργική σύνθεση, άδιανόητη χωρίς εκείνους, άλλ' άπαλλαγμένη από έκλεκτικισμούς» (σελ. 149).

Τό Β' Μέρος του έργου «Φύση και μορφές των κοινωνιών», ό συγγραφέας άναφέρεται στο έρώτημα τής έσωτερικής ύψης τής κοινωνίας, πέρα από τήν έπιφάνεια των γεγονότων, τό συγκεκριμένο δηλαδή εκείνο στοιχείο, πού όταν έμφανισθεί στους κόλπους ένός άριθμού άτομων, τά μεταβάλλει σ' ένα κοινωνικό σύνολο και άποδίδει στην κοινωνία τήν ειδική φύση τής. Συναφές είναι και τό πρόβλημα των κυρίων μορφών πού έμφανίζονται στα κοινωνικά σύνολα και τό περιεχόμενό τους, σέ συνδυασμό μέ τήν τυπολογική κατάταξη των κοινωνικών συνόλων και των παραλλαγών τους. Έφύση του κοινωνικού — σύμφωνα μέ τον σ. — δέν είναι άλλη από τήν συλλογικότητα, ή όποία προϋποθέτει τήν διαπροσωπική σχέση, αλλά τήν υπερβαίνει και ή όποία δέν άίρει, αλλά προϋποθέτει τήν ανθρώπινη άτομικότητα (σελ. 251).

Έ παραδοχή τής συλλογικότητας, σύμφωνα μέ τον σ., είναι σέ θέση νά φωτίσει ένα πλήθος φαινομένων, όπως ό κοινωνικοί σχηματισμοί, οί κοινωνικοί άνταγωνισμοί, ή συλλογική συμπεριφορά και δράση, ένώ παράλληλα θεμελιώνει τό άυθυπόστατο και ιδιότυπο του κοινωνικού, σάν ειδικής σφαίρας του πραγματικού.

Άναφερόμενος στο πρόβλημα των κοινωνικών άνισοτήτων, ό Καθηγητής κ. Καββαδίας παρατηρεί μέ όρθότητα τον περιορισμένο και άτελή έρμηνευτικό χαρακτήρα των μονομερών εκείνων άντιλήψεων πού τίς άποδίδουν σέ μιά και μόνον μεταβλητή (ό Σαίν Σιμόν, ό Προυντόν και ό Μάρξ στην οικονομική, ό Παρέτο στην κοινωνική μεταβλητή σέ συνδυασμό μέ τήν οικονομική και ό Ντάρεντορφ στην άνιση κατανομή τής έξουσίας). Μιά ρεαλιστικότερη έρευνητική προσέγγιση στην διερεύνηση των κοινωνικών άνισοτήτων, σέ συνδυασμό μέ τήν μελέτη του φαινομένου στο έσωτερικό διαφόρων κοινωνιών και

οικονομικῶν δομῶν καὶ ἱστορικῶν συνθηκῶν, ὑποστηρίζει ὁ σ., μπορεῖ νὰ συμβάλλει στὴν διαμόρφωση μιᾶς πληρέστερης καὶ ἱκανότερης θεωρίας.

Στὸ σημαντικὸ αὐτὸ εἰσαγωγικὸ ἔργο ἐπιτυγχάνεται ἡ σύζευξη τῶν θεωρητικῶν συλλήψεων τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνιολογίας μὲ τὰ πορίσματα τῆς ἀγγλοσαξωνικῆς ἐμπειρικῆς ἐρευνας, ἐνῶ οἱ ἐπιδέξεις ἀναφορῆς τοῦ στὶς φιλοσοφικὲς καὶ τὶς ἱστορικὲς καταβολὰς τῶν κοινωνιολογικῶν θέσεων προσδίδουν μιὰν εὐρύτερη καί, κατὰ τοῦτο, πληρέστερη ἐπιστημονικὴ ἐδραίωση.

Τὸ ἔργο αὐτὸ εἶναι ἀφιερωμένο στὸν δάσκαλό του Γκέοργκ Γαιούρβιτς (ὁ ΔΑΥΛΟΣ εἶχε παρουσιάσει τὸ ἔργο τοῦ Γκέοργκ Γκιούρβιτς *Τὰ κοινωνικὰ Πλαίσια τῆς Γνώσης*, στὸν τόμ. 1983 σσ. 1000 - 1001).

Πρόκειται γιὰ ἱκανὴ κοινωνιολογικὴ πραγματεία ὑψηλῆς ἐπιστημονικῆς ἐποπτείας.
Μανώλης Μαρκάκης

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΧΡΥΣΟΧΟΟΥ, 'Εδῶ Σμύρνη.... 'Εδῶ Σμύρνη.

Εἶναι ἀδύνατο, ὅταν ξεσπάσουν πάνω σου οἱ στρόβιλοι τῶν χειμάρρων, ποὺ τοὺς ξυπνᾶν οἱ καταιγίδες τῆς ἱστορίας, νὰ σταθεῖ, ἀκέραιος, ἂν ἐπιζῇ ἀπ' τὶς πληγὲς ποὺ γένησαν τοὺς πόνους σου, τὴν ὄργη σου, τὸ μῖσος γύρω σου, τὴν φτώχεια, τὴν ἀρρώστια. Πρέπει ὅμως νὰ δοῦμε τὴν Ἱστορία ἀπὸ κάποια ἀπόσταση, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ πάρουμε τὴν σωστή, ὅσο γίνεται ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα ποὺ ξεπετάγεται ἀπὸ ὀργισμένα λαρυγγία... «Τί ζητοῦσαν καὶ τί ζητᾶνε τοῦτοι οἱ βέβηλοι στὴ γῆ μας, στὰ νησιά μας... Μὲ ποῖο δικαίωμα ἔχουν ἀπαιτήσεις στὴ μάνα γῆ μας, στὴ γεννήτρα θάλασσά μας, στὶς τρισημιόχρονες ρίζες μας;».

Πρέπει νὰ χωθοῦμε ἀθέατοι μέσα στὰ παρασκήνια, γιὰ νὰ δοῦμε τὰ σχοινιά ποὺ στηρίζουν τὰ πάνινα κάστρα, νὰ πιάσουμε στὰ χέρια μας τὰ ξύλινα σπαθιά, νὰ δοῦμε τὸν ὑποβόλᾳ ποὺ προλέγει *ψιθυριστὰ* αὐτὰ ποὺ μὲ στόμφο λέγονται στὴ σκηνή· καὶ τότε ἴσως θὰ καταλάβουμε τὶς ρίζες τῆς πανούκλας, ποὺ ἔφαγε, τρώει καὶ θὰ τρώει καθημερινὰ σ' ὅλες τὶς ἐποχὲς σ' ὅλη τὴ γῆ τὰ δροσερὰ φύλλα τῆς ἀνοιξης, τοὺς νέους.

Ναί, τὰ νειῶτα πρέπει νὰ μαθαίνουν τὴν ἀλήθεια! Ἀλλὰ πῶς νὰ τὴν μάθουν, ἀφοῦ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἢ δὲν τὴν ξέρομε ἢ τὴν ἐμποδίζουμε νὰ φανεῖ; Ζοῦμε στὸ ψέμα, μᾶς βολεύει τὸ ψέμα, στηρίζουμε τὴν ζωὴ μας στὸ ψέμα καὶ στρέφουμε τὴν ὀργὴ καὶ τὸν πόνο σὲ εὐκολοὺς τρόπους ἐκτόνωσης, στὸ μῖσος. Ὁ λόγος; Πάσχουμε ὅλοι μας ἀπ' τὴν νόσο τῆς πνευματικῆς ραθυμίας, ποὺ τὴν καλλιέργησαν, αἰῶνες τώρα, τὰ ἐξουσιαστικὰ ἐργαστήρια. Πάσχουμε ἀπὸ τὸ ἀπληστο συμφέρον, ποὺ μᾶς κάνει συνεργοὺς ἐνσυνειδητοὺς στὸ βρώμικο παιχνίδι τῶν ἐξουσιαστῶν. Αὐτὰ μᾶς βυθίζουν στὸ ἐρεβος τῆς σύγκρουσης, ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ στρατιῶτες ἀφώνους μᾶς θέλουν καὶ μαριονέττες τυφλὲς καὶ κουφὲς στὸν Ἀπολλώνιο λόγο καὶ φῶς. *Σπαρταράει μέσα στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου τῆς Ἱφιγένειας Χρυσόχου ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ λόγου τῆς πανάρχαιας Ἰωνίας.*

Ἄς κλείσουμε τὰ μάτια κι ἄς συγκεντρωθοῦμε σὲ μιὰ προσπάθεια νὰ κατανοήσουμε τὸ πνεῦμα αὐτό. Εἶμαι βέβαιος ὅτι μποροῦμε ν' ἀφυπνίσουμε τὴν σκεπασμένη ἀπ' τοὺς πνευματικὸς ρύπους συνείδηση τοῦ ὀρθοῦ λόγου ποὺ οἱ πρόγονοί μας εἶχαν. Αὐτὸ τὸ φῶς εἶναι τὸ μόνο ποὺ μπορεῖ νὰ ὁδηγήσει τὸν ἄνθρωπο στὴν εὐτυχία. Αὐτὸ τὸ φῶς προσπαθοῦν οἱ σκοταδιστὲς ὅλης τῆς γῆς νὰ σβήσουν. *Δυὸ χιλιάδες χρόνια συνεχῶς προσπαθοῦν καὶ εἶναι αἰτία αὐτὸ νὰ μᾶς γεμίζει ἀπόγνωση καὶ ὀργῆς ἐρωτήματα.*

Μίλησα ἴσως πολὺ γιὰ πράγματα ποὺ θαρρῶ πῶς τὰ βρῆκα *χωμένα μέσ' στὴν ψυχὴ τοῦ βιβλίου τῆς Ἱφιγένειας Χρυσόχου.* Ἄς μοῦ τὸ συγχωρήσει, ἂν ἔχω κάνει λάθος. Ἡ φωνὴ τῆς Σμύρνης ξυπνάει καὶ σὲ μένα τὸ χρέος. Θὰ κλείσω τοῦτες τὶς σκέψεις ποὺ μοῦ γέννησε τὸ βιβλίο αὐτὸ μ' ἓνα ἀπόσπασμα ποὺ ὄχι μόνο ἐνώνει τὶς δύο ἀκτὲς τοῦ πανάρχαιου Πόντου τοῦ Αἰγαίου, ἀλλὰ καὶ ἐξαφανίζει μέσα στ' ἄρμυρὸ τοῦ Αἰγαίου νερό τοὺς ρύπους

πού εμποδίζουν να ξαναβρούμε την όδο.

«... Χίλιες φορές καμάρωσα τὸ Αἰγαῖο. Κάθε φορά και διαφορετικό μου φαίνεται. Πάντα, λές κι' αλλάζει ὄψη. Τὴν αὐγή, τὴν ὥρα πού ροδίζει ὁ οὐρανὸς στὴν Ἀνατολή, ἀρχίζουν νὰ παίρνουν τὰ μολυβιὰ νερὰ τῆς νύχτας ἓνα χρυσαφὶ χρώμα. Πρὶν περάσει λίγη ὥρα, κι ἔνας τριανταφυλλῆς καταρράκτης χυμάει ὁλόλευκος πέπλος μὲ δαντέλες καὶ φραμπαλάδες, μὲ τούλια καὶ κρόσια καὶ μὲ μιὰ τεράστια οὐρὰ στολισμένη μὲ μαργαριτάρια καὶ πούλιες καὶ πολύτιμα πετράδια, πού στραφταλίζουν στὸ πρωῒνὸ φῶς, σέρνεται στὰ νερά.

»Τὸ μεσημέρι, πάλι, γαλαζόλευκα ἀστραποβολήματα δονοῦν τὴν νερένια ἐπιφάνεια. Ἀσημόχρυσες σαΐτιες, οἱ ἀχτίνες τοῦ ἡλίου, διαπερνοῦν τὸ Αἰγαῖο. Κι ἀρχίζει τὸ ἡδονικὸ λίκνισμα. Ἀναρριγὰ τὸ πέλαγος. Τοῦτες οἱ παλμικὲς δονήσεις, οἱ ἀκτινοβόλες μαρμαρυγὲς εἶναι οἱ σπασμοὶ τοῦ ἔρωτα, τότε, χίλιες ἀργυρόχρες φωνὲς ψιθυρίζουν τὸ τραγούδι τῆς δημιουργίας. Τὸ φῶς τοῦ μεσημεριοῦ στὸ Αἰγαῖο θαμπώνει τὰ μάτια, μερακλώνει τὸ κορμί, φλογίζει τὴν ψυχὴ, λωλαίνει τὸν ἄνθρωπο.

»Τί νὰ πεῖς γιὰ τὸ ἡλιοβασίλεμα... Πόσες φορές δὲν ἀποξεχάστηκα νὰ τὸ βλέπω... Τό' πα καὶ τὸ ξαναλέω. Τὸ' γραψα καὶ τὸ ξαναγράψω. Κάθε φορά κι ἀλλιῶτικο εἶναι τὸ ἡλιοβασίλεμα στὸ Αἰγαῖο. Εἶναι, γιὰ τὸ ζωγραφίζουν οἱ θεοὶ τῆς Ἑλλάδας. Ὅλα ζωγραφιὲς στὶς ἀποχρώσεις τοῦ κόκκινου. Κεραμιδιὲς φυλλωσιὲς τοῦ φθινοπώρου. Μελιτζανιὲς βουνοκορφές, μενεξεδένιες λοφοσειρές, ξανθόχρωμα τοπία, φλόγινα ἀερικὰ καὶ ζωτικά, πορφυρὰ φαντάσματα καὶ μυθικὰ πλάσματα. Ρουμπινιὰ καὶ κρασάτα συντριβάνια. Κάποτε ρόδινα ἄλογα μ' ὁλοπόρφυρες ἀτίθασες χαίτες χυμοῦν σὲ μαλαμοκαπισμένα μονοπάτια. Τότε, βεγγαλικά ἀνάβουν καὶ τινάζονται παντοῦ στὴ Δύση. Παίρνουν φόκο καὶ οἱ οὐγίες καὶ τὰ ξέφτια ἀπ' τὰ σύννεφα. Τούτη ἡ πυρόξανθη ποικιλομορφία, καθὼς καθρεφτίζεται στὰ νερά, γίνεται χορὸς, ποίηση, μουσικὴ. Μουσικὴ πού δημιουργεῖ νοσταλγικὲς διαθέσεις, ζυπνὰ μνήμες. Σὲ τέτοιες στιγμὲς οἱ μνήμες καρφώνονται στὶς ἀξέχαστες πατρίδες».

Σὲ τέτοιες στιγμὲς, θὰ προσθέσω, εὐαίσθητες ψυχὲς σὰν τὴ δική σου, Ἰφιγένεια Χρυσόχρου, πετοῦν ἔξω ἀπ' τὸ ρυπογόνον σύννεφο τῆς συμβατικότητος νὰ συναντήσουν κι ἄλλες ψυχές, πού ἀποζητοῦν τὸν λυτρωτικὸ λόγο.

Η. Α. Τσατσόμοιρος

ΕΠΙΛΟΓΗ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΑΠΕΣΤΑΛΗΣΑΝ

ΜΙΧΑΗΛΗΣ Π. ΔΕΛΗΣΑΒΒΑΣ, Σὲ ἄλλους παρὰλλήλους (διηγήματα), ἐκδόσεις Διογένης, Ἀθήνα 1986.

Ἕνα πολὺπλευρο ταλέντο εἶναι ὁ παιδίατρος Μιχάλης Π. Δελησάββας. Ὁ Δαυλὸς στὴν Ἀνθολογία του, πού κυκλοφόρησε πρόσφατα, τὸν ἔχει συμπεριλάβει μεταξὺ τῶν 100 ποιητῶν πού ἀνθολογήθηκαν. Βεβαίως διηγήματα, δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορά, πού ὁ συγγραφέας παρουσιάζει στὸ ἑλληνικὸ κοινό. Τὸ 1984 κυκλοφόρησε τό: «Ἀνθρωποὶ δικοί μας»· ἔτσι τὸ εἶδος αὐτὸ εἶναι γνωστὸ στὸν Μιχάλη Δελησάββα. Ἐγὼ θὰ τονίσω ἐδῶ συνοπτικὰ ὅτι τὰ διηγήματα τοῦ Δελησάββα μὲ τοὺς ὠραίους τύπους, πού μὲ χιοῦμορ περιγράφει καὶ οἱ χώροι πού μέσα σ' αὐτοὺς οἱ πρωταγωνιστὲς του καὶ οἱ κομπάρσοι ἀναπτύσσονται, δείχνουν ὅτι ὁ συγγραφέας ξέρει νὰ φτιάχνει ἀληθινούς διάλογους, πρᾶγμα ἄλλωστε

πού τὸ ἐπιβεβαιώνει καὶ ἡ θεατρικὴ παραγωγή του [Ἡ ἀπόδραση τοῦ Ὁρέστη (κωμωδία), Φυγὴ καὶ ἐπιστροφή (δρᾶμα)].

Θὰ τελειώσω μ' ἓνα μικρὸ δείγμα ἀπ' τὰ διηγήματά του πού κυκλοφόρησαν πρόσφατα:

«Χρόνια εἶχε νὰ κοιμηθεῖ ἔτσι μέσα σὲ χωριάτικες φλοκάτες καὶ μὲ τὰ κουτσουρα νὰ τριζοβόλανε στὸ τζάκι. Ὅπως τότε, πρὶν δέκα - δεκαπέντε χρόνια, πού ἀνέβαιναν μὲ τὸν Δημήτρη, μαθητὲς γυμνασίου καὶ τοὺς ὑποδεχόταν ὁ μάρμπα - Στυλιανός, ὁ πατέρας τοῦ φίλου του σὺν κατώφλι.

— Μωρέ, καλῶς τοὺς σπουδαγμένους, τοὺς καλωσόριζε. Τί γίνεται ὁ κόσμος κάτω;

Στὸ τραπέζι τοῦ ἔλεγαν τὰ νέα κι' ἐκεῖνος τ' ἀκουγε κουνώντας τὸ κεφάλι.

— Ἐσεῖς νὰ κοιτᾶτε τίς σπουδὲς σας καὶ τίποτα ἄλλο, τοὺς ὁρμήνευε. Τὰ γράμματα εἶναι φῶς κι ἄστε τοὺς ἄλλους νὰ λένε...». — **Η.Α.Τ.**

ΣΤΕΡΓΙΟΣ ΔΗΜΟΥΛΗΣ, *Ὁδὸς Εὐθύνης Β'* (ποιήματα), Ἀθήνα 1985

Ἕνας ἀκόμη ποιητὴς ἀπὸ τὴν «ἐπαρχία» μὲ πολὺ μεγάλες ἀξιώσεις καὶ ὁλότελα προσωπικὴ θέαση. Εἶναι δικηγόρος στὴ Λαμία καὶ γράφει ἀπὸ καιροῦ. Τὸ βιβλίο πού ἔχω στὰ χέρια μου εἶναι μιὰ δευτέρη ἐπιλογή - συγκομιδὴ τῆς ποιητικῆς του παραγωγῆς τῶν τελευταίων χρόνων. Τὸ βιβλίο συμπληρώνεται καὶ μ' ἓνα πολὺ ἐνδιαφέρον κείμενο μὲ τὸν τίτλο «Ἐξ-ομολογία (σχόλιο)» γραμμένο τὸ 1981. Μιὰ πρώτη διαπίστωσή μας εἶναι πὼς ὁ κ. Σ.Δ. χειρίζεται μὲ τὴν ἴδια εὐχέρεια τὸν πεζὸ καὶ τὸν ποιητικὸ λόγο καὶ ξέρεи νὰ μᾶς πειθεῖ γιὰ τοὺς ἐντονούς καὶ βαθύτατα ἀνθρώπινους προβληματισμούς του. Ἡ ποίησή του, βέβαια, κινεῖται σὲ διαφορετικὸς χώρους καὶ καλύπτει ἄλλες ἀνάγκες. Μιὰ αἴσθησις ματαιότητος, ἀνημπόριας, ἀνέφιχτου καὶ διάψευσης κυριαρχεῖ στὰ περισσότερα ποιήματά του. Ὁ ποιητὴς «διαφεύδεται», ἀλλὰ συνεχίζει ἀπτόητος τὸ δρόμο του. Μαζὶ μὲ τὴν πικρία του σταλάζει στοὺς στίχους του μιὰ λυρική διάχυση, πού γοητεύει καὶ δικαιώνει τὸ λόγο του. Ὑπάρχει, ἐδῶ κι ἐκεῖ, μιὰ προσπάθεια γλωσσικῆς ἐκκλήσεως ἴσως, πού ἐκφράζεται, κυρίως, μὲ τὴν χρῆση σπάνιων λέξεων (ψαύχενος, εὐμελῆς, βαθύκομη, ἐρίβωλα κλπ.), ἀλλὰ στὸ σύνολό τῆς ἡ ποίησός του κ. Σ.Δ. εἶναι ὥριμη, πειστική καὶ μεταδίδει συγκινησιακὸ ρίγος. Ὁλοφάνερα βιωματικὴ καὶ προσωπικὴ, κινεῖται στὸ χώρο τῆς ἐσωτερικῆς του προβληματικῆς χρησιμοποιοῦντας εὐστοχα σύμβολα καὶ παραστάσεις γιὰ νὰ μᾶς κάνει κοινωνοὺς τῶν στοχασμῶν καὶ τῶν ἀναζητήσεών του. Ἡ «Δρῦς», τὸ «Ἡμίφως» «Αὐτὸ τὸ πάθος», ἡ «Μεταμπίεση» μᾶς ἄρσαν ἰδιαίτερα μαζὶ μὲ πολλὰ ἄλλα. Πολὺ ἀξιόλογο καὶ τὸ δοκίμιο ἢ (καλύτερα) τὸ αὐτοβιογραφικὸ, ἐξομολογητικὸ πεζογράφημα τοῦ τέλους. Ἄν καὶ σὲ τρίτο πρόσωπο, διαπιστώνουμε τὴν ἀγωνία καὶ τὸ πάθος τοῦ δημιουργοῦ γιὰ ἐκφραση μέσα ἀπὸ συνθηκὲς ἐντονου προβληματισμοῦ. — Ε.Γ.Ρ.

ΜΠΙΑΝΚΑ ΡΩΜΑΙΟΥ, *Ὁρχήστρα μὲ σκέψεις* (ποιήματα). Ἀθήνα 1985, σελ. 84.

Ἀφιέρωμα ἀγάπης χαρακτηρίζει τὸ ἔργο τῆς ἢ ποιήτρια· καὶ ξεκινάει ἀμέσως μὲ «... μῆνυμα (ἐλπίδας) / ἀπ' τὴν αὐριανὴ μέρα...», γιὰ ν' ἀνοίξει τὸ δρόμο γιὰ τὸ καλοκαίρι «... μ' ἓνα δεμάτι στίχους», καὶ γιὰ νὰ «φυτέψει Εἰρήνην στὴν κοιλάδα τοῦ χάους». Καὶ ἡ πορεία ὁλοένα ἀπλώνει καὶ ὁ «ἥλιος πυρώνει τὴ σκέψη...» καὶ «... ἡ ἀστερόσκονη ψιχαλίζει / στοὺς διαδρόμους τῆς

νύχτας...». Λυρισμὸς ἄκρατος, γιορτάσια καρδιάς, σκέψεις λαγάρεις, ὁ ἥλιος πού ὄνειρεῖται καὶ ὁ οὐρανὸς πλημμυρισμένος αἰσιόδοξα καί... καί.. καὶ ποίηση καθαρὴ καὶ ἀνόθευτη ἀπὸ ψεγάδια, πού εὐφραίνει καὶ ἀναπαύει. Μιὰ ὥραία φωνή, ἄρτια ἀποδομένη καὶ μὲ λύρας φθόγγους συνοδευμένη. Κι ἄξιος ὁ τίτλος τῆς ποιήτριας. — Κ.Π.Μ.

ΚΩΣΤΑΣ Γ. ΜΙΣΣΙΟΣ, 44 ποιητικὲς φωνὲς ἀπὸ τὴν Λέσβο (Ἀνθολογία), Μυτιλήνη 1985.

Σαράντα τέσσερα ὀνόματα ποιητῶν τῆς Λέσβου παρουσιάζονται μὲ λίγα ἀνθολογημένα ἀπ' τὸν Κ. Γ. Μίσσιο ποιήματά τους στὸ Ἑλληνικὸ κοινόν. Μὲ ἰδιαίτερη χαρὰ ὁ Δαυλὸς θὰ προσθέσει καὶ τὸ δικό του βάρος, ὥστε νὰ γνωριστεῖ ἡ ὥραία αὐτὴ προσπάθεια τῶν Λέσβιων ποιητῶν ὅσο μπορεῖ στὸ εὐρύτερο κοινόν. Εἶναι δύσκολο βέβαια νὰ πεῖ κανεὶς ἔστω καὶ λίγα λόγια χωριστὰ γιὰ τὸν κάθε ἓνα ποιητὴ αὐτῆς τῆς μοναδικῆς γιὰ τὴν Μυτιλήνη σημερινῆς ἀνθολογίας. Σκέφθηκα νὰ ἀφιερῶσω σ' ὅλους λίγους στίχους ἀπ' τὴν μεγάλη Σαπφώ. Ἡ ἔμμετρος μετάφραση εἶναι τοῦ Παναγιῆ Λεκατσά:

«Κυράδες μου Νεραίδες, ἀβλαβὰ τοῦ
νὰ φτάση πίσω δώστε μ' ὁ ἀδερφός μου,
κι' ὅσα ἡ ψυχὴ τοῦ λαχταράει νὰ γίνουν,
νὰ τ' ἀληθύνουν ὅλα.
Κι' ἀπ' τὰ πρὶν λάθη, ἀπ' ὅλα νὰ γλυτώσῃ
κι' ἔτσι χαρὰ στοὺς φίλους τοῦ νὰ γίνῃ
καὶ πίκρα στοὺς ἐχθρούς· μὰ ἐχθρὸ κανένα
ποτέ πιά νὰ μὴ δοῦμε.
Κι' ἐμέ, τὴν ἀδερφή του, νὰ μὲ κάμῃ
σύντροφο τῶν τιμῶν τοῦ καὶ τῆ μαύρης
νὰ λύσῃ μου τὴν πίκρα γιὰ ὅσα πρῶτα πονῶντας
τὴν καρδιά μου
λύγαι, ντροπὲς ἀκούοντας, πού τὰ στήθη
μοῦσχιζε αὐτὸ στῶν πολιτῶν τὰ λόγια
καὶ λείποντας γιὰ λίγο ξαναγύρισε
καὶ πάλι, ὄχι μακριάθε.
Μ' ἄκουσε, θέαινα, ἂν ἴσως μὲ τραγοῦδια
σοῦ γλύκανα τὰ φρένα, σὴ μαύρη
νύχτα σφαλώντας τα ὅλα ἀπὸ τὸ κάθε κακὸ προ-
στάτευέ μας».

Θὰ κλείσω μὲ μερικοὺς στίχους [«ἐκφράσεις», ὅπως λέγονταν οἱ ἔμμετρος περιγραφεῖς καλλιτεχνικῶν ἔργων] πού βρίσκονταν στὸ ἀγαλμα τῆς Σαπφῶς στὴς Συρακοῦσες:

«Πιερικὴ δὲ μέλισσα, λιγυθροὺς ἔζετο Σαπφῶ
Λεσβιάς, ἡρεμέουσα· μέλος δ' εὐμνον ὑφαίνειν
σιγαλαῖς δοκέσκειν ἀναξαμένη φρένα Μούσῃς».
— Η.Α.Τ.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, *Με το χέρι της καρδιάς (ποιήματα)*, 'Αθήνα 1985.

Ύστερα από μια μακρόχρονη «θητεία» στη σιωπή ο κ. Β.Γ. ξαναγύρισε στην δημοσιότητα πραγματικά ανανεωμένος. Τα ποιήματα της συλλογής του αυτής καλύπτουν ένα ευρύτατο φάσμα. 'Ο ίδιος σ' ένα εμπνευσμένο του πρόλογο προσδιορίζει το στίγμα του χώρου, μέσα σ' όποιον θέλησε να κινηθεί: 'Ο λαός και οι αγώνες του, το αίτημα της ελευθερίας και της ανθρωπιάς, ή εθνική ένότητα και όμοψυχία. 'Από μια άλλη άποψη αυτό που έντυπωσιάζει στην ρωμάλεα τούτη ποίηση είναι το ευρύτατο θεματικό φάσμα της, ή λυρική της, που έντονη και διάχυτη την ριπίζει... Σπάζοντας το φράγμα του χρόνου ο ποιητής αγκαλιάζει την ιστορία, ζωντανεύει όριακές στιγμές του εθνικού βίου, σχολιάζει, σαρκάζει αλλά και υπομνηματίζει ποιητικά, προβάλλοντας πάντα τα στοιχεία εκείνα που προβάλλουν και τονίζουν το εθνικό φρόνημα.

Το ποιήμα του «'Ιντια» είναι ταυτόχρονα μια κραυγή δόνης και μια διαμαρτυρία, όπως τέτοια είναι κι' εκείνο το θαυμάσιο «θανатоποιίντες». Μια αξιόλογη θέση στην ποίηση του Β. Γ. κατέχει, τέλος, και το δράμα της αρχαιότητας, που λειτουργεί πολλαπλά, άλλοτε για να δείξει τη συνέχεια του έλληνισμού μέσα στο χρόνο, άλλοτε για να θυμίσει αρχαίες δόξες - πάντα όμως επίκαιρες - και συχνά για να μάς δώσει εικόνες ζσετές, εξωραϊσμένες από τη νοσταλγία, στάσεις ζωής ανώτερες και υψηλές, που είναι υποδείγματα και πρότυπα μίμησης αλλά και όμορφιάς και αρετής. Συνοψίζοντας μπορούμε να πούμε πως ο ποιητής μας κινείται άνετα στο χώρο και το χρόνο, στο σήμερα και το χθές. 'Επικός και λυρικός, στοχαστικός και καιρίος, ξέρει να βρει τους κατάλληλους, κάθε φορά, φθόγγους, για να μιλήσει απλά, από καρδιάς, για πράγματα που καίνε και δίχασαν ή διχάζουν πολλούς ακόμα και στίς μέρες μας. Δεν ξέρω, αν θα του αναγνωριστεί ή ιδιότητα του εθνικού συμφιλιωτή, αλλά είμαι βέβαιος πως κανένας δεν θα του άρνηθεί το πιο ουσιαστικό: ότι είναι ποιητής. — **Ε.Γ.Ρ.**

ΟΘΩΝ ΔΕΦΝΕΡ, *Μαδριγάλια (ποίηση)*, 'Αθήνα 1984, σελ. 116.

'Οραία θέματα, καθημερινά, μα και πάντα αιωρούμενα ερωτηματικά, άποριες, διαπιστώσεις, και γιατί μιλάνε για το σήμερα και για το αύριο μα και το βέβαιο αύριο... «...σκόνη θ' άπομείνουν κάποτε/ τὰ μαλλιά σου, ανακατωμένα με το σβώλο/ από τερρό χῶμα, που θάναι τὰ

μάτια μου...», γνώση και αίσθηση φθοράς. Και ό έρωτας «είναι τὰ μάτια τους που θυμάμαι» και ή ανθρωπιά σε ώραίο χορό: «... όρκίζομαι, πως αν βρεθῶ ποτέ/ μέσα στη βροντή της μάχης,/ θά προτιμήσω νά σκοτωθῶ/ παρά νά σκοτώσω» και «άπό τη μέρα της γέννησής μας/ νάχουμε μάτια/ μόνο γι' αγάπη». Πλούσιο λεξιλόγιο συμβαδίζει με την άβιαστη έκφραση. Θά είχα όμως νά παρατηρήσω κάποια αίσθητη έλλειψη λυρισμού και κάποτε μια καθαρή πεζολογία (σελ. 54 «λουκουμάδες» κ.λ.π., σελ. 77 «άνεμιστήρας» κ.λ.π.). Διερωτώμαι, αν αυτά συμβαδίζουν με την ποιητική απόδοση του θέματος. — **Κ.Π.Μ.**

ΚΩΣΤΑΣ ΑΝΔΡΟΥΛΙΔΑΚΗΣ, *Το μυστικό τετράδιο (ποιήματα)*, 'Αθήνα 1985, σελ. 110.

Μία πηγή με άφθονο νάμα, που όμως θέλει κάποιο φράγμα νά συγκρατήσει τη ροή του. Γιατί ακόμα και δεν καλοδέθηκε, άρχίζει και πλημμυράει και κατακλύζει, προτού όσο χρειάζεται γόνιμα ν' άρδεύσει. 'Η πέδηση και το μέτρο, γνήσια συστατικά της 'Ελληνικότητας, άς παρέμβουν, για νά δώσουν θέση στο άριστο. Ποίηση με περισσότερο στοχασμό και προβληματισμό και λιγότερο λυρισμό, περισσότερο έγκεφαλκή και λιγότερο από καρδιάς και ζεστή. Και — τουλάχιστο προσωπική μας αντίληψη — ό στοχασμός και ή γνώση και ό προβληματισμός χρειάζεται, αναντίλεκτα όμως ή λυρική επένδυση είναι αυτή που κάνει το στοχασμό, στοχασμό και ποίηση. Γιατί άλλωώς μένει μόνο στοχασμός. Πάντα καλοπροαίρετες οι παρατηρήσεις μας και βέβαια διόλου υποχρεωτικές — κι ακόμα γιατί πιστεύουμε πως υπάρχουν πολλές και μεγάλες δυνατότητες για ώραία ποίηση — όπως το «Μή με φιλάς/ γιατί τὰ φιλιά σου πιάνουν/ κι όσα δέν θέλω νά πῶ/ θά ξεχειλίσουν αὐθόρμητα/ από τούς στίχους μου». — **Κ.Π.Μ.**

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΠΑΡΑΜΕΡΙΤΗΣ, *Παράλληλοι (ποίηση)*, Μαυρίδης, 'Αθήνα 1985, σελ. 64.

'Ηπιοι και συμπυκνωμένοι τόνοι, καταγραφή και άποφασιστικότητα για λύσεις: «Πρέπει νά προχωρήσουμε./ 'Αλλιώς ή χαρά της νίκης/ δέν θα γίνει ποτέ για μάς/ γλυκόπιοτο κρασί». Και ή προσδοκία κι εδώ για το καλύτερο: «Είμαστε δυό περιστέρια/ που πετούν παράλληλα» και ή άπογοήτευση — «...παρμέναινε άγνωστοι». Κι ακόμα για «παιδιά του ήλιου και της γης» ό λόγος του. Χωρίς επάρσεις και εξάρσεις και κραυγές, με επιμονή και πίστη και με ίσιο πεισματικό κι άπαρασάλευτο στους στόχους του λόγο κατα-

γράφει τὰ δράματά του γιὰ ἀνέλιξη καὶ βελτίωση τοῦ κόσμου ὁ Β.Π., μὲ ἀνθρώπινη ζεστή γραφή. — **Κ.Π.Μ.**

ΤΙΤΙΚΑ ΜΑΥΡΟΜΜΑΘΗ — ΚΑΡΛΗ, Μὲ τὰ χέρια ἐνωμένα (ποιήματα), Ἀθήνα 1985, σελ. 48.

Μηνύματα, συναίσθηματα καὶ προθέσεις κα-

λὲς καὶ ὥραιες. Ὅμως ἐμφανὲς καὶ ἡ ἀδυναμία νὰ συνταιριαστῇ ἡ ποιητικὴ ἀπόδοση μὲ τὶς ἐπιθυμίες της. Ἄς ἀπαλλαγῇ ἀπὸ ψυχρὲς στιχοιργικὲς λύσεις κι ἀκόμα ἀπὸ φωνῆς Σειρήνων ποὺ τὴν μαυλίζουν μὲ εὐκολοὺς ἐπαίνους. Ἄν στηριχτοῖ μόνον στὸν ἐντὸς της πλούσιο κόσμος, εἶναι βέβαιο πὼς θὰ φτάσει ἐκεῖ ποὺ ἐπιθυμεῖ. **Κ.Π.Μ.**

ΑΛΛΑ ΕΝΤΥΠΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΑΠΕΣΤΑΛΗΣΑΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ, ἐπιστημονικὸ περιοδικὸ ὄργανο τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφικῆς Ἑταιρείας (διευθυντὴς καθηγ. Κων. Βουδούρης), τόμ. 3, τεύχος 7, Ἰαν. 1986 • ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ, διμηνιαῖο περιοδικὸ τῆς Ἑταιρείας Μελέτης Προβλημάτων Συλλογικῶν (ὀφεισθένος Γεώργιος Ν. Θεοφάνους), τόμ. Β', τεύχος 10, Ἰαν. — Φεβρ. 1986 • ΝΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑ, τρίμηνι ἐκδοση τῆς ὁμώνυμης ἐπιστημονικῆς ἑνώσεως (ὀφεισθένος Κ. Ν. Παπανικολάου), τεύχος 37, Χειμῶνας 1986 • ΕΥΘΥΝΗ, μηνιαῖο περιοδικὸ (ὀφεισθένος Κώστας Ε. Τσιρόπουλος), τεύχη 170 καὶ 171, Φεβρ. καὶ Μάρτ. 1986 • ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ, διμηνιαῖα ἐκδοσις τοῦ Ἰνστιτούτου Στρατηγικῶν Μελετῶν τῆς Ἑλλάδος (ἐκδότης - διευθυντὴς ἀντιστρ. Δ. Χ. Προφύλης), φ. 31, Μάρτ. 1986 • ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ, διμηνιαῖο περιοδικὸ (ἰδιοκτ. - ἐκδ. - διευθυντὴς Τ. Βαλέρης), τ. 98, Ἰαν. — Φεβρ. 1986 • ΟΡΓΑΝΩΣΗ καὶ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, μηνιαία ἐπιθεώρηση (διευθυντὴς σύνταξης Κώστας Μαλίσσος), τ. 23 καὶ 24, Ἰαν. καὶ Φεβρ. 1986 • ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΚΕΨΗ, μηνιαία ἑφημερίδα (ἰδιοκτ. - ἐκδ. - διευθυντὴς Γ. Ν. Παπαγεωργίου), φ. 112, Φεβρ. 1986 • ΙΛΙΣΟΣ, διμηνιαῖον περιοδικὸν ἐλευθέρως σκέψεως (διευθυντὴς Κωστὴς Μελισσαρόπουλος), τ. 170, Ἰαν. — Φεβρ. 1986 • ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ, μηνιαία ἐκδοση (ἰδιοκτῆτος - ἐκδότης Νίκος Ι. Νικολαΐδης), τ. 5, Ἰαν. 1986 • ΤΟ ΚΟΥΤΙ ΤΗΣ ΠΑΝΔΩΡΑΣ, μηνιαῖο περιοδικὸ (ἰδιοκτῆσια - ἐκδοση Κατερίνα Τσαλίκη - Κοτσῶρη), τ. 11, Φεβρ. 1986 • ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΕΣΤΙΑ, διμηνιαῖο περιοδικὸ (διευθυντὴς Μιχάλης Σταφυλᾶς), τ. 79 καὶ 80, Γεν. — Φλεβ. καὶ Μάρτ. — Ἀπρ. 1986 • ΣΜΥΡΝΑ, μηνιαία πνευματικὴ ἑφημερίδα (διευθύνση Δ. καὶ Κ. Μαλόβρουβα) • ΕΥΦΟΡΙΩΝ, μηνιαία ἐπιθεώρηση (ἐκδότης Τασία Παπαϊωάννου), τ. 8, Ἰαν. — Φεβρ. 1986 • ΑΝΕΣΠΕΡΟ ΦΩΣ, μηνιαία πνευματικὴ ἐπιθεώρηση (ἰδιοκτῆτος Νικόλας Ἀρ. Παπαδόπουλος), τ. 28-29, Ἰαν. — Φεβρ. 1986 • ΛΕΣΒΙΑΚΗ ΠΑΡΟΙΚΙΑ, περιοδικὴ πνευματικὴ ἐκδοση τῆς Λεσβιακῆς Παροικίας τῶν Ἀθηνῶν (ὀφεισθένος Δημήτρης Νικορέτζος), τ. 93, Ἰαν. — Φεβρ. 1986 • ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ, δεκαπενθήμερη ἐκδοση, ὄργανο τοῦ ΕΣΠ (διευθυντὴς Λεωνίδας Φοῖβος Κόσκος), φ. 11 • ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ, περιοδικὴ ἐκδοση (ἰδιοκτῆτος Ἀλέκος Βασιλείου), φ. 11, Γεν. — Φλεβ. 1986 • ΧΡΟΝΙΚΑ, ὄργανο τοῦ Κεντρικοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑλλάδος (ὀφεισθένος Ἰωσήφ Λόβιγγερ), τ. 83-84, Ἰαν. — Φεβρ. 1986 • ΟΛΥΜΠΟΣ, μηνιαία πνευματικὴ ἑφημερίδα (διευθυντὴς συντάξεως Γ. Λιάπης), φ. 3, Φεβρ. 1986 • ΤΡΙΦΥΛΙΑΚΗ ΕΣΤΙΑ, δίμηνι περιοδικὴ ἐκδοση (ὀφεισθένος Διονύσης Κακίσης), τ. 64, Ἰούλ. — Αὐγ. — Σεπτ. 1985 • ΠΤΟΛΕΜΑ Τ' ΔΑ, ἑβδομαδιαία ἑφημερίδα (ἐκδότης Πέτρος Κ. Τόττης), φ. 119 • ΕΥΒΟΤΙΚΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ, ἐκδοση τῆς Χαλκίδας (διευθυντὴς Κώστας Δημόπουλος), φ. 40, Μάρτ. — Ἀπρ. 1986.

Στὸ προηγούμενο τεύχος τοῦ «Δ», στὸ δοκίμιο τοῦ κ. Σ. Γ. Γ. Παναγιωτάτου *ΙΘΑΚΕΣ*, 4η συνέχεια, παρακαλοῦμε γιὰ τὶς διορθώσεις:

Σελ. 2714, ἡ 3η ἀράδα ἀπὸ κάτω νὰ διαβασθῇ: (διαφοροποιεῖ) τὰ πράγματα ἔτσι, ὥστε «γέροι πιά νὰ κρίνουμε ὡ-φελίμα — ἐπιθυμητὰ — ἐπιλέξιμα — περιμάχητα ἀκριβῶς ὅσα «μὴ γέροι» κρίναμε ἀνώφελα —.

Σελ. 2716, ἡ 4η ἀράδα ἀπὸ κάτω νὰ διαβασθῇ: πὼς κάθε ἀπόκτημα, κάθε χαρὰ, ποὺ καθ' ὅσον ὅποτε τρόπον δι-νει τὸ ἀγαθὸ, τὴν μειώνει, ἐκμηδενίζει, «φαρμακώνει» ἢ σκέπῃ πὼς αὐτὸ τὸ ἀγαθὸ

Σελ. 2719, ἡ 2η ἀράδα ἀπὸ πάνω νὰ διαβασθῇ: 9) Ἦτοι παντὸς εἰς κάλυψιν ἐνστιγματικῶν ἀναγκῶν — παντὸς εἰς ἀποκλεισμόν τοῦ Μείζονος πᾶ-

Σελ. 2715, ἡ πρώτη ἀράδα ἀπὸ πάνω νὰ διαβασθῇ: ὅποια γενικὰ καὶ καθολικὰ στρέφεται τὸ ἀνθρώπινον ἐνδια-φέρον, οἱ σκοποὶ, ὅχι μόνον ἀδυνατοῦμε νὰ

Λόγω πληθώρας ἑκτακτικῆς ἐπείγουσας ὕλης οἱ τακτικὲς συνεργασίες τῶν κ.κ. Λάμπρου Ντόκα, Κώστα Π. Μιχαήλ, Ἠλία Τσατσόμοιρου κ.ἄ. ἀναβάλλονται γιὰ τὸ ἐπόμενο τεύχος.